

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Юридичний факультет
Кафедра теорії та історії держави і права

Збірник тез доповідей
Всеукраїнської наукової
конференції

**УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ
У НАЦІОНАЛЬНОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ
(З НАГОДИ 80-РІЧЧЯ СТВОРЕННЯ УПА)**

Тернопіль, 6 жовтня 2022 р.

Українська повстанська армія у національному державотворенні (з нагоди 80-річчя створення УПА). [Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 6 жовтня 2022 р.]. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 111 с.

До збірника увійшли тези наукових доповідей з проблем піднятих на конференції. Збірник стане у пригоді науковим, науково-педагогічним працівникам закладів вищої освіти та наукових установ, докторантам, аспірантам, студентам юридичного спрямування, юристам, адвокатам, правозахисникам, працівникам органів державної влади та місцевого самоврядування, іншим особам, яких цікавлять актуальні проблеми юриспруденції.

У збірнику максимально точно збережена орфографія, пунктуація та стилістика авторських текстів, які були запропоновані учасниками конференції.

Організаційний комітет конференції не завжди поділяє думки учасників конференції.

Повну відповідальність за зміст тез доповідей, достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи закладів вищої освіти і наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

Усі права захищені. За будь якого використання матеріалів конференції посилання на джерело є обов'язковим.

Головний редактор – Микола Кравчук
Редакційна колегія – Валентина Кравчук, Тетяна Подковенко,
Василь Ухач.
Відповідальний за випуск – Андрій Грубінко

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ПРАВОВІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ. ЗАРОДЖЕННЯ, ВИНИКНЕННЯ ТА БОРОТЬБИ УПА ЗА ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Беззубко В. Р. ЄВГЕН ПЕТРУШЕВИЧ – ВІДОМИЙ ДІЯЧ ЗУНР	6
Біняшевська О. І. ТЕРНОПІЛЬ – СТОЛИЦЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ.....	10
Бутрин Ю. Ю. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	14
Вертепна Я. ІНСТИТУТ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	19
Галіян В. КОНЦЕПЦІЯ СВОБОДИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	23
Ганущин А. В. ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДЕЙ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	26
Гніденко А. Т. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЕВТАНАЗІЇ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СМЕРТЬ ЧИ ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ.....	29
Заставна В.В. МЕХАНІЗМ ТА АПАРАТ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ.....	33
Золотий А. Б. ОМЕЛЯН ПОЛЬОВИЙ ЯК ОДИН З ВИЗНАЧНИХ КОМАНДИРІВ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ	36
Козюпа М. Р. ІСТОРІЯ ЖИТТЯ ОДНОГО ВОЇНА УПА ПІД ЧАС БОРОТЬБИ З РОСІЙСЬКИМИ РЕЖИМОМ 1941- 1945 рр.: ЗІ СПОГАДІВ МАСЛИНЧУКА ВАСИЛЯ ПАНАСОВИЧА	40

ЛІВАНДОВСЬКИЙ В. Р. ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ В УКРАЇНІ ДЖЕРЕЛА ЙОГО ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ	42
ЛЕТНЯК І. А. УРОКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІЙН	46
МЕЛЬНИК С. А. УРОКИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОЇ ЗАГРОЗИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	51
МИСЬКІВ О. А. ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ	57
ПУКАЛО Т. І. ПРАВОВИЙ МЕНТАЛІТЕТ ЯК РУШІЙНА СИЛА ЗМІЦНЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ	59
РАЦИН В. І. УКРАЇНСЬКИЙ МЕНТАЛІТЕТ: ФІЛОСОФСЬКО- ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	63
САВОЩАК Х. М. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	66
ТУРЧИН К. ШЛЮБНО-СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ ЗА ПЕРШОЮ КОДИФІКАЦІЄЮ ПРАВА УРСР	70
ХОЦЬКА А. СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ВЗАЄМОВПЛИВ ПРАВА І МОРАЛІ.....	73
ХУДИЙ Д. В. ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ УПА ТА ЇЇ ВІДНОСИНИ З ІНШИМИ ВІЙСЬКОВИМИ ФОРМУВАННЯМИ	76

СЕКЦІЯ 2. ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ДЛЯ СУЧАСНОСТІ

Дзюбановський Ю.

РОЛЬ СУДУ В УБЕЗПЕЧЕННІ ДОРОЖНЬОГО РУХУ 80

Когут А. В.

ІНФОРМАЦІЙНО – ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ
ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ,
ОДЕРЖАНИМИ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ
ЗЛОЧИНІВ 82

Колодійчук О.

ФІНАНСОВА РОЗВІДКА УКРАЇНИ В ЗАПОБІГАННІ
ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ПРОТИПРАВНИХ ДОХОДІВ 85

Кокітко І. В.

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ
КОРПОРАТИВНИМИ ПРАВАМИ ДЕРЖАВИ..... 90

Пелих В. Б.

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ
РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРОЦЕДУРИ РОЗГЛЯДУ ТА
УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ ОРГАНОМ КОНСТИТУЦІЙНОЇ
ЮСТИЦІЇ..... 94

Рацин В. І.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ
ЗА ЄВРОПЕЙСЬКОЮ СОЦІАЛЬНОЮ ХАРТІЄЮ 98

Романів К. Ю.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ТА
ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ
ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ,
ОДЕРЖАНИМИ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ
ЗЛОЧИНІВ..... 102

Рудий Р.

ФІНАНСОВІ РОЗСЛІДУВАННЯ: ПРОВЕДЕННЯ
ОКРЕМИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ ТА ЕКСПЕРТИЗ..... 104

Грошко Б.

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕРЕВАЖНОГО ПРАВА НА КУПІВЛЮ
ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО
ПРИЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ РИНКУ ЗЕМЛІ 107

СЕКЦІЯ 1

ПРАВОВІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ. ЗАРОДЖЕННЯ, ВИНИКНЕННЯ ТА БОРОТЬБИ УПА ЗА ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Беззубко В. Р.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету.*

*Науковий керівник: к. ю. н., доцент,
доктор права Українського
вільного університету, завідувач кафедри
теорії та історії держави і права,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.*

ЄВГЕН ПЕТРУШЕВИЧ – ВІДОМИЙ ДІЯЧ ЗУНР

Постановка проблеми. Сучасна історія нашої країни потребує багато фактів про формування України як незалежної та суверенної держави. Україна пройшла безліч випробувань перш ніж дійти до того етапу, коли було проголошено незалежність. Саме завдяки багатьом постатям було створено сильну країну, незламну духом. Одним з визначних діячів в історії України є Євген Петрушевич.

Стан розробки теми. Євген Петрушевич є однією з найважливіших та найвідоміших постатей в історії України, а особливо в процесах державотворення, тому дана тема є досить поширеною серед істориків і дослідників, таких як М. Литвин, В. Ярославин, В. Солдатенко та багатьох інших.

Об'єкт дослідження. Створення Західноукраїнської Народної Республіки на чолі з Євгеном Петрушевичем, як нової держави на карті Європи.

Предмет дослідження. Державна діяльність Євгена Петрушевича як видатного діяча ЗУНР.

Мета дослідження. Дослідити державотворчу діяльність Євгена Петрушевича та проаналізувати факти його біографії як діяча Західноукраїнської Народної Республіки.

Завдання дослідження. Визначити особливості створення і діяльності ЗУНР під керівництвом Євгена Петрушевича.

Виклад основного матеріалу. Євген Петрушевич народився 3 червня 1863 року в місті Буську, що на Львівщині. Батько Євгена – Омелян Петрушевич був греко-католицьким священником, який

поєднував духовність з наукою, а також займався історією, археологією та літературою. Саме він подбав про освіту майбутнього диктатора ЗУНР. Навчався Євген Петрушевич в Академічній гімназії Львова, пізніше вступив до Львівського університету ім. Франца І на правничий факультет. Очолив товариство «Академічне братство», отримав ступінь доктора права та пройшов адвокатську практику [1, с. 240].

Перш ніж стати політиком, а пізніше – президентом Західноукраїнської Народної Республіки, Євгену Петрушевичу довелося пройти довгий шлях. Він був одним із засновників Української Національно-Демократичної партії (далі – УНДП), учасниками якої також були відомі діячі – Іван Франко, Михайло Грушевський, Євген Левицький та інші. Головною метою УНДП була самостійність України. Пізніше Євген Омелянович очолив повітовий комітет УНДП у Сокалі [2, с. 27]. Також завдяки його діяльності було створено багато громадських організацій, які сприяли розширенню «Просвіти».

У 1867 році австрійський парламент прийняв нову Конституцію, яка закріпила рівність народів, які населяли імперію та розширила повноваження органів самоврядування. Було створено парламент – Державну Раду [2, с. 30], до якої в 1907 році увійшов Євген Петрушевич. Саме це стало гарною нагодою для правника, щоб реалізувати свої політичні амбіції. Будучи у Державній Раді, Є. Петрушевич також увійшов до військової комісії, що дозволило отримати певний досвід, щоб у майбутньому брати участь у створенні Української Галицької Армії.

У 1910 році Євген Омелянович був обраний на посаду посла до Галицького сейму. Його промови свідчили, що він був одним з найкращих українських ораторів та дипломатів, які твердо стояли на своїх усталених державницьких позиціях.

Під час Першої світової війни Є. Петрушевич був членом Головної Української Ради, яка згодом перетворилася на Загальну Українську Раду. ЗУР, яка вважала своєю метою здобуття Україною повної територіальної та культурної автономії. Проте така проавстрійська політика взагалі не задовільнила Євгена Петрушевича, через що він вирішив відмовитися бути членом ради.

Після розпаду Австрійської імперії у жовтні 1918 року в Львові було скликано Конституанту, яка наголосила на тому, що землі, котрі опинилися під Австро-Угорщиною потрібно об'єднати в одній незалежній та самостійній державі. Було утворено законодавчий орган – Українську Національну Раду, головою якої став Євген Петрушевич. 19 жовтня УНРада повідомила, що має намір мирним шляхом об'єднати всі західноукраїнські землі, проте вже 28 жовтня головні противники цих задумів – поляки – утворили в Кракові Польську ліквідаційну комісію. 1 листопада 1918 року українські

військові взяли під контроль головні частини Львова та утворили ЗУНР, а 9 листопада було створено Державний Секретаріат, головою якого став Кость Левицький. Вже 13 листопада була проголошена Західноукраїнська Народна Республіка.

Закон, який передбачав основні засади ЗУНР фактично виконував роль конституції та називався «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської монархії». Акт передбачав офіційне створення Західноукраїнської Народної Республіки, чіткі кордони новоствореної держави, а також герб і прапор.

Євген Петрушевич мав великий досвід у процесах державотворення. Він розумів усю ситуацію, яка склалася з Польщею, тому особливу увагу приділяв військовій сфері. Українсько-польська війна змушувала Є. Петрушевича вносити багато змін до прийнятих актів. Польща пропонувала Західноукраїнській Народній Республіці мирні переговори, проте президент новоствореної держави дав чітко зрозуміти, що ніяких поступків щодо території робити не буде [2, с. 53-54]. Не зважаючи на те, що 1 листопада українським військам вдалося сконцентрувати Львів у своїх руках, вже 22 листопада поляки його захопили, скориставшись тим, що ЗУНР мала недостатньо велику армію, яка би змогла до кінця обороняти місто. Ще однією з головних причин захоплення Львова польськими військами стала часта зміна комендантів, оскільки після Дмитра Вітовського, який склав свої повноваження, комендантом було призначено Григорія Коссака, а третім комендантом став Гнат Стефанів, який вважав, що завдяки пропозиції Польщі про перемир'я можна легко тримати владу над Львовом. Поляки вдало скористалися таким рішенням, тому з Перемишля до Львова почали прибувати польські війська. Після цього Стефанів наказав покинути українське місто. УНРада переїхала до Тернополя.

Євген Петрушевич не був згоден з тим, що вся повнота влади повинна зосереджуватись в одних руках, тобто у президента, тому за його ж ініціативою було створено Виділ УНРади, який виконував як законодавчі, так і виконавчі функції [2, с. 54-55].

Також Євген Омелянович дотримувався поглядів щодо створення демократичної правової держави, оскільки вважав, що така база допоможе побудувати довіру між владою та народом, допоможе розглядати інтереси українців. Таке бачення побудови молодого держави свідчить, що Євген Петрушевич був хорошим дипломатом, який впродовж своєї політичної діяльності отримав досвід для створення демократичної країни за європейським зразком.

Оскільки Євген Петрушевич був прихильником української соборної держави, він розглядав єдину цілісність ЗУНР та УНР. Тому

22 січня 1919 року відбулося об'єднання цих двох держав, яке отримало назву – Акт Злуки. Через цю важливу подію ЗУНР перетворилася на Західну Область Української Народної Республіки (далі – ЗОУНР). Обидві держави діяли незалежно одна від одної, оскільки мали різні погляди на формування української державності.

12 березня 1919 року Євгена Петрушевича було включено до складу Директорії, проте навіть це не змусило очільників ЗОУНР та УНР діяти як одне ціле. Наддніпрянська Україна вела активну боротьбу з більшовиками, а військові частини Галичини – з поляками. Один з членів Антанти запропонував тимчасовий кордон між Польщею та Східною Галичиною, тож Симон Петлюра пристав на таку пропозицію, вважаючи, що це допоможе виразніше показати Україну на карті Європи, проте Євген Петрушевич відхилив цю рекомендацію, оскільки не бажав віддавати столицю Галичини – Львів, маючи вже трохи потужнішу армію для оборони краю [5, с. 330-331].

9 червня 1919 року УНРада призначила Євгена Петрушевича Диктатором, внаслідок чого він отримав виконавчу та законодавчу владу ЗОУНР. Уповноважений диктатор вважав, що диктатура має діяти лише в екстрених ситуаціях, тобто під час війни.

В 1923 році Євген Петрушевич розпустив уряд ЗУНР і виїхав до Берліна у пошуках підтримки для Галичини, яку Антанта визнала польською.

Наприкінці життя цей авторитетний диктатор жив бідно, тому й залишив політичну діяльність. Вже 29 серпня 1940 року помер у Берліні, а в 2002 його прах перепоховали на Личаківському цвинтарі.

Висновки. Євген Петрушевич – один з тих українців, які до кінця своїх днів відстоювали ідею незалежної України. Його головною метою була демократична правова держава, яка діятиме на благо власного народу. Своїми поглядами він відрізнявся від усіх політиків та депутатів, з усіх сил намагався сформувати ЗУНР та її армію, тому залишився в історії України як безкомпромісна, але віддана своїм поглядам людина.

Список використаних джерел

1. Мат'яш К. Г. Євген Петрушевич – видатний державний діяч ЗУНР. Тенденції і перспективи розвитку інститутів права та держави : зб. тез. доп. Міжнар. юрид. наук.-практ. конф. Київ-Тернопіль : ТНЕУ, 2018. С. 239-243.
2. Машталір Х. В., Забзалюк Д. Є. Державно-правові погляди Євгена Петрушевича : монографія. Львів : ЛДУВС, 2018. 179 с.
3. Причини листопадових невдач 1918 року. Південний напрямок. *photo-lviv.in.ua* : веб-сайт. URL: <https://photo-lviv.in.ua/prychyny-lystopadovyh-nevdach-1918-roku-pivdennyj-napryamok/> (дата звернення 12.09.2022).

4. Сьогодні в Україні відзначають 103-ю річницю проголошення ЗУНР. *gov.ua*. веб-сайт. URL: <https://drohobych-rda.gov.ua/news/sohodni-v-ukrayini-vidznachayut-103-yu-richnytsyu-proholoshennya-zunr.html> (дата звернення 29.09.2022).
5. Тимченко Р. Взаємини Симона Петлюри і Євгена Петрушевича у контексті українського державотворення (листопад 1918 – липень 1919 рр.). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2009. Вип. 18. С. 327-335.
6. 1863 - народився Євген Петрушевич, президент Української Національної Ради ЗУНР. Український інститут національної пам'яті : веб-сайт. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/cherven/3/1863-narodyvsya-yevgen-petrushevych-prezydent-ukrayinskoji-nacionalnoyi-rady-zunr> (дата звернення 29.09.2022).

Біняшевська О. І.
студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету, м. Тернопіль
Науковий керівник: к. ю. н., доц.,
доктор права УВУ
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права ЗУНУ,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.

ТЕРНОПІЛЬ – СТОЛИЦЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Постановка проблеми. Історичне минуле нашого народу зафіксувало не одну спробу створити власну державу. Були певні здобутки, були й прорахунки. Тому дослідження такого минулого є актуальним і в наш час, оскільки це важливий досвід українського державотворення, зокрема історія розвитку свого міста. Тому у даній роботі вбачаю за доцільність розглянути період, коли Тернопіль був столицею Західноукраїнської Народної Республіки (далі – ЗУНР). Тут логічно вказати, що цей період був коротким, але багатим на прийняття важливих рішень із цього центру.

Метою дослідження є з'ясування та оцінка основних подій, які сталися в період перебування Тернополя столицею ЗУНР, а також акцентувати увагу на провідній ролі міста як столиці вказаної держави.

Стан розробки теми. Тематику, яка буде досліджуватися в даній роботі, вивчали багато авторитетних вчених, зокрема дана тематика висвітлена в працях таких дослідників як: О. Глинської, В. Голубка, М. Гуцуляка, М. Кравчука, М. Лазаровича, М. Литвина,

С. Макарчука, К. Науменка, О. Павлишина, А. Руккаса, В. Рутара, О. Троханяк та багатьох інших.

Викладення основного матеріалу. Українські січові стрільці 1 листопада 1918 р. встановили українську владу у Львові [6, с.176]. 9 – УНРада створила коаліційний уряд – Тимчасовий державний секретаріат, до складу якого увійшло 14 державних секретарів. Після створення ЗУНР, в повітах проходили селянсько-робітничі з'їзди, віча, на яких робітники і селяни обговорювали політику уряду ЗУНР. 22–26 листопада 1918 р. було проведено вибори до Української національної ради, завдяки чому її склад становив уже понад 150 депутатів – представників від усіх верств українського населення та їхніх партій [9, с. 257-258].

Тернопіль став другою після Львова столицею ЗУНР, якій судилося радіти славою першого міста лише три тижні. 21 листопада 1918 року поляки захопили Львів. За словами М.Кравчука: « Щоб уникнути оточення командувач українськими військовими формуваннями полк. Гнат Стефанів наказав у ніч на 22 листопада 1918 р. залишити Львів» [6, с.180]. Тоді уряд ЗУНР – Державний секретаріат – під проводом Костя Левицького відійшов до Тернополя. Одні держсекретарі та їхні заступники прибули до Золочева через Красне, інші – через Жовкву та Камінку Струмилову. Вранці 23 листопада там відбулося засідання уряду. Він прийняв принципові рішення щодо подальшої діяльності органів державної влади Республіки. Місцем перебування Державного секретаріату було обрано Тернопіль, враховуючи можливість листування з виїздом і прибуттям членів уряду вночі. У місті ввели комендантську годину.

Для інформування місцевого населення, зокрема і про рішення уряду ЗУНР, який перебував у Тернополі до 2 січня 1919 р. (розміщувався у міській ратуші, будинках української та польської гімназії по вул. Конарського (тепер загальноосвітня школа №4 м. Тернополя, вул. Грушевського, 2), готелі «Подільський» (бульвар Т. Шевченка, 23), зазнає розширення мережа урядових газет, що виходили друком у повітових центрах Тернопільщини. З'являються нові часописи у Бережанах – «Бережанський вісник» (районний орган Національної ради), у Збаражі – «Збаразьке слово» (орган Державного секретаріату, що виходив із 4 лютого по 24 березня 1919 р.); у Чорткові – «Чортківський Вісник» та Борщові – «Борщівський голос» [8, с. 52]. Цікавим є те, що наступного дня після прибуття Державного секретаріату тернопільська газета «Голос Поділля» опублікувала звернення уряду до українців краю із закликом стати на захист своєї країни. Документ підписали глава уряду, водночас державний секретар Кость Левицький і державні секретарі.

У Тернополі державні установи були розташовані на території міського магістрату та української та польської національних гімназій. Про місце розташування уряду ЗУНР у цьому будинку свідчить пам'ятна дошка. Наступного дня після прибуття уряду до Тернополя було оголошено додаткові вибори (з 22 по 26 листопада) до законодавчого органу ЗУНР – Народних Зборів України від громадських організацій, областей і великих міст. Головою УНРади був Євген Петрушевич, а до її складу входили відомий поет Петро Карманський з Тернополя та Антін Кунько з повіту. Крім того, активно діяли обласні та міські органи влади (обласні комітети НС на чолі з тим же П. Карманським, а також суди, міліція тощо).

У Тернополі уряд ЗУНР розпочав клопітку роботу безпосереднього управління життям країни. Зокрема, велика увага приділяється діяльності місцевої влади. 1 грудня було видано «Обіжник до державних повітових комісарів», яким комісара затвердили як найвищого постійного представника повітового уряду, відповідального за створення та діяльність повітових адміністративних установ. За постановою уряду повітові комісари приступали до мобілізації армії, а також до створення загальнодержавних запасів хліба та інших сільськогосподарських продуктів, регулювання торгівлі та боротьби зі спекуляцією, забезпечення населення найнеобхіднішими товарами та вирішення інших важливих завдань [3, с. 22-23].

Одним із найважливіших питань, яким займався уряд ЗУНР під час перебування в Тернополі, була організація війська. У нашому місті було підписано документ про створення нової збройної сили ЗУНР – формування авіаційної дивізії Галицької армії. У грудні 1918 року також було створено Департамент польової військової поліції та Інтендантський відділ. У Тернополі відкрито військову телеграфну школу. У Тернополі швидко розпочалося створення нового виду збройних сил ЗУНР – авіації. 1 грудня керівник авіації обіймав посаду заступника державного секретаря військових справ. П. Бубела наказав збирати літаки та авіаційне майно, залишене центральними державами на українських землях, і шукати авіаційних спеціалістів.

Згодом військовий секретар Д. Вітовський видав наказ «До мешканців Поділля», яким оголосив у краї воєнний стан і мобілізацію у військо. До військової служби підлягали придатні до такої служби чоловіки 1883-1901 років народження. Ті, хто раніше служив в австрійському війську, були зобов'язані негайно добровільно вступити до українського війська. Мобілізаційну та бойову підготовку новобранців здійснювали військові частини області. Одночасно вживалися заходи щодо забезпечення новоствореної армії вкрай необхідною зброєю, амуніцією, боєприпасами.

Другим за значимістю напрямком діяльності уряду стає зовнішня політика. Незважаючи на складне становище обох нових національних державних утворень ЗУНР та УНР, їхнє керівництво продовжувало справу об'єднання України. Провідна роль у цій історичній справі належала діячам Наддністрянської України. Розуміючи, що возз'єднання могло реалізовуватися тільки на ґрунтовних правових засадах, Державний секретаріат ЗУНР виробив проект попереднього договору і спрямував до Директорії, яка перебувала на той час у Фастові, свою уповноважену делегацію [1, с. 36]. Тому остаточне рішення про об'єднання ЗУНР з УНР було прийнято в Тернополі, хоча ухвалено воно було уже в Станіславі (Івано-Франківську) 4 січня 1919 року.

Тут варто звернути увагу на те, що уряд ЗУНР діяв у Тернополі в неповному складі (без наради всіх 14 державних секретарів), що ускладнювало роботу та гальмувало процес державотворення. Крім того, у грудні сталася серйозна внутрішня криза, після якої Кость Левицький подав у відставку. Після обговорення ситуації було вирішено перенести державні установи ЗУНР до Станіслава, майже в центр території держави, а тому 31 грудня 1918 року урядовці вирушили спеціальним потягом до сьогоднішнього Івано-Франківська. Лише 39 днів минуло, як місто Тернопіль стало столицею незалежної Української держави. Проте й сама держава не проіснувала навіть і року.

Висновки. З огляду на вищезазначене можна зробити наступні висновки. По-перше, з першого дня перебування в Тернополі уряд ЗУНР займався зовнішньополітичними справами. Найважливішим із них було об'єднання в одну державу двох українських республік, що виникли по обидва боки р. Збруч. По-друге, уряд ЗУНР під час свого керівництва на Тернопіллі здійснив низку важливих кроків, зокрема формування Галицької армії, прийняття законодавства та встановлення національного правопорядку, економічні перетворення та пошук зовнішньополітичних пріоритетів. Тому можна акцентувати увагу, що за цей короткий період перебування уряду ЗУНР у Тернополі було прийнято важливі рішення, зокрема доленосне для нашої держави – про злуку ЗУНР та УНР.

Список використаної літератури

1. Гай-Нижник П. Ідея Соборності та українське державотворення (1918-1919 рр.). *Краєзнавство №1*, 2019. С. 22-41.
2. Гай-Нижник П., Фурман І. Державна жандармерія ЗУНР–ЗО УНР: зародження та інституціалізація (1918–1919 рр.). *Український історичний журнал №3*, 2021. С. 49-55.
3. Гурзель Ю. В. Тернопіль – столиця Західноукраїнської Народної Республіки. Реформування законодавства і державних інституцій: досягнення, недоліки та перспективи: збірник матеріалів

- Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 30 травня 2019 року. Тези наукових доповідей. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2019. С. 21-25.
4. Дзісяк Я. Нащадки шляхти – керівники українських збройних формувань Галичини першої чверті ХХ століття. *Новітня доба* №6. НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2018. С. 20-31.
  5. Кваснюк Я. Військові формування Галицької армії на Станіславщині під час українсько-польської війни 1918-1919 рр. Галичина. *Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис* №32. Івано-Франківськ, 2019. С. 113-124.
  6. Кравчук М.В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914-1993 рр. (Орг-я. структура, штати): Історико-правове дослідження. Івано-Франківськ: Вид. «Плай»; Коломия: видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 1997. 292 с.
  7. Реєнт О., Марущенко О. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: Енциклопедія: У 4 т. *Український історичний журнал* №1, 2022. С. 220-226.
  8. Руккас А., Гуменний С. Становлення структур Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) на Тернопіллі у 1918 р. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка* №1 (144), 2020. С. 49-55.
  9. Троханяк О. Наш край в період ЗУНР. «Сталий розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення», матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: ТОВ «ЦП КОМПРИНТ», 2020. С. 257-259.

Бутрин Ю. Ю.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету*

*Науковий керівник: к. ю. н., доц.,
завідувач кафедри теорії
та історії держави і права ЗУНУ,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства, нашої держави, проблема розвитку освіти займає важливе місце, оскільки саме освіта є рушійною силою нації, яка прагне бути частиною цивілізованого світу, зокрема світової спільноти. Тому якнайшвидше усунення проблем у даній галузі може дати певний поштовх для введення нових тенденцій в розвитку

сучасної освіти. Тут варто акцентувати увагу на тому, що в сучасній Україні система освіти безперервно розвивається, а не стоїть на місці, а тому на даному етапі її розвитку для неї характерне постійне вдосконалення. Адже освіченість громадян – це ключовий показник розвитку суспільства.

Стан розробки теми. Доцільно зазначити, що дану тематику опрацьовували та досліджували багато різних вчених зокрема: В. Андрущенко, В. Базилевич, Д. Богиня, Т. Боголіб, Я.Болюбаш, В.Воронкова, Н. Верхоглядова, В. Вознюк, Р. Гуревич, М. Кадемія, М.Козяр, М. Кравчук, В. Приходько, А. Павленко, Г. Педченко, В. Пожуєв, Т.Решетілова та інші.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження виступає сфера освіти у її сталому розвитку.

Предмет дослідження. Наявні системи сфери освіти та чинники, що впливають на її розвиток. Особливості розвитку освіти в Україні.

Метою дослідження є висвітлення стану та особливостей розвитку освіти в сучасній Україні, визначення її проблем та можливі шляхи їхнього усунення.

Завдання дослідження. Завданням цього дослідження є з'ясування основних тенденцій розвитку освіти в Україні та окреслення шляхів її вдосконалення.

Викладення основного матеріалу. Розпочну висвітлення результатів дослідження із стану освіти у сучасній Україні.

Розкриваючи тему обраної наукової розробки доцільно підкреслити єдність освіти і науки. Порівнюючи ці два важливі поняття М. Кравчук акцентував увагу на відомий науковцям вислів, що « Наука без освіти мертва, а освіта без науки сліпа» [4, с.23]. Тобто цими словами підкреслено єдність і взаємну залежність освіти і науки.

Проголошення суверенітету і незалежності України одразу відкрило шлях для педагогічних інновацій, посилило пошук освітян для початку розбудови української національної системи освіти. Варто зазначити, що саме в цей час почали зароджуватися нові навчальні заклади, оригінальні та альтернативні школи, оригінальні концепції виховання, особливо дітей. Згодом необхідно науково осмислити і на основі цього сформулювати стратегію і тактику розвитку української національної освіти. Визначальними рисами української системи освіти на сучасному етапі розвитку нашої держави є заохочення навчання впродовж життя. У зв'язку зі швидкими змінами ринку праці необхідно розробляти короткострокові освітні програми підготовки та підвищення кваліфікації персоналу. Цю важливу функцію має виконувати система післядипломної освіти.

Основним нормативним документом у сфері освіти є Закон України «Про освіту». Він був прийнятий в 1991 році, а наразі існує редакція 2017 року. Закон визнає освіту пріоритетною сферою та основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і країни, її діяльність зазнала принципів змін. Українська освіта базується на гуманізмі, демократії, національній свідомості та взаємоповазі між державою та її народом. Закон визначає основні принципи виховання, структуру навчання, права та обов'язки учнів, учителів і батьків, порядок організації і управління, самоврядування освіти. Повна загальна середня освіта в Україні є обов'язковою.

У 2014 році в Україні було прийнято «Закон про вищу освіту», що поклало початок реформі освітньої галузі в нашій країні. Документ вносить багато змін, особливо щодо забезпечення якості вищої освіти як основного принципу Болонської декларації та пріоритету освітньої політики розвинутих європейських країн. Тому це вимагає фундаментальних змін у професійній діяльності та спеціалістах, оскільки вони мають працювати в постійних інноваціях. Акцентовано увагу на потребах їх професійного розвитку для надання якісних освітніх послуг та вдосконалення науково-педагогічної та інноваційної діяльності [6, с. 46].

За твердженням М. Кравчука «Впродовж останніх років в українському суспільстві зростає переконання щодо необхідності змін у підходах до підготовки юристів. На рівні держави активно обговорюються питання реформування вищої юридичної освіти». У концепції реформи передбачено посилити практичну складову юридичної освіти [5, с. 44].

Одним із основних принципів реалізації освіти є принцип безперервності та різноманітності. Він реалізується шляхом узгодження змісту та координації освітньої діяльності на різних освітніх рівнях, які є продовженням попередньої освітньої діяльності та які готують громадян до можливого переходу на наступний рівень. З цією метою оптимізується система перепідготовки працівників та підвищення їх кваліфікації, модернізується система післядипломної освіти відповідно до відповідних державних стандартів, формуються та розвиваються науково-виробничі комплекси, ведеться підготовка спеціалістів для здобуття наукового ступеня. Тому тут слід звернути увагу на те, що пошук шляхів впровадження нових парадигм і відповідних нових моделей освіти не обмежується додаванням дисциплінарного змісту чи дослідницької термінології. Йдеться про досягнення принципово інших освітніх цілей, які ніколи раніше не ставилися, включаючи досягнення нових і вищих рівнів освіти для кожної людини та суспільства в цілому.

Головною метою освітнього процесу як в Україні, так і в країнах Європи, є розвиток інтелектуального потенціалу нації. Утім за

даними МОН України, що відображені в «Стратегії інноваційного розвитку України на період до 2030 року», в Україні відбувається поступова освітня та наукова деградація: стрімко скорочується кількість дослідників, кількість промислових підприємств, що провадили інноваційну діяльність, спостерігається недостатнє використання науковцями можливостей участі в міжнародних програмах тощо [3, с. 3]. Негативними факторами, що впливають на розвиток сучасної української системи освіти, є: політична нестабільність в країні, падіння ВВП і ВНП, недостатній рівень фінансування освітньої галузі, неефективне використання наявних ресурсів і важелів, незавершеність законодавчої бази, застаріла матеріально-технічна база, несприятливий Інвестиційний клімат, неефективне функціонування соціальних і правових інститутів, «витік мізків» та інші фактори.

Для підтвердження аргументів, які наведені вище, можна сказати, що ми вже відчуваємо те, що освіта населення на даному етапі розвитку нашої держави не повністю відповідає потребам економічного, політичного і соціально-культурного розвитку країни. Можна з упевненістю сказати, що низький рівень професійної та загальної освіти великої частини населення, особливо молоді, ставить під загрозу не лише перспективи економічного зростання, а й соціальну стабільність. Тому визначення основних проблем системи освіти та пошук шляхів її модернізації є дуже актуальним питанням для України на сьогодні.

Варто зазначити, що сьогодні українська наука, зокрема, наука ЗВО, перебуває в критичному стані, який не тільки не відповідає потребам сучасної якісної освіти, а й створює реальну загрозу національній безпеці держави. Ще однією проблемою є низький рівень інноваційності освіти. В усі часи відносно невисокі показники науково-дослідної роботи в Україні були чи не найголовнішою причиною того, що жоден наш університет не зміг увійти до числа 500 найбільш рейтингових університетів світу [3, с. 3]. Найбільш очевидним негативним ефектом масовізації вищої освіти є девальвація отриманих кваліфікацій. Все більше і більше людей мають вищу освіту, а кількість робочих місць не зростає, тому зростає конкуренція та поширюється безробіття серед випускників вищої освіти. Фактично інфляція у вищій освіті відбувається і на сьогоднішній день. Ситуацію погіршує невідповідний зв'язок між структурою підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах та економічними потребами – давня проблема української вищої освіти. Безсумнівно, що порядок підготовки фахівців країни необхідно узгодити з реальними потребами економіки України.

Також можна провести паралель між розвитком освіти в Україні та сучасними реаліями в державі. Безперечно, збройна агресія росії у 2022 році призведе до серйозних змін у системі освіти по всій

Україні. По-перше, скорочення національних видатків на освіту та бюджетних квот для вищих навчальних закладів, зниження доходів населення та значне зростання «освітньої імміграції» призведе до значного зниження внутрішнього попиту на вищу освіту. По-друге, водночас війна прискорила природну тенденцію оптимізації та коригування розвитку системи вищої освіти за структурою, обсягом, змістом тощо, посилила та розширила виклики, з якими вже стикалася освітня галузь до пандемії COVID-19. Для української системи освіти це стало стимулом, відкрило нове вікно можливостей і стало каталізатором давно назрілих змін щодо модернізації освіти. Зокрема, тут йдеться про розвиток цифрової та дистанційної освіти.

Висновки. Тематика розвитку освіти в Україні, аналіз та вирішення її проблем є пріоритетною в нашій державі, а тому потребує особливої уваги та пошуку шляхів удосконалення. Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновки, що система освіти на сучасному етапі розвитку України не є ідеальною чи довершеною, але з кожним роком спостерігаються все більші зрушення в розвитку та вдосконаленні даної галузі, а також впровадження нових методів та стандартів здійснення освіти в Україні. Тобто, можна прослідкувати певну еволюцію розвитку системи освіти, яка не зупиняється, а нові випробування стають поштовхом для активного розвитку в сфері освіти. Навіть при веденні війни йде певний розвиток освіти в Україні.

Список використаних джерел

1. Дідушин В. Проблеми розвитку освіти в сучасній Україні. Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету. 2021. С. 26-29.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. №2145-19. Відомості Верховної Ради України. URL: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 13.09.2022 р.)
3. Кравченко С. М. Тенденції розвитку освіти в країнах ЄС та Україні. Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали VI Міжнар. наук.-пр. конф., м. Суми, 2020. С. 1-5.
4. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти) : навч. посіб. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 524 с.
5. Кравчук М., Грицан О. Юридична клінічна освіта як ефективний спосіб підготовки правників. *Актуальні проблеми правознавства*. Збірник наукових праць ЮФ ТНЕУ / Редкол. та ін. Випуск 2 Тернопіль. 2021. С. 42-49. URL: <http://app.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/2-2021.pdf> (дата звернення 13.09.2022 р.)
6. Мукан Н., Блавт О. Розвиток освіти України на початку XXI століття: можливості та виклики. Гірська школа українських Карпат. № 21, 2019. С. 44-49.

7. Савенко В., Ігнатенко Н. Генеза державної політики в галузі освіти в Україні періоду незалежності. Актуальні проблеми правознавства. № 3. 2022. С. 43-48.
8. Стратегія інноваційного розвитку України на період до 2030 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80> (дата звернення 12.09.2022 р.)
9. Хомич Л. О., Баніт О. В. Здобутки та перспективи розвитку освіти України. Вісник Національної академії педагогічних наук України. №3 (1), 2021. С. 1-9.
10. Шевчук І., Шевчук А. Освітня аналітика кризь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. Економіка та суспільство. №39, 2022. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80> (дата звернення 12.09.2022 року)

Вертепна Я.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету
Науковий керівник: д.ю.н., професор
кафедри міжнародного права та
міграційної політики ЗУНУ
Дракохруст Т. В.*

ІНСТИТУТ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У результаті збройної агресії з боку Росії значна частина населення України перетворилася або на внутрішньо переміщених осіб, шукаючи безпечніші місця на території України, або на біженців за кордоном. Приплив біженців з України до Європи є найчисленнішою міграційною хвилею з часів Другої світової війни. І ми розуміємо, що біженці і особи, котрі потребують додаткового захисту вважаються однією із найменш захищених категорій населення.

Відповідно до рішення Ради ЄС від 4 березня 2022 р., було активовано Директиву ЄС про тимчасовий захист 2001/55/ЄС (її було ухвалено 2001 р. внаслідок багатьох вимушених переміщень населення в результаті воєнного конфлікту в Боснії та в Косові).

Тимчасовий захист вважається винятковою процедурою надання міжнародного захисту певній кількості людей одночасно та автоматично (тобто не потребує розгляду індивідуальних заяв). Це означає, що він є можливий лише в разі масового припливу чи неминучого масового напливу переміщених осіб із третіх країн, котрі не можуть повернутися до своїх країн [3].

В розумінні Директиви, переміщеними особами вважаються:

– особи, котрі втекли із районів збройного конфлікту чи епідемічного насильства;

– особи, котрим загрожує серйозний ризик чи котрі стали жертвами систематичних порушень їхніх людських прав.

В загальному, це визначення схоже на визначення статусу біженця, котре передбачається міжнародним законодавством. Необхідно зазначити, що отримання такого тимчасового захисту не позбавляє особу права звернутись і за статусом біженця. Тож особа, яка отримала цей захист може у будь-який момент звернутись за отриманням притулку. Проте варто пам'ятати, що ці два статуси не надаються одночасно. Якщо ж особа звернулася за біженством і їй було відмовлено у наданні такого статусу, вона може користуватися чи продовжувати користуватися тимчасовим захистом [7].

Тимчасовий захист дає змогу переміщеним особам користуватися гармонізованими правами в всьому ЄС. Це означає те, що переміщені особи також мають право на працевлаштування, і можливості для освіти й професійної перепідготовки, в тому числі доступ до системи соціального захисту у країні перебування, нарівні із громадянами країни перебування.

Тимчасовий захист можна отримати у всіх країнах ЄС, окрім Данії. Фактично зараз це 26 країн Європейського Союзу.

Перевагою даного статусу є можливість людини самій обрати європейську країну, у котрій вона буде проживати. Наприклад, у випадку якщо людина перетнула кордон Польщі, і хоче жити у Іспанії, вона має право просити тимчасовий захист саме в тій країні.

Тимчасовий захист вважається одним із різновидів міжнародного захисту, котрий необхідно відрізнити від статусу біженця.

Перевагами тимчасового захисту є:

– Простота набуття: спрощена та пришвидшена процедура, і мінімум документів.

– Вибір країни ЄС за своїм власним бажанням (не завжди обов'язково залишатися в першій безпечній країні та/або пояснювати комусь вибір країни).

– Спектр правомочностей, котрі надаються відразу.

Тимчасовий захист також включає:

– дозвіл на проживання із правом на роботу у якості найманого працівника по контракту або фізичної особи-підприємця;

– право на отримання освіти, та професійно-технічне навчання;

– соціальну допомогу і належне житло;

– медичну допомогу [1].

Тимчасовий захист у країнах Європейського Союзу мають право отримати:

– громадяни України, котрі виїхали із країни 24 лютого 2022 року або ж пізніше через військову агресію Росії;

– люди без громадянства і громадяни іноземних країн, окрім України, котрі до 24 лютого 2022 року були під міжнародним чи національним захистом;

– члени сімей згаданих людей, в тому числі чоловік (дружина) і їх неповнолітні неодружені діти або ж діти їхнього чоловіка (дружини), в тому числі їх близькі родичі, котрі жили разом із ними на момент вторгнення Росії, та котрі повністю чи переважно перебували на утриманні цих людей;

– іноземці, котрі законно проживали в Україні до 24 лютого 2022 року на основі дозволу на постійне проживання та котрі не можуть безпечно повернутися до своєї рідної країни.

Кожна із країн ЄС може сама вирішувати те, хто ще має право претендувати на тимчасовий захист. Для прикладу, у окремих державах даний статус можуть надати українцям, котрі до 24 лютого цього року виїхали у іноземне відрядження чи відпустку — усе залежить від рішення компетентних органів.

Для того аби отримати даний статус, потрібно звернутися до органів влади саме тієї країни ЄС, у котрій людина планує проживати.

У кожній країні ЄС питанням надання тимчасового захисту займаються різні органи. Для прикладу, в Польщі це гміни, у Німеччині — державне управління в справах біженців, у Португалії — міграційна служба й таке інше. У різних країнах дане питання вирішують по-різному. Єдиного підходу до цього немає [5, с. 539-544].

Узагалі це не виключний перелік прав людини, яка отримала тимчасовий захист. Її права визначаються внутрішнім законодавством певної кожної країни ЄС. Наприклад, у Польщі це може бути розширений перелік прав, в Німеччині — вужчий. Й так далі.

Варто зазначити, що людина під тимчасовим захистом також може користуватися безвізом та подорожувати у країни Шенгенської зони, в тому числі Швейцарію, Норвегію, Ліхтенштейн, Ісландію, котрі не є членами ЄС. В такому випадку вона користується правилами: не більше 90 днів за кожні 180 днів.

Відповідно до загального правила, тимчасовий захист закінчується чи скасовується, тоді коли досягнуто максимальної його тривалості чи в будь-який час, коли дане погодить Рада ЄС (тобто, коли підстав для надання захисту більше не має). Також, тимчасовий захист може припинятися, якщо особа отримує статусу біженця чи змінює країну проживання. Після закінчення тимчасового захисту, особа має добровільно покинути територію держави. В разі, якщо ж це не буде виконано, то до неї може бути застосована процедура примусового повернення в країну походження [4].

Європейська комісія мотивує країни-члени розширити коло осіб, на яких поширюється право на притулок, та їхні права понад ті, що визначені європейським законодавством. Але спільні для ЄС правила та стандарти прийому українських біженців внаслідок війни впроваджуються кожною державою-членом відповідно до власних інтересів. Мова йдеться про ухвалення на національному рівні рішень, що демонструють прагнення країн реципієнтів дозволяти легальне перебування на своїй території бажаних для них біженців. А це ставить під сумнів довготривале перебування наших співвітчизників за кордоном і захист їхніх прав та інтересів.

В умовах небезпеки у держави обмежена можливість захищати інтереси своїх громадян за кордоном. Водночас масова присутність громадян України в інших державах вимагає, щоб під час дипломатичних контактів з такими державами порушувалися питання не лише про надання військової та економічної допомоги, а й про становище українців. Для захисту прав біженців вкрай важлива інформаційна підтримка та юридичні консультації. Для збереження мігрантів як частини української нації необхідно докладати зусиль для підтримки культурних та інформаційних потреб українських громадян за кордоном.

Список використаних джерел

1. Карлін О. Тимчасовий захист або статус біженця. Що потрібно знати українцям в ЄС. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/timchasoviy-zahist-abo-status-bizhencya-shcho-potribno-znati-ukrayincyam-v-es.html>
2. Кознова О. Правовий режим тимчасового захисту для українців в ЄС: огляд Верховного Суду. URL: https://biz.ligazakon.net/news/210779_pravoviy-rezhim-timchasovogo-zakhistu-dlya-ukrantsv-v-s-oglyad-verkhovnogo-sudu
3. Комісарова О. Що дає "тимчасовий захист" для українців у ЄС. Пояснює МЗС. URL: <https://suspilne.media/217159-so-dae-timcasovij-zahist-dla-ukrainciv-u-es-poasnue-mzs/>
4. Лівінський О. Статус біженця ("азил"), толероване перебування ("стрпені") та тимчасовий захист – роз'яснюємо різницю між поняттями. URL: <https://proukrainu.blesk.cz/status-bizencja-azyl-tolerovane-perebuvannja/>
5. Мнацаканян С. А. Тимчасові заходи як інструмент захисту прав людини: до постановки проблеми. Правова держава. 2021. Вип. 32. С. 539-544.
6. Статус тимчасового захисту в Європі. Деталі та правила. URL: <https://lexukraine.com.ua/status-timchasovogo-zahistu-v-evropi-detali-ta-pravila/>
7. Тимчасовий захист VS статус біженця в ЄС: правовий статус українців, які рятуються від війни в країнах ЄС. URL:

<https://helsinki.org.ua/articles/tymchasovyy-zakhyst-vs-status-bizhentsia-v-yes-pravovyy-status-ukraintsiv-i-aki-riatuiutsia-vid-viyny-v-krainakh-yes/>

Галіян В.

*студент юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету*

Науковий керівник:

*к.ю.н., доцент кафедри теорії та
історії держави і права ЗУНУ*

Подковенко Т. О.

КОНЦЕПЦІЯ СВОБОДИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Проблема свободи в її якісних та кількісних характеристиках постійно перебуває в центрі уваги представників різних наук: соціологів, філософів, теологів, політологів, правознавців та інших. Про її актуальність свідчить і той факт, що сьогодні ми «маємо близько двохсот визначень свободи, що засвідчує її багатовимірність та неоднозначність» [1, с. 3]. Сучасні філософсько-правові дослідження свободи характеризуються багатоплановістю та багатовекторністю. І звичайно цьому є пояснення. Це зумовлено, у першу чергу, всепроникністю свободи у різні сфери життєдіяльності людського суспільства, багатоаспектністю самого розуміння свободи як для окремого індивіда, так і для суспільства в цілому.

Питання про те, чи справді ми вільні, що це означає, що ми вільні, і в якій мірі вільні, хвилювали мислителів з давніх часів. Вже перші великі античні етичні школи – епікурейство і стоїцизм – висловлювали різні концепції людської свободи у світі, оскільки вони базувалися на різних метафізичних відкриттях. І сьогодні людська думка працює над усвідомленням свободи, її міри та рівнів, чинників, які її визначають. У цьому аспекті нам імponує думка В. Ляха, який наголошує на тому, що якщо раніше свобода була своєрідним протестом проти занадто жорсткої регламентації та формою боротьби проти відчуження, то в інформаційному суспільстві ситуація принципово змінюється [2, с. 145]. «Тобто, у людини не лише зростають прагнення до самовизначення, індивідуальної значущості, творчої свободи і відповідальності, але й соціально-економічні чинники інформаційного суспільства спонукають людей до більшої самостійності у прийнятті рішень, вимагають творчої самовіддачі, оригінальних, нестандартних підходів» [3, с. 55].

Доволі поширеною є думка, що кожна людина вільна від природи. Таким чином, вона володіє «особистою свободою», яка ґрунтується на автотелічній природі людини. Свобода полягає і знаходить свій прояв у певному способі буття та у ставленні до інших. Це існування виявляється в тому, що людина сама по собі є самоціллю. Ця іманентна властивість людини полягає в актуалізації всіх її можливостей.

Другою фундаментальною формою прояву свободи є свобода дій. Її передумова полягає у раціональності. Бо саме розум керує поведінкою людини, яка таким чином реалізується як особистість. Свобода в цій дії полягає в тому, що людина є причиною своїх вчинків. Це абсолютно інший, вищий рівень усвідомлення свободи, який пов'язаний з діяльністю природою людини, цілеспрямованістю її дій.

Сьогодні, коли ми говоримо про свободу людини, невід'ємною складовою будуть права людини. Тільки через призму прав людини ми можемо розкрити феномен людської свободи практично у всіх її аспектах (позитивна, негативна; економічна, політична, релігійна та інші). Небезпідставно всесвітньовідомий німецький філософ Г. Гегель визначав всесвітню історію як прогрес в усвідомленні свободи, продовжуючи цю думку Ф. Енгельс в „Анти-Дюрішгу”, стверджував, що кожний крок вперед на шляху культури був кроком до свободи [4, с. 50]. Мета свободи найкраще відображена у Загальній Декларації прав людини 1948 року, у якій визначено, що «найістотнішим прагненням людей мусить бути створення такого справедливого, гідного світу, в якому людина матиме свободу слова та переконань, звільниться від страху та злиднів, а кожний індивід та суспільні інституції сприятимуть дотриманню основних прав і свобод» [5].

XXI століття з його інтенсивними глобалізаційними процесами підвищує значимість концепції свободи і має фундаментальне значення у сучасному суспільстві. Можна виділити низку аспектів, які притаманні сучасному суспільству та відтворюють саме сучасне розуміння свободи та її аспектів. Наприклад, свобода пересування передбачає реалізацію своїх намірів для досягнення цілей, використовуючи інструменти та засоби, які може надати наше життя. Свобода творчості, пояснює нам право людини реалізовувати свої мрії, ідеї, плани тощо в суспільстві та житті, створювати речі, які контролюються та захищаються лише рамками людської свідомості. Свобода світогляду, право людини мати власну думку, свобода самореалізації, свобода вибору, і взагалі, все що робить з людини свідому діяльну особистість.

Свобода вибору не обмежує індивіда, а передбачає вибір індивідом певних намірів, цілей, варіантів поведінки тощо. Однак, варто пам'ятати, що за свободою завжди стоїть відповідальність, яка

має відображати усвідомлення індивідом свого обов'язку. Більше того, саме відповідальність є основою свободи. Суть цього положення полягає в тому, що «переймаючи відповідальність на себе, в усякому разі тоді, коли можлива особиста участь у тій чи іншій події життя, кожен із нас, тобто кожна людина, може усвідомлювати себе відповідальною і, в цьому розумінні, вільною» [6, с. 82].

Таки чином, суспільство через правові, соціальні, моральні механізми має створювати такі умови для людської свободи, які будуть давати людині необхідний простір для її самореалізації, можливості для розкриття її внутрішнього потенціалу. Такий простір свободи можливий за умови сформованого громадянського суспільства та правової держави. Така свобода чітко поєднана з громадянською позицією кожного і усвідомленим почуттям відповідальності.

Список використаних джерел

1. Лях В. Соціальні, особистісні та екзистенційні виміри свободи *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2004. №44. С. 3-13. URL: <https://www.academia.edu>
2. Петренко М. О. Філософія свободи в контексті проблеми людської гідності. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Філософія»*. 2017. Випуск 49. С. 142-156. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/926>
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1064671>
3. Лях В.В. Специфіка виявів свободи в інформаційному суспільстві. Проблеми сутності свободи: методологічні та соціальні виміри. Матеріали Науково-теоретичної конференції 26 жовтня 2007 року. К., 2007. С.43-58.
4. Історія філософії: Підручник / За ред. В.І.Ярошовця. Київ: ПАРАПАН, 2002. 774 с.
5. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
6. Рідель М. Свобода та відповідальність. Два основних поняття комунікативної етики / Ситниченко Л. Першоджерела комунікативної філософії. К., 1996. С.68-84.

Ганущин А. В.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського
національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
теорії та історії держави і права ЗУНУ
Подковенко Т.О.*

ПРОБЛЕМИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДЕЙ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

В сучасних умовах права людини визнаються основою справедливого правового, політичного та соціального порядку. Ідея прав людини, яка отримала широке визнання та закріплення у національному законодавстві демократичних держав, істотно впливає і на міжнародну політику. Найчастіше права людини розуміють як універсальні, невід'ємні, невідчужувані, непорушні, природні та неподільні права, на які має право кожна людина і які випливають з її особистої гідності. Вони випливають із самої людської природи, а не з положень міжнародного права.

Однак, війни, збройні конфлікти, які точаться в різних куточках землі, зумовлюють порушення цих прав, несуть смерть не тільки воюючим солдатам, але все частіше і мирному населенню. Часто проблемою збройних конфліктів є дотримання прав людини, а точніше їх часте порушення. Чинність норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини на зазначених територіях є обов'язковою. Російська агресія проти України демонструє слабкість та недієвість існуючих механізмів міжнародного гуманітарного права.

Сьогодні Україна переживає надзвичайно складний період власного державотворення, який відзначається не лише глибинними проблемами соціально-економічного розвитку, а й необхідністю протистояти зовнішній гібридній агресії з боку російської федерації, що загрожує самому існуванню української незалежності [1]. Терор щодо цивільних українців росія почала застосовувати ще у 2014 році, переслідуючи на окупованих територіях цивільне населення, яке не чинило збройного супротиву, але й не було лояльним до окупаційної адміністрації.

Після повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року росія лише посилила використання терору як методу війни. Катування, вбивства, зґвалтування, насильницьке переміщення місцевого населення на окупованих територіях, яке до того ж має ознаки геноциду. І планомірні авіаційні та ракетні удари по цивільних об'єктах. Внаслідок невивірених бомбардувань майже вщент зруйновані Бородянка на Київщині, Маріуполь та інші міста Донбасу. Росія продовжує руйнувати Миколаїв, Херсон, Харків. Жертвами

ракетних ударів стали відвідувачі торгового центру в Кременчуці, діагностичного центру та інших цивільних закладів у центрі Вінниці, пацієнти та медичний персонал лікувальних закладів, пологових будинків, мешканці житлових кварталів Харкова, Києва, Чернігова, Миколаєва, Одеси. Усі руйнування і страждання, завдані ракетним терором Росії, складно перелічити.

Кричущими свідченнями того, що росія є державою-терористом, стали і вбивство 29 липня 2022 року в Оленівці щонайменше 50 українських військовополонених, які вийшли з Азовсталі під гарантії безпеки та обміну від ООН й Червоного хреста, і ядерний шантаж усього світу з використанням Запорізької АЕС тощо.

Такі події актуалізують проблеми захисту прав людей на тимчасово окупованих територіях, захисту мирного населення від злочинств окупаційної влади. Відповідно до вимог Законодавства України, зокрема ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» визначено, що тимчасово окупована територія України є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України [2].

У випадку збройного конфлікту існує система міжнародного гуманітарного права. Міжнародне гуманітарне право (скорочено – МГП) гуманізує ведення воєнних збройних конфліктів (як внутрішніх, так і зовнішніх), визначає допустимість засобів і методів ведення війни, забезпечує захист жертв збройних конфліктів, встановлює взаємостосунки між воюючими і невоюючими державами. Відповідно до правил МГП, що стосуються ведення бойових дій, цивільне населення повинне бути захищеним від наслідків воєнних дій. МГП покладає на сторони збройного конфлікту обов'язок постійно розрізняти цивільних осіб від комбатантів і вести операції тільки проти військових цілей. Цивільні особи в жодному разі не повинні бути перетвореними на об'єкт навмисного нападу.

Для того щоб проконтролювати дотримання міжнародного гуманітарного права, як систему міжнародно-правових норм і принципів, які застосовуються під час збройних конфліктів, існує міжнародний кримінальний суд. Основними джерелами, на які покладається суд та МГП є Гаазька конвенція про закони та звичаї сухопутної війни, (1907 р.), IV Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949 р.) та звичаєві норми міжнародного гуманітарного права.

Щодо питань захисту цивільних громадян в умовах воєнного конфлікту, існує ряд специфік та особливостей, зважаючи з ситуацій, але МГП вимагає гуманного ставлення за будь-яких обставин. Особи, які перебувають під владою супротивної сторони, повинні бути захищені від насильства, що загрожує життю чи здоров'ю (вбивство, катування, тілесні покарання, психологічне/

фізичне насильство), пограбування та посягання на гідність людини, зґвалтування, домагання, репресій, використання «живих щитів» захоплення заручників, залякування чи тероризування та інших порушень.

Держава-окупант несе відповідальність за відповідне функціонування державних установ і служб на користь населення на окупованій території; обов'язкове забезпечення продуктами харчування та медичним матеріалами; за функціонування закладів охорони здоров'я; за сприяння належному здобуттю освіти та догляду за дітьми. Вона повинна дозволяти надання духовної підтримки та гуманітарної допомоги на окупованій території.

Важливо зазначити, що МГП виділяє окремі категорії цивільних осіб, які потребують особливого захисту. Це – жінки, діти, особи з інвалідністю та інші категорії, серед яких і журналісти. Перш за все вони потребують особливого захисту та забезпечення потреби в медичній та іншій допомозі, зважаючи на особливості їх організму. Важливо щоб першочергове лікування за медичними показниками отримували породіллі та вагітні жінки. В свою чергу журналісти мають право на однаковий захист незалежно від свого професійного статусу чи національності.

Аби захистити цивільних громадян від правопорушень держави-окупанта здійснюється документування та моніторинг злочинів щодо міжнародного гуманітарного права в справах захисту цивільного населення під час збройного конфлікту в Україні. Цим займаються місії міжнародних міждержавних організацій (Моніторингова місія Організації Об'єднаних Націй з прав людини в Україні, Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні), міжнародні неурядові організації (Amnesty International, Truth Hounds та ін.) і неурядові організації України (Коаліція правозахисних організацій та ініціатив «Справедливість заради миру на Донбасі», Українська Гельсінська спілка з прав людини, Центр документування порушень прав людини, Харківська правозахисна група та ін.).

Висновки. У світі досі відбуваються та тривають війни від яких страждають цивільні люди. Існує ряд нормативно-правових актів, які урегульовують відповідні правила ведення війни та правила щодо дотримання прав людини в країні, де відбувається збройний конфлікт та на тимчасово окупованих територіях. Проаналізувавши реалії сьогодення та життя українців, можна зазначити, що з боку країни-агресора росії відбувається жорстоке порушення чинного законодавства, що суперечить будь-яким моральним засадам та праву у цілому. Сторона конфлікту, під владою якої є цивільні особи, має відповідати за поведінку своїх представників із цими особами. Але, тим не менш, навіть вжиті санкції щодо росії, та визнання рядом країн її дії та владу терористичною, не зупиняють продовження

геноциду та страждань людей, що перебувають на території України під час ведення бойових дій.

Список використаних джерел

1. Резнікова О.О., Сьомін С.В. Проблеми захисту конституційних прав і свобод громадян України під час врегулювання збройного конфлікту на Донбасі. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-05/konf_Dondas-157ee.pdf?__cf_chl_tk=ERhsi4LWFcKwgyhFUjcw7a8cXZvWaZTtGHwdRoocnqQ-1676283261-0-gaNycGzNCtA
2. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України. Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. Редакція від 01.01.2023, підстава - 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
3. Безпалова О. І. Проблемні питання, пов'язані з дотриманням прав людини під час проведення антитерористичної операції/операцій Об'єднаних сил. *Адміністративне право і процес*. 2019. № 12. С. 154-159.
4. Катеринчук К.В., Бортняк К.В. Проблеми захисту прав людини на тимчасово окупованих територіях. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2022. Том 33 (72). № 1. С. 14-18.
5. Грушко М.В., Музика В.В., Федорова Т.С., В.В. Владишевська. Міжнародне гуманітарне право. Навчально-методичний посібник. За ред. О. В. Одеса. Бігняка. Видавничий дім Гельветика, 2022. 136 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16301>

Гніденко А. Т.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського
національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доц.,
завідувач кафедри міжнародного права
та міграційної політики
Жукорська Я. М.*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЕВТАНАЗІЇ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА СМЕРТЬ ЧИ ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЖИТТЯ

Перш ніж розглядати проблематику даної теми, варто з'ясувати зміст поняття евтаназії. Евтаназія – це конкретна дія або бездіяльність виконавця (лікаря, родича чи іншої особи), спрямована на задоволення просьби смертельно хворої людини, що полягає у позбавленні життя хворого безболісним методом: введенням певного медичного препарату або ж відключенням від життєвого необхідного обладнання [1].

Усі міжнародно-правові акти визначають життя людини найвищою цінністю, гарантують його охорону та встановлюють заборону щодо обмеження цього права. Одними з головних актів, що наголошують на дотриманні прав життя і здоров'я особи є Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод тощо. Особливістю цих норм є можливість самостійного розпоряджання своїм життям, що передбачає навіть прийняття рішення про його припинення. Через такі твердження у світовій спільноті все частіше постає проблема правильного з'ясування інституту еутаназії в цілому: як спосіб легальної реалізації права на життя чи його кардинальне порушення.

З одного боку еутаназія і справді є способом правомірного розпорядження свого права на життя. На підтвердження цього, варто зазначити, що з давніх часів, у період первіснообщинного ладу, та й на початку нашої ери люди теж вживали заходів, щоб допомогти хворому швидше позбавитись від страждань. До того ж можна вважати, що еутаназія в повній мірі реалізовує принцип гуманізму до прав людини – адже страждання, біль і муки не є гуманними. Також такий спосіб розпоряджання життям дозволяє людині не принизити власної гідності, будучи тягарем для своїх родичів чи близьких, чи піддаватись різноманітним медичним маніпуляціям, які часто можуть застосовуватись в якості дослідження. Адже як відомо, хвороби мають здатність піддаватись мутаціям, що ускладнює процес лікуванням і змушує медиків вдаватись до випробувань різних методів на людині. Та щоб не бути об'єктом для медичних досліджень людина має повноцінне право обрати таку смерть, що не порушить її гідності.

До того ж, багато хворих зазначають, що однією з мотивацій для еутаназії є втрата працездатності й неможливість повноцінно реалізувати себе як професіонала в певній справі, чи просто насолоджуватись різними благами в повній мірі. Згідно з проведеними опитуваннями серед інвалідів та невиліковно хворих у Великобританії близько 80% опитаних готові використати еутаназію, як спосіб полегшення від болю та цим самим допомогти своїм близьким, щоб не бути для них джерелом витрат та хвилювань [2]. Адже лише хворим людям та їх близькими відомо як дорого вартує лікування, скільки медичних препаратів варто випробувати аби знайти найбільш підходящий.

Законодавство України, як і законодавство більшості країн світу, не передбачають законне існування інституту еутаназії. Проте вона частково офіційно дозволена у деяких штатах США, Бельгії, Португалії, Канаді, Швейцарії та Німеччині [2]. Поряд з дозволом на застосування еутаназії у цих країнах паралельно й приймалися документи про встановлення чітких критеріїв для її застосування,

передбачили відповідальність або непритягнення до відповідальності лікарів, і зокрема, встановили перелік суб'єктів, яким дозволено проводити таку процедуру. Ну і очевидним фактом стало те, що почався процес «евтаназійного» туризму в країни, що дозволили проведення евтаназії для іноземців.

З іншого боку, ряд науковців та захисників прав та свобод людини заперечують дозвіл на застосування евтаназії. Їх думка також має місце при зваженні всіх «за» і «проти». Перш за все, варто зазначити, що медицина розвивається дуже стрімко, а проблема невиліковності хворіб щоразу зникає. Звідси багато медиків доводять твердження, що боротьба за життя є їхнім прямим обов'язком, а дозвіл евтаназії кардинально змінить усі принципи медичної етики. До того ж, законодавство багатьох країн забороняє виконувати просьби хворих людей про застосування таких кардинальних дій, а за такі вчинки медики нестимуть кримінальну відповідальність.

Також дозвіл на евтаназію може демотивувати медиків та науковців для розробки нових засобів для боротьби з різними захворюваннями. Адже її легалізація дозволить лікарям швидше «позбутись» тяжких пацієнтів, що в подальшому може викликати нехтуванням з боку медичного персоналу по відношенню до тих хворих, у яких є великий шанс одужати. Далі ж за цими нехтуваннями буде виникати корупційне діяння, особливо з боку правлячого кола осіб, яким буде дуже вигідно «забирати» конкурентів, шляхом гідної смерті. Звідси ж з'явиться нова сфера для кримінального права, адже питання доцільності застосування евтаназії, добровільність з боку хворого та наявність у нього невиліковної хвороби може й вирішуватись без участі конкретного пацієнта.

Варто й згадати про релігійний фактор, який як на мене, є одним з ключових гальм для недопущення легалізації евтаназії у більшості країн світу, зокрема в Україні. Найголовнішою тезою можна зазначити наступне: Бог дав життя людині, а тому ніхто інший не може його забрати, адже тільки Богові під силу розпоряджатись ним. Всі випробування, страждання, в тому числі хвороби, були послані людині Богом, щоб з ними справитись. Евтаназія для церкви – це яскравий прояв аморальності й порушення найголовнішого права людини – права на життя, а гідна смерть це така, яка послана людині Всевишнім. Ну і також важливим є підтримка умираючого, розділення з ним цього болю, недопущення відчуття самотності в такі важкі часи, адже легка смерть – це самогубство, що є абсолютно негідним для віруючого.

Отже, підсумовуючи все вищесказане, хочеться висловити власне бачення доцільності застосування евтаназії. Вона однозначно має місце в сучасному демократичному суспільстві, яке

поважає права, свободи і волю людини, в тому числі можливість розпоряджатись власним життям. Оскільки життя людини є найголовнішою цінністю для держави – то зі свого боку держава повинна максимально законодавчо врегулювати можливість розпоряджання власним життям. Якщо світова спільнота встановить чіткі й обмежені рамки щодо хворих, які можуть використати право на гідну смерть, встановить жорстку відповідальність для медиків за неналежне виконання своїх обов'язків та запропонує ефективні методи щодо недопущення корупції у цю сферу – то евтаназія має право на існування. Міжнародно-правові акти гарантують людині захист від катувань, тортур, медичних досліджень, то чому ж вона повинна страждати від болю, які завдає хвороба? Чи не порушується тоді право людини на гідне життя, в тому числі й на гідну смерть? Тож, на мою думку, евтаназія забезпечить можливість в повній мірі реалізувати право на повагу до власної гідності, а держава повинна вжити всіх заходів, аби право на смерть не стало злочином самогубства.

Список використаних джерел

1. Запорожченко А. О. «Евтаназія» та «право померти легко та гідно»: квінтесенція термінів та їх співвідношення. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 3 (6). 2014. С. 26-36.
2. Евтаназія: що, де, коли і як. URL: <https://ingeniusua.org/articles/evtanaziya-shcho-de-koly-i-yak> (дата звернення 12.02.2022).
3. Усманов Ю. «Право на смерть в Україні (евтаназія): всі аргументи за і проти!» URL: <https://www.pravoconsult.com.ua/evtanaziya-pravo-na-smert-za-chi-proti/> (дата звернення 12.02.2022).
4. Я хочу мати вибір, як померти. Генрі Марш про медицину, хворобу і право на евтаназію. URL: https://tvoemisto.tv/news/ya_hochu_maty_vybir_yak_pomerty_genri_marshall_pro_medytsynu_hvorobu_i_pravo_na_evтанaziyu_135271.html (дата звернення 12.02.2022).

Заставна В.В.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету м. Тернопіль
Науковий керівник: к. ю. н., доц.,
доктор права УВУ,
завідувач кафедри теорії та
історії держави і права,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.*

МЕХАНІЗМ ТА АПАРАТ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Постановка проблеми. Ця тема є важливою, оскільки, висвітлення механізму держави за суттю є розкриттям основного змісту цього важливого соціального інституту. Адже, за твердженням М. Кравчука: «Механізм держави – це сукупність державних організацій, що складаються із державних органів, державних підприємств і державних установ, які здійснюють її завдання та реалізують її функції» [2, с. 108]. З огляду на вищесказане доцільно підкреслити, що Західноукраїнська Народна Республіка (далі – ЗУНР) виникла в надрах Австро-Угорської імперії, тому державні підприємства та установи були переважно ті, що перейшли з минулої держави. Тому для розкриття теми основна увага у дослідженні буде звернена на висвітлення органів держави, які об'єднуючись створюють державний апарат. Див. [2, с.112].

Стан розробки дослідження. Перелік вчених, які досліджували дане питання: М. Кравчук, В. Кульчицький, В. Ухач, В. Капелюшний, М. Литвин, С. Макарчук, І. Бойко.

Отже, **об'єктом дослідження** є державотворчі процеси в Україні.

Предметом дослідження є висвітлення особливостей становлення Української держави на західних землях України. Процес переходу влади у Львові до українців, розкриття основних рис формування державного апарату та окреслення значимості ЗУНР для відновлення сучасної України. Проголошення Акту Злуки УНР та ЗУНР. Створення Української Галицької Армії.

Мета: розкрити особливості Західноукраїнської Народної Республіки для розвитку сучасної Української держави. Підтвердити державотворчу історію українського народу.

Завдання дослідження:

- 1) встановлення українцями влади у Львові;
- 2) висвітлення основних шляхів формування державного апарату;
- 3) формування Української Галицької Армії;

4) видання Акту Злуки УНР та ЗУНР.

Виклад матеріалу. В Німеччині та Австро-Угорщині почалися революції. Австро-Угорський імператор дав право народам, які входили до країни на самовизначення. Коли в жовтні він видав маніфест, українська інтелігенція та українські політики на Західній Україні зрозуміли, що настав час для створення Західноукраїнської Народної Республіки. Українці об'єдналися та створили Українську Національну Раду, яка почала підготовку до проголошення ЗУНР. В цей самий час поляки хотіли відновити Польщу у межах 1772 року, але у ці межі входила Галичина. І виходило, що українці на території Західної України хочуть заснувати свою державу, а поляки свою. Саме територія Волині та Галичини стала місцем конфлікту між цими двома народами. На ці події, що відбувалися, Д. Вітовський 1 листопада 1918 року, віддав наказ взяти під контроль усі урядові установи міста Львова. Завдяки листопадовому зриву українці змогли випередити поляків і втримати контроль над власними територіями. Див. [3, с.25]

Центральним представницьким органом українського населення ЗУНР була Українська Національна Рада. Вона була спрямована на здійснення різних державних функцій. Див. [4, с.59]. Останні в УНРади перейняла Рада Державних Секретарів, а Національна Рада залишила за собою законодавчу функцію. Однак на практиці принцип поділу властей у ЗУНР не завжди дотримувався. Державний Секретаріат ухвалював рішення про призначення депутатів на посади в адміністрацію і судові органи.

9 листопада 1918 року було сформовано Уряд ЗУНР на чолі з К. Левицьким. Під його керівництвом уряд ЗУНР приймав перші рішення щодо державного будівництва, забезпечував населення продовольством і товарами необхідними для життя.

13 листопада 1918 року Українська Національна Рада видала закон про загальну військову службу громадян ЗУНР. Згідно цього закону Державний секретаріат військових справ проголосив мобілізацію чоловічого населення віком від 18 до 35 років. На початку організації Українська Галицька Армія була групою військових, що творили засаду Львова або воювали на шляхах наступу польських військ. Пізніше було сформовано два відділи: організаційно-матеріальний та оперативний. До оперативного належали підвідділи: зв'язку, розвідки, оперативний, персональний. Подібно організовано штаби корпусів і бригад. Див. [3, с.36-37]

Проголошення Акту Злуки УНР і ЗУНР відбулося 22 січня 1919 року. Його зміст передбачав, що Західноукраїнська Народна Республіка стає автономною у складі УНР і має право на особисті збройні сили, парламент та уряд. Українська Національна Рада проголосила: «Західно-Української Народної Республіки з

Українською Народною Республікою в одну, одноцільну суверенну народну Республіку» [1, с.359].

Місцеві органи управління склалися з: повітів, міст, сіл. Можна зауважити, що за короткий час ЗУНР змогла сформувати чітку систему органів влади і управління. Територія ЗУНР складалася з 12 судових округів та 130 судових повітів. Структура судової системи республіки складалася з: найвищого державного суду; найвищого суду у Львові – це суд другої інстанції; окружних та повітових судів – це суди першої інстанції. Охорону громадського порядку забезпечувала народна міліція. Див. [5, с.192]

ЗУНР була істиною державою, яка забезпечувала цілісність українського народу, його функціонування та розвиток. Українці розказали про себе всьому світі, показали, що мають право на власну державу. Вони здобули досвід державотворення та підвищили рівень національної свідомості. Основною причиною розпаду ЗУНР була військова агресія Польщі і Румунії, з якої республіка не могла справитися.

Висновки. Західноукраїнська Народна Республіка посідає важливе місце в історії України. Це була держава українського народу, який проживав на своїй батьківщині. Республіка стала прикладом можливого українського державного правопорядку, що забезпечувався на гуманізмі та справедливості. У зв'язку з різними незручними умовами українцям у той період не вдалося оборонити свою державу.

Список використаних джерел

1. Кривоніс В. М., Чайковський А. С., Копиленко О. Л. Хрестоматія з історії держави і права України. Київ: Юрінком Інтерн, 2003. 656 с.
2. Кравчук М. В. Теорія держави права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-є вид., переробл. й доповн. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 524 с
3. Кравчук М. В. Особливості військового будівництва в ЗУНР. Західно-Українська Народна Республіка та її місце в історії українського державотворення (до 100-річчя проголошення): збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції (м. Львів, 1 листопада 2018 р.) / І.И. Бойко (голова редколегії), А.В. Кольбенко (відп. секр.). Львів. Вип. 2. 2018. С. 86-93. URL. <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/Materialy-KONFERENTSIYI-lystopad2018-3-2.pdf>
4. Макарчук С. А. Українська Республіка галичан. *Нариси про ЗУНР*. Львів : Світ, 1997. 187 с.
5. Ухач В. З. Історія держави і права України (конспекти лекцій): навч. посіб. Тернопіль: Вектор, 2019. 378 с.

Золотий А. Б.
*студент юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права ЗУНУ
Кравчук В. М.*

ОМЕЛЯН ПОЛЬОВИЙ ЯК ОДИН З ВИЗНАЧНИХ КОМАНДИРІВ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ

Актуальність дослідження даної теми полягає у необхідності висвітлення найяскравішого періоду біографії одного з головних представників керівництва УПА Тернопільського краю задля збагачення доробку фахівців локальної історії регіону.

Мета дослідження полягає у аналізі військової діяльності Омеляна Польового як командира групи УПА у часи Другої Світової Війни. Задля досягнення поставленої мети вважаємо за необхідне визначити джерельну базу дослідження; охарактеризувати становлення О. Польового як громадського діяча, проаналізувати його діяльність як командира на прикладі кампанії другої половини 1944 року.

Основний виклад матеріалу. Перші відомості про військово-політичні здобутки Омеляна Польового зустрічаємо у XI та XII томах основної серії Літопису Української Повстанської Армії, які підготував до видавництва Софрон Безубко. Колосальну роботу було здійснено з упорядкування документів та їхнього редагування для подальшого друку Євгеном Штендером. Він же передав у Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО) документи, які відносились до теми УПА, в тому числі діяльності організації на Тернопільщині. Неабияке значення як джерело представляє автобіографія О. Польового, яка зберігається у Тернопільському обласному краєзнавчому музеї.

Активна життєва позиція юнака затвердилася вже у шкільні роки – саме тоді він став скаутом Пласту, і вже 1932 року вступив до лав ОУН. Протягом кінця 1920-1930-х років декілька разів опинявся на лаві підсудних за радикальні проукраїнські погляди, проблеми з польською поліцією, розповсюдження листівок ОУН та підтримку діяльності, спрямованої на розширення мережі україномовних закладів базової середньої освіти.

Дана робота буде зосереджена на діяльності Польового як командира під час завершального етапу Другої Світової війни. Взимку 1943 року він став командиром Тернопільської воєнної округи УПА «Лисоня». Створював відділи УПА та формував військовий штаб. Восени 1944 року вже керував 24 сотнями УПА, загальною

чисельністю близько 4 тис. стрільців. Наприкінці липня 1944 р. після західної переорієнтації фронту ВШВО «Лисоня» всі відділи, що були розташовані на той час у німецькій зоні окупації, було поділено на три курені, котрі отримали завдання потрапити у радянський тил у ході перетину лінії фронту. Командир «Остап» – Польовий Омелян як очільник окремої групи повинен був відправитись на територію ВО «Богун» до Кременеччини, на багату лісами місцевість. Група Польового формувалася біля присілка Кам'янка с. Мельна в Івано-Франківській області [1, с.9]. До групи командира Остапа у ході операції долучився інспектор КВШ УПА-Захід «Вадим» Степан Новицький «Спец», оскільки втратив зв'язок із підрозділами УПА ВО «Буг». Можемо за мемуаристичними джерелами охарактеризувати «Остапа» як розважливого стратега, що у свою чергу зумовлювало виключну успішність операцій під його проводом. Так, наприклад, політвиховник сотні «Чорноморці» Василь Петришин у своєму щоденнику згадував: «22/VII минув у поготівлі, однак зі свого місця постою ми не рушились, наш військовий штаб вів цілий час наради...» [2, с.126].

Звернімося до аналізу кампанії кінця липня 1944 року. Омелян Польовий отримав інформацію, що частина сотні «Чорноморці» та ціла сотня «Лісовиків» відірвалися від основної групи вперед, коли основна частина його групи була недалеко від гостинця села Мельна. Сотня «Лісовики» зранку 24 липня стала у лісі коло населених пунктів Дички та Яглуш Рогатинського району та три доби залишалась на позиції. Варто відзначити непрості умови, із якими працював Польовий, як очільник комплексу сотень та розділів різного походження та рівня підготовки. Частина згаданої сотні «Чорноморці» під керівництвом командира «Вірного» (Осип Бенедига), при виступі натрапила у лісі на більшовицьку засідку, очільника частини сотні було поранено [3, с.113]. Інша частина сотні із своїм командиром залишалась із сотнею «Орли». Через низький рівень підготовки та дисциплінованості серед стрільців «Чорноморців» почало ширитись дезертирство. Стрільці на четверту добу 28 липня свавільно покидали позиції. Того ж 28 липня Осип Бендига із тими, хто зостався від чоти, об'єднався з другою чотою командира «Гордія», при якій був на той час Омелян Польовий, приєднався до сотні «Лісовики», цим складом групи квартирували протягом місяця.

На початку вересня 1944 року було організовано групу під командуванням «Остапа», який в перших числах місяця головував у низці боїв із підрозділами НКВС. Група складалася із сотень «Лісовики», яка була більш підготовленою та відігравала панівну роль за рахунок вихованців одного з командирів «Лисоні» - «Архипа» та переформатованої після липневих подій групи «Чорноморці». 3 серпня при другій перебували і дві чоти добровольців, які ще

закінчували стрілецький вишкіл. Власне сотня складалася з 180 стрільців і старшин та мала з 3 чоти. «Чорноморців» після реорганізації очолив командир «Жук». Окрім іншого, при великому курені Польового була й підстаршинська школа ВО у складі двох чот під керівництвом командира «Чоса». Витримавши добовий оборонний бій з військами НКВС 5 вересня 1944 р. біля присілка Цюцьків (сучасне с. Малинівка) курінь командира «Остапа», стягнувши оборонну лінію, відступив до лісів між Слов'ятином та Дібровою Бережанського району. 7 вересня курінь О. Польового було ще розширено за рахунок сотні «Рубачі», яку очолював «Ворон» (Григорій Ковальчук). Дана сотня перейшла від куреня командира «Бондаренка», дислокованої у Бережанському районі. Вранці згаданого 7го числа війська НКВС розпочали сплановану генеральну облаву на комплекси Слов'ятинських лісів, в наслідку чого Польовий та Ковальчук прийняли рішення до об'єднання цілих куренів для найкращої контратаки міжрайонних теренів. Основний удар облави припав саме на бік с. Слов'ятин, за який відповідав Польовий.

На сьогодні неможливо точно датувати, коли було сформовано загін командира «Остапа», прийнято брати за орієнтовний період першу декаду вересня 1944 року [5, с. 88]. 10 вересня 1944 року курені «Остапа» та «Бондаренка» було об'єднано в загін (згідно хроніці сотні «Холодноярці»), що за дотичною документацією КВШ УПА-Захід відбулося 8 вересня. У зазначеному комплексі документів КВШ описуване військове об'єднання згадується під назвою загін групи «Лисоня».

Розширена група Польового була широко оздоблена зброєю різного ґатунку та калібру, успішному та надійному об'єднанню постачалися кращі знаряддя для вдалих кампаній. При штабі загону діяла група з 5 радистів, яку очолював Петро Кекіш. Зазначимо також, що у підрозділі було створено спеціальний мінометний рій, який координував командир «Жук». В арсеналі підрозділу були 1 міномет, 1 ПТР та декілька фаустпатронів. Основним притзначенням рою був вишкіл нових мінометників загону. Були при курені «Остапа» і 2 гранатомети [2, с. 10].

17 вересня на позиції загону було розгорнуто наступ військ НКВС у складі одної роти. У ході контратаки члени повстанської армії розбили сили противника. Згодом, за годину з початку ведення бойових дій до першої роти НКВС прибуло підкріплення у складі другої роти, забезпеченої зенітною установкою та трьома гранатометами. Груповий загін Омеляна Польового відбив і другу хвилю наступу. Окремої поваги заслуговує висока мораль членів групи відносно побратимів: полеглих стрільців підлеглі Польового поховали коло яру на присілку Залужжя [4, с. 4]. При мінімально можливих втратах людей, значних збитків зазнало забезпечення

групи: 20 возів, 40 коней, частина майна, боєприпаси та важке озброєння. Відповідно до звітної документації самих груп, втрати особового складу становили 5 вбитих і 7 поранених стрільців. Внаслідок цілоденного бою загін втратив 11 вбитими та 18 пораненими. Серед поранених були старшини загону: к-р чоти "Сокіл" та к-р сотні "Крук" – Богдан Федик з «Холодноярців», згадується також сотенний «Чорноморців» – «Жук» та безпосередньо Омелян Польовий «Остап».

Документи підрозділів УПА свідчать, що загін було розпущено 30 вересня, однак звітна подана інформація КВШ УПА-Захід надає дані, що загін групи «Лисоня» перестав діяти та був розпущений 5 жовтня 1944 року [5, с.86].

Висновки. Отже, у вересні 1944 року Польовий очолив загін УПА, з якими провів кілька значних боїв із підрозділами НКВД. Під час бою на хуторі Альбанівка Зборівського району 27 вересня, отримав поранення. Після цього склав з себе обов'язки командира над загonom та воєнною округою [6, с. 209]. Підсумовуючи досвід Омеляна Польового як командира групи, а згодом – загону, що проводив успішні кампанії проти НКВС протягом другої половини 1944 році, можемо зробити висновки про талант військового як полководця, стратега, довіреної особи керівників Тернопільської УПА. Подальше дослідження шляху цієї видатної постаті допоможе привернути увагу сучасних дослідників новітньої історії України до особливостей діяльності УПА на різних територіях України, а також безпосередньо до особи Омеляна Польового.

Список використаних джерел

1. Андрушків Б. Короткі біографічні відомості про командира Третьої Військової Округи "Лисоня", курінного (полковника) Української Повстанської Армії Омеляна Польового (псевда "Очерет", "Остап"). *Тернистими стежками*. Тернопіль: Джура, 2002. С. 5–16.
2. Волянук С. Омелян Польовий - "Остап". 2013. 126 с.
3. Дем'янова І., Олещук І. Польовий Омелян Гіллярович. Тернопільський енциклопедичний словник : у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль, 2008. Т. 3 : П — Я. С. 113.
4. Олещук І. Терниста дорога Омеляна Польового. *Свобода*. 2012. 26 груд. С. 4.
5. Пукач В. Омелян Польовий («Остап») – командир Третьої Подільської воєнної округи «Лисоня» (УПА-Захід). *Мандрівець*. 2007. № 5. С. 85-88.
6. Юрик Ю. Як гартувалися герої : (до 85-річчя Омеляна Польового). Тернопілля

Козюпа М. Р.
*студент юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права ЗУНУ
Кравчук В. М.*

**ІСТОРИЯ ЖИТТЯ ОДНОГО ВОЇНА УПА ПІД ЧАС БОРотьБИ
З РОСІЙСЬКИМИ РЕЖИМОМ 1941-1945 рр.:
ЗІ СПОГАДІВ МАСЛИНЧУКА ВАСИЛЯ ПАНАСОВИЧА**

Постановка проблеми. У світлі останніх подій дослідження повсякденного життя та націоналістичних ідей воїнів УПА мають велике значення у нашому житті. Воїни УПА протягом всього часу функціонування УПА виборювали право на незалежність та свободу для України. Придушення Радянським Союзом найменших проявів волевиявлення та самостійності України та усунення державних діячів, які намагалися вибороти свободу для українського народу посилили лють націоналістів, які прагнули вибороти свободу та знищити радянські ідеали на території України. З цією метою і створено Українську Повстанську Армію.

Метою публікації є розкриття особливостей життя і повсякденної боротьби воїнів УПА з російським режимом в період 1941-1945 рр. на основі спогадів одного із учасників тих подій - Маслинчука Василя Панасовича.

Виклад основного матеріалу. Як згадує В. Маслинчук, крім найжорстокішого в світі московського більшовизму, українцям в період 1941-1945 рр. довелося боротися в запеклих битвах і з німцями, а це було дуже важко. Ще важчим було усвідомлення того, що марево свободи все більше віддалялось від української землі. Коли Москва оговталась та радянський солдат вже йшов на Європу, комунізм почав ширитись по землі.

Була осінь 1944 року. Німці відступали, радянська армія йшла всім фронтом. Вояки УПА зрозуміли, що в цій ситуації вже нічого неможливо змінити і більшовики будуть знищувати всіх, хто навіть в думках виношував святе для українців слово "свобода". Хлопці тримались разом по п'ять-сім осіб, переховувались в криївках і хотіли перебраться на захід. Вони боролись в складі партизанської організації Степана Бандери. Василь Маслинчук мав на той час 18 років, був зв'язковим і доставляв від села до села різні повідомлення, а для цього одягався в жіночий одяг. Це був вимушений крок, адже коли село займали німці, то з Німеччини приходили накази відправляти молодь в Німеччину.

“В січні 1944 р. радянська армія ступила в наше село. Я належав УПА і відносився до боївки. Вдома я не ночував, адже там мене могли спіймати енкаведисти. Солдати НКВД були підступні і жорстокі, переодягалися в форму УПА та вчиняли звірства серед населення і списували це на вояків УПА. Серед таких солдатів були і українці. Ми з хлопцями мали пару гранат та переховувались у лісі, але нам необхідна була їжа та чиста білизна. Енкаведисти робили часті облави і тому з'являтися в селі було небезпечно, але одного разу я все таки зайшов до дому і нарвався на облаву. До хати я не встиг зайти, мене впіймали по дорозі. Коли нас вели під конвоєм, виявилось, що один, такий як я, зрадив нас. Це був мій сусід. Нас кинули до підвалу, а на третій чи четвертий день почали викликати на допит. Мене питали, чи я був в УПА, погрожували розстрілом та били, але ми всі тримались, бо не хотіли розповідати, де переховувались вояки УПА” [1].

“Нам давали зустрічі з матерями, проте їжі зовсім не давали, дозволяли тільки передавати. Далі нас погнали 60 км пішки до міста Рівне. Там погрузили в потяг. Куди ми їхали, на захід чи на схід, ніхто не знав. По дорозі хлопці почали готуватись до втечі. Хтось відкрив двері вагону і скинув вартового. Хлопці почали на ходу стрибати з вагона. Я стрибати не міг через травмовані ноги. У вагоні залишилось декілька чоловіків, які не хотіли тікати, і ті, хто були побиті, як я. Так ми опинилися в місті Долині” [1].

“... З нас сформували взводи та погнали в гори, там нас готували як красноармійців. Далі нам дали по 3-4 гранати і сказали, що будемо битись з німцями. Нас навчили стріляти і готували до фронту” [1].

Далі Василь Маслинчук згадує: “Одного ранку ми почали готуватись до наступу на німців. Німці почали наступати першими, приказу не було. Двоє німців прорвались через кущі і я ніби почув їхні слова «Здавайтесь», а в цей час котрийсь з сержантів кинув в німців гранату. Один осколок від гранати попав мені за вухо прямо в голову, а інші два засіли в спині. Німці все ж таки підійшли до нас. Я побачив як один з наших тримався за розірваний живіт і просив щоб його добили. Німці повели нас до вантажівки і повезли до Кракова. Далі відвезли нас до концтабору Клагенфур. Нас зовсім не годували. Якось при роздачі хліба на 8 чоловік, один з полонених вкрав буханку хліба і ми всі залишились голодними, а злодія так і не впіймали” [1].

Там В. Маслинчук зустрів українця в німецькій формі, який спитав, чи хотів би він воювати за Україну. Після ствердної відповіді, його та інших завезли в якусь місцину в Німеччині, де був табір, в якому знаходились бійці Української визвольної війни. Їм дали німецьке знаряддя та нашивки з тризубом, що їх особливо потішило, а потім відправили в Югославію для боротьби з партизанами.

“Коли нам повідомили, що Гітлер помер, ми вирішили йти до Італії, щоб нас не передали Сталіну. Ось таким був мій шлях на території України під час боротьби з російським режимом 1941-1945 рр. Після того я поїхав в Америку і пообіцяв собі повернутись в Україну коли вона вже стане незалежною” [1].

Висновки. Життя воїнів УПА було сповнене небезпек кожену секунду. Вони знаходились на межі життя і смерті, перебували в полоні та піддавалися катуванням, але ніхто з них не здавав своїх. Відстоювали свободу своєї країни та боролися за неї.

Вважаємо, що кожен громадянин України змалку повинен знати своїх героїв, які все життя жили в страху, але у вірі на краще майбутнє, яке вони створять своїми зусиллями. Роками російська імперія прагнула придушити нашу націоналістичність, але ми завжди йшли до своєї мети. Героями України є не тільки відомі діячі, а й прості воїни УПА, які пережили багато страждань, але не зрадили своїм ідеалам.

Список використаних джерел

1. Спогади дідуся про війну, УПА і Україну. Youtube канал (Заставний Петро Романович). URL: <https://youtu.be/AeF18jd45To>

Лівандовський В. Р.

*студент юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету м. Тернопіль*

*Науковий керівник: к. ю. н., доц., завідувач кафедри теорії
та історії держави і права ЗУНУ,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.*

ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ В УКРАЇНІ ДЖЕРЕЛА ЙОГО ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Постановка проблеми. Об'єктом всієї діяльності держави є людина. Її основна ціль це захист прав та свобод кожного громадянина, згідно з принципами будь-якої демократичної держави, але не кожна держава може досягнути даної мети є ряд перепон, що перешкоджають вказаному процесу. І однією із перешкод виступають всі дії суб'єктів, що ігнорують та суперечать Конституції, законам, нормам та цінностям встановлені державою, що є опорою порядку та її стабільного розвитку. Подібний негативний вплив призводить до бачення того, що державна влада втрачає довіру людей і не є здатною повністю здійснювати свої основні функції по захисту прав людини, в свою чергу це означає, що є потреба до змін. З огляду на українську суспільство одним із найбільш розповсюдженим явищем є недовіра до власної державної влади і

прагнення уникнути закону та відповідальності за свої дії. Така недовіра й є одним із чинників нігілізму. І це відноситься до всіх гілок влади та суспільства, а з часом це може призвести до масових безпорядків та зниження авторитету й іміджу держави на міжнародній арені. Такий розвиток обставин викликає зміни, що супроводжуються народними протестами. Тож в окремих випадках застосовуються насильницькі методи проти виступів не задоволеного народу. У такому випадку держава діє в супереч основній меті свого функціонування – це її захисту та створенню умов для розквіту людини, що передбачено 3 ст. чинної Конституції України. Для України проявом всенародного протесту проти державної влади були «Революція на граніті», «Помаранчева революція» або «Революція гідності». І ще, важливим чинником породження нігілізму є низький рівень правової свідомості, правової культури особи, народу. У цілому правовий нігілізм є корозією правопорядку, законності. Тому його ліквідація буде важливим кроком у виконанні конституційного завдання – побудові соціальної, демократичної, правової держави.

Стан розробки теми. Зазначена тема знайшла висвітлення у наукових розробках таких вчених А. Бондаренко, М. Кравчука, С. Ланіна, С. Шитого. Саме ці роботи сприяли мені у підготовці даних тез.

Об'єктом дослідження є правова свідомість, правова культура як важливі суспільні явища.

Предметом дослідження. Правовий нігілізм як негативне суспільно-правове явище, його зміст, ознаки, основні напрями його подолання.

Мета дослідження. З'ясувати і висвітлити поняття, сутність нігілізму, визначити джерела його виникнення та шляхи подолання.

Завдання дослідження. З'ясувати поняття, сутність правового нігілізму, його основні риси, джерела виникнення та шляхи його подолання. Окреслити роль правового виховання у ліквідації нігілізму, встановити джерела нігілізму та їх особливості, визначити необхідні заходи, для подолання цієї проблеми, сформулювати пропозиції щодо подолання правового нігілізму в Україні.

Викладення основного матеріалу. Кожна держава, що побудована на демократичних засадах прагне сформулювати світогляд того, що в державі, в її органах, інститутах та в сферах впливу повинен панувати порядок вищості правового закону і рівності всіх суб'єктів перед ним. Де, в першу чергу, ставлять за мету захист людських прав, свобод, гідності, честі та закріплення такого стану, що кожен повинен виконувати свій обов'язок, як особи, як громадянина перед суспільством та державою. Саме за допомогою впровадження такого образу мислення можна удосконалити механізм держави та гарантувати надію на краще майбутнє. На

противагу цьому баченню на думку М.Кравчука є «правовий нігілізм – це пряма протилежність правовій культурі коли більшість людей не знає, або не розуміє закону, негативно ставиться до законодавства і необхідності дотримуватися його, не визнає суспільної цінності права. Він несумісний з правовою державою, призводить до порушень правового порядку, зростання злочинності» [2, с.310]. Його основна суть в тому, що це поняття не узгоджується із законом і відкидає його основну ідею. Одним із історичних джерел правового нігілізму можна вважати середньовічних феодалів. Своєю безкарною поведінкою та правом самим трактувати закони на свої землях укорінило у мислені людей думку, що справедливості не буває її отримують лише більш сильніші. Таке бачення несправедливості посилювало розуміння, що законним шляхом результатів не можна досягнути, а таке переконання передавалось, як «хвороба» наступним поколінням.

Доречно підкреслити, що з нігілізмом дуже тісно пов'язана корупція «як зловживання владою або службовим становищем задля отримання незаконної вигоди: майна, грошей, пільг, послуг чи не грошової вигоди». Її проявом є прагнення великої кількості державних посадовців покращити своє майнове та інше становище швидким і найбільш прибутковим способом за рахунок державних коштів. Особливо корупція набуває достатньо високих масштабів через втручання у політичну систему великих олігархів чиї економічні можливості є необмеженими. Тому, щоб покращити своє становище та вплив на суспільні процеси вони спонсорують своїх кандидатів на важливі державні посади. Сам факт того, що закони, які спрямовані на благо суспільства не діють і не дотримуються самими інститутами державної влади вказує на глибокі коріння цього явища, яке спонукає до фіксації правового нігілізму.

Правовий нігілізм проявляється у таких різновидах: *легістський*, коли панує негативне ставлення до чинного законодавства і розповсюджені навички протиправної поведінки; *соціологічний*, коли вважається, що реально існуючий правопорядок (котрий далеко не завжди відповідає приписам законів) є неправильним і несправедливим; *класичний правовий нігілізм*, коли свобода та рівність усіх учасників соціального спілкування не сприймаються масовою свідомістю як базові цінності та основні принципи законодавчого регулювання. У цій «тривимірності» правовий нігілізм демонструє теорію та практику заперечення права як позитивно-ціннісного явища».

Завдяки цим різновидам нігілізму можна усвідомити те, що суспільство зневірилось в законі через його недотримання державою.

Україна, як самостійна держава, робить все можливе, щоб виправити становище та знайти шляхи подолання цього негативного

явища. З цією метою було запроваджено ряд реформ. Серед них, розпочато судову реформу, яку здійснюють на вимогу країн-партнерів ЄС і США. Також було затверджено державну програму щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні на 2015–2017 роки (Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 265). Було запроваджено Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року, що визначило правові основи організації та діяльності Національного антикорупційного бюро України. І ще, Закон України «Про запобігання корупції» прийнятий 14 жовтня 2014 року № 1700-VII і Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» та інші.

З огляду на шляхи подолання нігілізму, доцільно підкреслити, що найбільш ефективний спосіб буде – правове виховання, яке здійснюється у різних формах (правова освіта, правова просвіта, правова агітація, правомірна соціально-активна діяльність) [2, с.310]. Оскільки саме правове виховання здійснює позитивний вплив на свідомість молодого покоління, на особу, формує правильне сприйняття правової реальності та показує всю вагомість правопорядку в суспільному житті.

Адже поняття правове виховання розуміється, як діяльність держави та її органів, а також громадських об'єднань задля формування певних знань, вмінь і навичок, правового мислення, правових почуттів до тих соціальних цінностей, які закріплюються й охороняються правом та законодавством [2, с.310].

Висновки. Отже, можна цілком погодитись, що Україна стала на правильний шлях для того, щоб виправити правове становище держави, привести всю правову базу до європейських стандартів, а правовий нігілізм, як негативне правове явище, залишився лише, як поняття в академічних виданнях. Звісно їй потрібно пройти ще довгий шлях до цієї мети, сформуванню високу правову свідомість і правову культуру, запровадити європейські стандарти, але нині є вже позитивні результати, що дають надію на кардинальні зміни в правовому житті України.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Анастасія, Шитий Станіслав. Причини правового нігілізму та шляхи його подолання в Україні. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/46.pdf> (дата звернення 10.09.2022 р.).
2. Кравчук М. В. Теорія держави права (опорні конспекти): навчальний посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. 524 с.

3. Ланін Святослав Правовий нігілізм українського суспільства: Причини виникнення і форми прояву на сучасному етапі. Полтава. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1495> (дата звернення 10 листопада 2022 р.).
4. Антикорупційна політика в Україні. Мультимедійний навчальний посібник. Національна академія внутрішніх справ. URL: <https://arm.naiu.kiev.ua/books/atikoruption/index.html> (дата звернення 10.09.2022 р.).

Летняк І. А.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету.*

*Науковий керівник: к. ю. н., доц.,
завідувач кафедри теорії
та історії держави і права ЗУНУ,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.*

УРОКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІЙН

Постановка проблеми. В умовах сьогодення досить важливим є дослідження історії державотворення нашої держави, особливо в умовах війн, в яких наша нація відстоювала та надалі відстоює своє право на самостійне, незалежне життя. Дана тема є актуальною на нинішній день, оскільки протистояння між Україною та росією триває не лише від 24 лютого цього року, а уже досить давно, протягом століть. Нині Україна переживає момент істини, їй доведеться відповісти собі та всьому світові, чи спроможна вона вижити в критичних умовах. Варто зазначити, що дана тематика є і актуальною тому, що стосується і сфери міжнародного співробітництва, оскільки торкається міжнародного миру та безпеки не лише воюючих країн, але й світових країн, а тому на прикладі загарбницького вторгнення росії в Україну можуть бути засвоєні важливі політичні уроки іншими державами.

За твердженням М.Кравчука «аналіз війн росії проти України підтвердив, що найцінніший, повчальний історичний досвід є більшовицькі російські війни на початку ХХ ст. проти Української Центральної Ради і Директорії», що й посилює актуальність теми [9, с. 87].

Метою дослідження є аналіз уроків російсько–українських війн від їхнього зародження до ситуації, в якій опинилася наша держава сьогодні, а також наслідків кожної із них.

Стан розробки теми. Даною тематикою цікавилися та досліджували багато авторитетних вчених, а тому вона висвітлена в

працях таких вчених як: В. Агеєва, А. Баровської, В. Бочарнікова, В. Брехуненка, В. Будкіна, М. Бурмістрова, Ю. Василенко, Л. Веселова, Б. Губського, Я. Грицака, В. Іванова, М. Кравчука, А. Мазаракі, О. Острія, С. Пирожкова, А. Сухорукова, Г. Шестопалова, В. Юхименка та багатьох інших.

Викладення основного матеріалу. На моє переконання, аналіз уроків російсько-українських війн слід розпочати із витоків її яскравих проявів – першої та другої російсько-українських війн. Перша російсько-українська війна розпочата 25 грудня 1917 р. відповідно до постанови Народного секретаріату про формування частин Червоної гвардії для боротьби Центральної Ради і Каледіна та наказу В. Антонова-Овсієнка про загальний наступ радянських військ проти УЦР. Друга російсько-українська війна була розпочата 11 листопада 1918р. з підготовки до інтервенції в Україну двох повстанських дивізій (близько 8 тис. військовиків), сформованих напередодні в нейтральній зоні та їх наступу [3, с.73-74]. Доцільно буде розглянути кожну з них детальніше.

7 березня 1917 р. в Києві була створена Центральна Рада, яка стала основою об'єднання національно-патріотичних сил в Україні. За ініціативи голови УЦР М. Грушевського було ухвалено політичну програму, яка зводилася до вимоги «широкої національно-територіальної автономії України у складі Російської федеративної, демократичної республіки». Ці політичні домагання знайшли підтримку українства, і 10 червня 1917 р. Центральна Рада ухвалила I Універсал, який проголошував автономію України. Так, 13 червня 1917 р. Юридична нарада при Тимчасовому уряді, яку очолював Ф. Кокошкін, підготувала офіційну відповідь Петрограда на заяву Центральної Ради щодо автономії України та ухваленого нею I Універсалу. Ухвалення Універсалу називалося «актом відкритого заколоту, який загрожував державній єдності Росії та наносив тяжкий удар російській демократії в момент напруженої її боротьби за закріплення великих завоювань революції [5, с. 28-29].

3 липня 1917 р. в результаті важких переговорів з російською владою Українська Центральна Рада ухвалила II Універсал, яким ліквідувала автономію України. Після поразки повстання більшовиків у Петрограді 7 листопада 1917 р. посилилися збройні виступи більшовиків, які прагнули встановити в Україні партійну диктатуру. 20 листопада того ж року Центральна Рада своїм III Універсалом проголосила Українську Народну Республіку у складі федеративної росії.

Тут варто згадати про подію, яка відбулася 17 грудня 1917 р., коли Раднарком надіслав українському уряду ультиматум із підписами В. Леніна та Л. Троцького, який зразу же був відхилений. Після цього більшовицьке керівництво негайно оголосило УНР війну. Військо у нашій державі складалося із загонів Вільного козацтва —

добровольчих військ, які були створені під час війни, а тому можна зробити висновок, що армія була не настільки готова захищати українській землі, як би того хотілося. Попри це, армія УНР чисельно не поступалася радянській, але була розпорошена по всій Україні, а на головному стратегічному напрямку війська було мало. Через це уже 26 січня 1918 року радянські війська увійшли до Києва, що означало поразку армії УНР. Причинами поразки української армії слід вважати: послаблення соціальної підтримки (повільність, нерішучість у здійсненні соціально-економічних перетворень, які відштовхували селян, а більшість робітників водночас підтримували більшовиків), відсутність підтримки військової політики, збройного захисту державності. Акцент на більшовицьку армію виявлявся у відсутності регулярної і централізованої армії, відсутності високої організованості та боєздатності більшовицької армії.

Друга російсько – українська війна була розпочата наприкінці 1918 року. 19 грудня 1918 р. Директорія проголосила відновлення УНР. Створений уряд українського соціал-демократа Володимира Чехівського, який виступав за компроміс з більшовиками, виявився абсолютно не готовим до рішучих дій, коли в грудні Українська Червона Армія почала наступ на Україну. Уряд, маючи 100-тисячну армію, не зміг належним чином організувати оборону країни й обмежився масовими виступами проти росії. За три тижні Червона армія розгромила Лівобережну армію УНР.

Згодом Генеральний Секретаріат прийняв рішення про формування Армії УНР на добровільно-платній основі. Головну ударну силу більшовицьких збройних сил складали регулярні солдати та червоногвардійці з України та промислових центрів росії. Точилася запекла боротьба за Лівобережну Україну. Було зрозуміло, що власними силами УЦР не в змозі зупинити наступ ворога. На той час єдиним виходом було укласти договір із союзниками. З середини 1918 р. Збройні сили УНР і німецькі війська розпочали контрнаступ. У квітні територію було звільнено від «червоних» загарбників. Дуже цікавим є той факт, що і перша, і друга російсько-українська війна мали всі ознаки «гібридної війни». Раднарком Петроградської Ради офіційно заперечував участь росії у війні. Військові дії проти УНР супроводжувалися потужною «інформаційною війною», метою якої було посіяти зневіру і розчарування в українців, знищити їхню здатність до спротиву [7, с. 42-43].

Вищеназвані війни є досить схожими із війною, яку знову розпочала країна-агресор у 2014 році: у двох періодах наша армія не є такою, яка спроможна захистити свій народ від загарбників. Також спільним є те, що політики, які були при владі, не мали жодного уявлення про те, як об'єднати народ та створити хорошу та сильну армію. Тому вважаю, можна провести паралель між війнами, які

відбувалися в проміжок в майже століття та доповнити картину фактами війни, яка триває і досі.

У лютому 2014 року почалася російсько-українська війна. В порушення норм і принципів міжнародного права, двосторонніх і багатосторонніх угод росія анексувала Автономну Республіку Крим і Севастополь та окупувала окремі райони Донецької та Луганської областей. Для більшості громадян України напад росії став шоком. Проте російсько-українське протистояння має глибоке історичне коріння. Поглинання України та її матеріальних і людських ресурсів є однією з ключових передумов для розгортання проекту російської імперії.

Подальше військове загострення з використанням важкого озброєння – різноманітних ракетно-артилерійських гармат і реактивних систем залпового вогню збільшило кількість жертв серед мирного населення. Також армія рф свідомо та цілеспрямовано обстрілювала житлові будинки, квартали, звинувачуючи в цьому українську армію [1, с. 13]. Такий сценарій є ідентичним до того, який ми спостерігаємо зараз, тобто тактика даної війни в країни-агресора є такою ж, як і в попередніх війнах та конфліктах. Така війна загострює проблему консолідації української нації як гаранта національної безпеки. Активний наступ російських військ на українську територію вдалося зупинити завдяки спільним зусиллям українців, які захищали країну у складі ЗСУ, Національної гвардії України, Добровольчої армії та добровольчого руху.

Повномасштабне вторгнення, яке розпочала росія 24 лютого 2022 року, дає зрозуміти, що війна набуває глобального значення, а не суто конфлікту між двома державами. Низка аналітиків розглядають україно-російську війну як одну з ланок глобального перетворення світу. Розглядаються різні теорії пов'язані з глобальним перерозподілом сил у світі [2, с. 37]. Україна захищає себе як державу, яка належить до європейської цивілізації, а тому наша держава стає на захист фундаментальних цінностей, прав та свобод людини, які лежать в основі ідеологій Європи та цивілізованого світу.

Висновки. Вторгнення росії в Україну триває, і ніхто не знає, як і коли закінчиться війна. Але міжнародне співтовариство засвоїло деякі важливі уроки і може зробити деякі попередні висновки. *По-перше*, будь-яка війна в сучасному глобалізованому світі має глобальні наслідки. Тут варто звернути увагу на те, що нинішня війна в Україні вже має руйнівний мультиплікаційний ефект у всіх сферах. *По-друге*, людство в глобалізованому світі може жити лише на основі визнаних міцних принципів і правил міжнародного співіснування, а тому міжнародне співтовариство має забезпечити дотримання правил тими державами, які їх порушують. *По-третє*, для росії немає «червоної лінії», яку не можна переходити, немає

правових і моральних кордонів. Вони ведуть терористичну війну, у якій військові злочини та злочини проти людяності є звичайними інструментами для досягнення військового ефекту, головною метою яких є цивільні особи. Вони підуть настільки далеко, наскільки дозволить міжнародна спільнота, а тому інші держави мають невідкладно реагувати на поведінку держави-агресора.

Список використаної літератури:

1. Бенчук В. О., Трофимович В. В. Технологія гібридної війни Росії проти України (на прикладі Донеччини). *Військово-науковий вісник № 36*, 2021. С. 3-26.
2. Заплатинський В. М. Українсько-російська війна – причини, перспективи та уроки. *Kultura Bezpieczeństwa №41*, 2022. С. 33-42.
3. Кравчук М. В. Уроки російсько-українських війн на початку ХХ ст. (історико-правове дослідження), Російсько-українська війна: право, безпека, світ [Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 29-30 квітня 2022 р.]. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. С. 72 - 79.
4. Лисенко О. Є. Феноменологія війни Росії проти України як об'єкт гуманітарних досліджень: За матеріалами доповіді на засіданні Президії НАН України 25 травня 2022 року. *Вісник Національної академії наук України №7*, 2022. С. 85-98.
5. Логвиненко І. А., Логвиненко Є. С. Українсько-російські взаємовідносини в 1917-1919 роках: уроки історії. *Вісник ХНУВС №2 (89)*, 2020. С. 26-35.
6. Магда Є. Підсумки гібридної п'ятирічки (2014-2019 рр.). Глобальний і регіональний виміри міжнародної безпеки : колективна монографія. За ред. М. Мальського, Р. Вовка, П. Байора. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. С. 47-54.
7. Сергієнко Д. В., Сергієва А. В. Дві агресії і ще одна. Україна у світових війнах та локальних конфліктах ХХ – на початку ХХІ століття: зб. матеріалів XII Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків, 20 листопада 2019 р. ХНУРЕ. Харків: 2019. С. 42-43.
8. Тельвак В. В., Масненко В. В. Російсько-українська війна в 2014-2021 рр. у дзеркалі британських медіа (на прикладі «BBCNEWS»). *Вісник Черкаського університету №2*, 2021. С. 101-114.
9. Кравчук М.В. Уроки російсько-українських війн в добу УЦР, Директорії. Матеріали Круглого столу Уроки російсько-українських війн. «Правові та безпекові аспекти життя в Україні» Збірник матеріалів юридичної науково-практичної Інтернет-конференції «Актуальна юриспруденція». URL. www/LegalAcvity.com.ua. м. Київ, 14 жовтня 2022 року. Тези наукових доповідей. К., 2022. С.87-92. URL.

Мельник С. А.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету
Науковий керівник: к. ю. н., доц.,
завідувач кафедри теорії
та історії держави і права ЗУНУ,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.*

УРОКИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОЇ ЗАГРОЗИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Постановка проблеми. Історично склалось так, що Україна в період свого державного будівництва впродовж багатьох століть здійснювала національно-визвольну боротьбу. Це почалось із найдавніших часів існування державності, тобто Руси-України, та продовжується і сьогодні. Наразі, у ХХІ столітті, українці, виконуючи свій конституційний обов'язок громадянина, захищають Вітчизну, її незалежність та територіальну цілісність від зовнішньої агресії – від російської навали.

Довга та деструктивна політика нищення національної свідомості, зросійщення, асиміляція культурного, суспільно-політичного, економічного життя населення призвела до утвердження російської пропаганди про «братні народи» та «єдність українців, білорусів та росіян в межах одного-єдиного народу, де росія – «старша сестра», якій мають підкорятись інші». На жаль, це глибоко відобразилось на національній свідомості сучасного, частково пострадянського, громадянського суспільства. Це вагомо впливає на перебіг сучасної російсько-української війни. Аналіз історії розвитку українського державного будівництва підтверджує, що історія України – це історія війн і військового мистецтва.

Кількість уроків російсько-українських війн – чимала. Для того, щоб в подальшому більше не допустити війни, потрібно враховувати попередній історико-правовий досвід. Це і є тим чинником, що окреслює надзвичайну актуальність проблеми. Зокрема, обґрунтовуючи значимість й актуальність подібної теми, М.Кравчук зазначив: «Обрана тема має незаперечну науково-теоретичну і практичну значимість. Її виняткова актуальність обумовлена насамперед важливістю досліджуваної проблеми для вироблення стратегії державотворчих і правотворчих процесів в Україні, формування власної правової політики, напрацювання

концептуальних засад військового будівництва як ефективного державотворення» [3, с.24].

Стан розробки даної теми. Враховуючи те, що дана проблема є ваговою і потребує невідкладного наукового опрацювання, то її дослідженням, аналізом і розробкою займалися вчені різних галузей: історики, політологи, правники тощо. Вагомий внесок у розробку даної теми здійснили такі вчені: М. Винницький, Є. Глібовицький, Я. Грицак, С. Квіт, М. Кравчук, О. Кулаковська, М. Пашков, В. Пекар, Б.Тищик, Я. Томбінський та інші.

Об'єкт дослідження. Особливості державотворчих процесів в Україні на тлі військової загрози у різні історичні періоди.

Предмет дослідження. Основні риси та особливості Українського державотворення в період російсько-українських війн ХХ ст, історико-правовий аналіз визначальних відмінностей, окреслення основних уроків.

Завдання дослідження: Провести аналіз російсько-українських війн на основі розгляду збройних конфліктів, що беруть початок із 1917 року, тобто, з періоду створення, проголошеної III Універсалом, Української держави.

Виклад основного матеріалу. Зазвичай, розповідаючи про уроки державного будівництва в період російсько-українських війн, ми маємо на увазі дві сторони: те, що нам вдалось зробити, врахувавши попередній досвід, та, відповідно, те, що нам треба усвідомити й змінити. Песимістична концентрація лише на недоліках війни – помилкова. Ярослав Грицак, український науковець та історик, зазначив: «Кожна війна є великою трагедією, але й водночас є великою нагодою. Нагода для України полягає у тому, що вона може стати східноєвропейським тигром, який визначатиме політику не лише у Східній Європі, а й у цілому світі» [6].

На жаль, ціна цієї «нагоди» є дуже високою, адже внаслідок війни гинуть найкращі громадяни України, які виконують свій конституційний обов'язок, захищаючи державу. Ми маємо усвідомити всі уроки, врахувати їх у подальшому, щоб смерть кожного захисника України не була марною.

Ключовий урок російсько-українських війн, особливо сучасної, полягає у тому, що Україна може вести за собою увесь світ. З нашого боку, з боку громадян України, ми повинні робити все, щоб те, що зробило нас лідером в очах світу, вилилось не лише у перемогу, а й трансформувалось у стійкі принципи нашого подальшого розвитку, побудови справжньої правової держави [6].

Українці гідні своєї історії. Наш народ у різні періоди існування Української держави характеризувався мужністю, стійкістю, відвагою, хоробрістю та постійним прагненням до боротьби за свою свободу. Багато крові було пролито нашими предками заради того, щоб Україна існувала як незалежна держава, щоб світ визнав її

повноправною та повноцінною на міжнародній арені. Якби не віковична боротьба наших пращурів, то українців як окремої нації вже б не існувало. Одним із різновидів російсько-українських війн, що яскраво відображає прагнення до свободи, є боротьба УПА за відновлення незалежності Української держави. Особливість цієї боротьби полягає у тому, що УПА протистояла одразу польському руху Опору, німецьким загарбникам та радянським збройним формуванням. Особливо трагічним і жорстоким було протистояння УПА з військовими радянськими підрозділами, яке тривало аж до 1956 року.

Загарбницька політика сусідньої країни-агресорки – московії або ж, так званої, російської федерації, беручи початок ще з періоду Руси-України, проходячи крізь століття, виливається в сучасну російсько-українську війну, що, де-юре, бере початок у 2014 році. Але сучасна російська агресія почалась, де-факто, із перших років незалежності України. Під цим маю на увазі події 1992-1994 років, що відбувались навколо Кримського півострова, за розподіл Чорноморського флоту ВМФ СРСР між Україною та Росією; повстання на сторожовому кораблі СКР-112, що зумовило його перехід з Чорноморського флоту у Військово-Морські сили Збройних Сил України; конфлікт щодо о. Тузла 2003 року [1, с.221-236].

Тобто, росія не могла змиритись із тим, що Україна вже незалежна, та продовжувала свою політику контролю уже щодо, наголошую, незалежної держави – України. Це прямий підрив національної безпеки. На жаль, на ці події не акцентувалась велика увага, бо в пострадянському просторі 90-х років і далі існували наративи про «братні народи», окрім того, було створено СНД – Співдружність Незалежних Держав, що додатково підкреслює та популяризує ідеологію «дружніх держав».

Звідси впливає один із уроків російсько-українських війн, який полягає у неналежному ставленні до розвитку обороноздатності України, підтримки оборонно-промислового комплексу (відбувалось навпаки скорочення кількості підприємств, що виробляли зброю та техніку), невдалих політичних рішеннях тогочасного керівництва країни щодо без'ядерного і позаблокового статусу держави. На це акцентував увагу М. Кравчук, який зазначив, що сприятливі умови для розбудови власних Збройних Сил як у період Української Центральної Ради (далі – УЦР), так у період розвалу СРСР, політичний провід України не використав (фрагменти військової організації СРСР в Україні становили: 900 тис. військовиків; 6,5 тис. танків; 7 тис. броньованих машин; 1,5 тис. літаків; 350 кораблів, 2.5 тис. тактичної ядерної зброї, 1272 ядерні боєголовки МБР) [3, с.25]. Я, в свою чергу, можу припустити, що ядерна забезпеченість України вивела б нас на міжнародну арену набагато швидше, аніж це сталось; у нас було б більше шансів вступити в НАТО ще у 90-х

роках ХХ століття, що цілком могло б змінити характер сучасної російсько-української війни, або в цілому не допустити її.

На ранньому етапі незалежності України прослідковуються такі тези щодо внутрішньої та зовнішньої політики: армія не потрібна, бо ніхто не нападе; кордони визначені лише формально – у міжнародних пунктах пропуску (з боку півночі України – ліси, в яких не було жодного контролю, на сході – взагалі відсутній контроль); розподіл Чорноморського флоту ВМФ СРСР у вигідному для росії співвідношенні тощо [2].

Скларось так, що цей урок Україна отримала не у 90-х роках ХХ століття, а ще за періоду діяльності УЦР. Через невизначеність політики УЦР щодо військового будівництва, війську не була надана достатня кількість уваги. Але перша радянсько-українська війна показала, що успішне будівництво держави без власної армії – неможливе. Провівши аналогію між подіями, різниця у часі між якими становить близько 100 років, підтверджується те, що історичний аспект є дуже важливим, бо історія українського державотворення повторюється [3, с. 27].

Якщо ж продовжувати аналізувати сучасні події, то 21 квітня 2010 року, Президентом України Віктором Януковичем та президентом рф в. путіним була підписана угода з питань перебування чорноморського флоту рф на території України, якою дію угоди про статус та умови перебування чф рф на території України продовжено на двадцять п'ять років. Окрім цього, за президентства Януковича, на посаду міністра оборони України призначали громадян росії – Дмитра Саламатіна [4] та Павла Лебєдєва. Прослідковується неприхована проросійська політика, що є прямою загрозою національній безпеці. Звідси виникає питання: чим у той час займалися державні органи спеціального призначення, як-от СБУ, прокуратура? Із цього ми доходимо до висновку, що додаткову допомогу російській агресії чинили українські чиновники, політики та державні службовці. Саме тому вважаю, що одним із «невивчених» нами уроків російсько-української агресії є те, що з моменту проголошення незалежності України жодного українського чиновника не було притягнуто до відповідальності за його вчинки.

Внаслідок того, що не було приділено достатнього рівня уваги розвитку національної свідомості та ідентичності громадян, гальмувалась політика дезросійщення, був відсутній реальний розгляд, реформування і закріплення на законодавчому рівні мовного питання, «велика дружба» і надалі продовжувалась. Це відстежуємо в цитаті Леоніда Кравчука: «Відбулася дійсно велика історична подія... Три великі держави зустрілися у Білорусі, для того, щоб запропонувати шлях створення нової співдружності. Це шлях до спасіння. Спасіння народів від конфронтації, від

міжнаціональних воєн» [5]. Як бачимо, створення СНД не врятувало народи від міжнаціональних воєн та жодні гарантії не спрацювали.

І ще, як урок, вважаю доречним висвітлити тему покарань відповідно до міжнародних договорів з боку пересічного громадянина, а не правника. Якщо розглядати цей урок з цієї точки зору, то можна згенерувати таку ідею: «якщо держави-гаранти безпеки не забезпечують покарань для держави-агресорки відповідно до підписаних нею міжнародних договорів, то чому Україні не можна порушувати угоди?». З огляду на ці ситуації, виходить так, що відтепер нам потрібно спиратись лише на власні сили, відновлювати ядерний статус держави, збільшувати обороноздатність, бо, навіть порушивши договір, ми не отримаємо жодного покарання, як і росія, яка порушила його, почавши агресію проти України. Але все ж, українська нація вища за те, щоб діяти нелегітимно, як це робить московія, тому потрібно розглядати цей урок із точки зору дієвості міжнародного права та гарантій, наданих міжнародними договорами.

Висновки. Отже, російсько-українські війни дають значну кількість уроків, які, в свою чергу, створюють нам підґрунтя для подальших колосальних змін не лише у політичній діяльності і державотворенні, а й у економіці, правовому регулюванні, суспільному та культурному житті. Зміни полягатимуть у тотальному обриві зв'язків із росією у кожній сфері.

Підсумувавши все вищевказане, хочу підкреслити, що без боездатного війська, оснащеного високотехнологічною зброєю, побудова власної держави – неможлива. Відповідно, для нормального функціонування армії потрібно розвивати військово-промисловий комплекс за рахунок підтримки і модернізації економіки.

До того ж, хочу звернути увагу на те, що російські окупанти не вперше демонструють свою агресію, маскуючи її під кутом громадянської війни в межах України за рахунок провокацій зі свого боку (так вже було у 1917 році, коли більшовики нелегітимно та силоміць проголосили радянську Україну та створили ще один центр управління; схожа ситуація повторилась і у 2014, коли було проведено незаконні фальшиві референдуми на Донбасі та в Криму).

Як показує досвід війн 1917-1922 років, та війни, що почалась у 2014 році, боротьба без допомоги європейських країн, особливо при відсутності модерних, боездатних Збройних Сил, неможлива. З огляду на те, що як у ХХ, так і у ХХІ столітті довелось звертатись за допомогою до країн Європи (хоча таке звернення на початку ХХ ст. країнами Антанти було відкинуто, натомість у ХХІ ст. – підтримано), потрібно підтримувати добросусідські відносини з іншими державами, а найголовніше - сформувану, мотивовану

Армію, розвинений військово-промисловий комплекс та надійний мобілізаційний ресурс.

Список використаних джерел

1. Брехуненко В., Ковальчук В., Ковальчук М., Корнієнко В. "Братня" навала, Війни Росії проти України. XII-XXI ст., вид. 2. 284 с.
2. Військово-морські сили Збройних сил України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE-%D0%BC%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B8_%D0%97%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D1%81%D0%B8%D0%BB_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8#cite_note-24 (дата звернення 9.09.2022 р.)
3. Кравчук М. В. Армія Української Центральної Ради та її досвід для сучасності: історико-правове дослідження. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 2. С. 22-28. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/7602/1/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%9C..pdf> (дата звернення 18 грудня 2022 р.)
4. Пронічева О. Новий міністр оборони від Януковича. *Голос Америки*. 2012. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/new-ua-def-min-2012-02-09-139022309/247488.html> (дата звернення 9.09.2022 р.)
5. Солонина Є. «Прилетів Кравчук і привіз незалежність на тарілочці». 44 цитати першого президента незалежної України. *Радіо Свобода*. 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29698103.html> (дата звернення 9.09.2022 р.).
6. Уроки війни й майбутня відбудова суспільства: проєкт НаУКМА та УКУ. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=YLmHsD2cs5Q&t=350s> (дата звернення 9.09.2022 р.)

Миськів О. А.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського
національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доц.,
завідувач кафедри міжнародного права
та міграційної політики
Жукорська Я. М.*

ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Перш ніж розглядати проблематику даної теми, варто з'ясувати зміст поняття «правовий нігілізм». У сучасному суспільстві він є однією з основних проблем, з якими зустрічаються громадяни. Що ж взагалі називають нігілізмом? З філософської точки зору нігілізм доволі широке поняття, воно виражає позицію, за якої люди ставлять під сумнів загальноприйняті цінності. А отже, як наслідок, «правовий нігілізм» – це нехтування загальноприйнятими нормами в сфері прав людини. Доцільно було б зазначити, що формою прояву правового нігілізму є порушення прав людини, особливо таких, як право на життя, честь, гідність, власність, безпеку, здоров'я, соціальні права, що пов'язані із забезпеченням гідного людини рівня життя [1, с. 216].

Вивчаючи це питання, можна помітити, що у свідомості значної кількості населення нерідко закріплюється нехтування Конституцією та законами, особливо тими, що вказують на їх обов'язки та захищають права інших громадян. Відповідно до цього зрушується природний стан подій, за якими людина, маючи жити за загальноприйнятими законами, мусить підкорюватись законам тваринного світу, за якими, як це відомо, «виживає лише сильніший».

В першу чергу під поняттям правовий нігілізм розуміють результат соціальних відносин, що зумовлюється значною кількістю причин та наслідків. Передумовами його утворення є цинічний популізм лідерів, бюрократія, некомпетентність можновладців. Відповідно до цього, чим менший спостерігається рівень правової культури та свідомості з боку громадян, тим більшим буде рівень правового нігілізму.

Відповідно, наслідки прояву правового нігілізму у сфері прав людини можуть бути проявляться у різних галузях. Це може бути ігнорування прав людини, безкультур'я, зневажливе відношення стосовно правових традицій та принципів. В свою чергу правовий нігілізм можна назвати основоположником правопорушень та передумовою скоєння кримінальних злочинів. Говорячи про загальне визначення правового нігілізму, варто зазначити, що це

деформаційне становище правосвідомості суспільства чи окремої людини що відображується в усвідомленні та ігноруванні принципів та норм людини. Також при прояві нігілізму спостерігається ігнорування вимог закону та цінностей і прав людини і спричиняє зневажливе ставлення до будь-яких правових традицій. Небезпекою правового нігілізму є те, що він не маючи в собі злочинного умислу, може стати основою для скоєння тяжких злочинів, що порушують не лише порушують права окремих людей, а і мають вплив на суспільство в цілому. Внаслідок такого нехтування, або прояву правового нігілізму з боку людей, спостерігається значний занепад правової та національної свідомості громадян. Також можна помітити розпад правової культури та прояви викривленого стану суспільної свідомості.

Що ж спричинює виникнення правового нігілізму? У відповідь на це питання існує кілька причин. Серед них – нездатність національного законодавства охопити сучасні правила життя суспільства в країні. Через це в законодавстві часто змінюються та створюються нові нормативно-правові акти. Також на виникнення явища правового нігілізму і сфері прав людини має вплив відсутність рівня правової культури та свідомості громадян, а також неналежний рівень правового виховання. Ще однією, не менш важливою передумовою є значний рівень корупції, в результаті чого відбувається нехтування правами одних людей на користь інших, що в свою чергу підсилює недовіру громадян один до одного і до чиновників. Але порушення прав людини, а особливо прав людини на життя, здоров'я гідність та честь є однією з головних причин правового нігілізму.

Подолання правового нігілізму у сфері прав людини є складним завданням, все ж це під силу навіть кожному громадянину. Для подолання правового нігілізму існує чимало шляхів.

Найбільш ефективними шляхами вважаються наступні:

– Впровадження антикорупційних стратегій спрямованих на боротьбу з корупцією, та здійснення громадського контролю.

– Проведення реформування освітньої галузі, з метою підвищення рівня правової обізнаності, зокрема стосовно прав людиною

– Здійснення систематизації та підвищення ефективності законодавства [2, с. 238].

Отже, підсумовуючи все вищесказане, можна дійти висновку, що правовий нігілізм у сфері прав людини, як і в цілому, є не лише шкідливим а і дуже небезпечним явищем по відношенню до суспільства. А недостатня правова захищеність громадян знижує рівень довіри людей до законодавства та до здатності держави захистити людей від зловмисного посягання та забезпечити спокій серед суспільства. Звісно, повністю викоринити правовий нігілізм

неможливо, але кожному варто замислюватись, яких зусиль він особисто може докласти, з метою подолання та викоренення зі своєї свідомості правового нігілізму та ставати на захист прав людини, бо це під силу кожному!

Список використаних джерел

1. Стрілко Дмитро. Правовий нігілізм та шляхи його подолання в сучасних умовах. Підприємництво, господарство і право. №3. 2021. С. 216-220.
2. Шитий Станіслав, Бондаренко А. Причини правового нігілізму та шляхи його подолання в Україні. Підприємництво, господарство і право. №2. 2017. С. 235-239.

Пукало Т. І.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права ЗУНУ
Кравчук В. М.*

ПРАВОВИЙ МЕНТАЛІТЕТ ЯК РУШІЙНА СИЛА ЗМІЦНЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ

Термін “менталітет” (або ментальність) походить з латинського слова “mens”(mentis), що в перекладі означає “розум”, “мислення”, “душевний склад” [1] і являє собою сукупність психічних, інтелектуальних, релігійних, естетичних і т. ін. особливостей мислення народу, соціальної групи або індивіда, що знаходять свій вияв у культурі, мові, поведінці [2]. По своїй суті, ця ієрархічна система визначає загальну направленість, мету та мотиви життєдіяльності людей в суспільстві. У кожного народу є певні особливості, що інтегрують його темперамент, характер та культуру. В залежності від галузі знань, в якій ця категорія вживається, існує політичний, економічний, правовий та ін. менталітет [3, с.62]. З’явившись не так давно, як зауважує І. Коваль, «поняття “правовий менталітет” нині посідає чільне місце в когорті категорій правових наук» [4, с.158].

На думку В. Кравчук, цілком логічно розрізняти правовий менталітет соціальної спільності і правовий менталітет конкретної особи, який дослідниця розуміє «як систему її життєвих координат, установок, уявлень і поглядів на правову реальність, що виявляється у її правовій позиції та поведінці» [5, с.282].

Правовий менталітет, як і інші види менталітету, проявляється в емоціях, вербалізації та поведінці. Наприклад, емоції людини можуть

виявлятися в обуренні, схваленні/несхваленні діяльності правоохоронних органів, нещодавно прийнятого закону, рівня злочинності та методів боротьби з нею. Завдяки мові населення постійно отримує і сприймає інформацію щодо права від інтелектуальної або провладної еліт, підсвідомо спрощуючи її для сприйняття завдяки мовленнєвим концептам.

Характерними ознаками правового менталітету, як слушно стверджує М. Черкас, є: історичний характер; стійкість; наявність певної достатньо сталої системи правових уявлень, архетипів, звичок, реакцій певної етнокультурної спільноти, яка й відображає правову реальність; показує ставлення особистості чи групи людей до законодавства, державної влади; виконує регулювальну роль у процесі правотворчості та правореалізації, впливає на поведінку індивідів, національних та інших соціальних груп, класів, усього населення держави [6, с.95].

Для загальнотеоретичної характеристики правового менталітету також варто визначити його основні функції. Зокрема, І. Коваль вказує такі основні функції [4, с.160-161]:

- функція регуляції;
- функція підтримки ідентичності (самоусвідомлення людиною себе та своєї ролі у правовій сфері);
- функція захисту (захист цінностей, позиції, права особистості чи групи), яка полегшує обґрунтування власної поведінки та критику інших;
- функція гомеостазу, котра допомагає групі підтримувати стабільність внутрішнього суб'єктивного світу групи, перетворюючи незрозуміле й дивне у звичайне і незаперечне;
- функція інтеграції (менталітет спонукає до об'єднання різних соціальних спільнот за ідентичністю форм правового мислення та поведінки індивідів);
- пізнавальна функція (сукупність образних юридичних знань, що є результатом інтелектуальної діяльності та психіки індивіда, адже людина пізнає право через ментальні складові свого мислення);
- функція категоризації (розмежування та упорядкування правової дійсності);
- оціночна функція (усвідомлення/неусвідомлення значення отриманих знань у конкретній ситуації чи на майбутнє з погляду індивіда, групи, суспільства);
- регулятивна функція, що синтезує джерела правової активності, результатом чого може стати поведінкова реакція у вигляді правомірної або протиправної поведінки;
- комунікативна функція (правовий менталітет упродовж віків передається доволі стабільно і одним із засобом передачі є мова,

яка відіграє основну роль у формуванні ментальності й передачі основних цінностей особистих установок);

– функція захисту (збереження набутих в минулому етноісторичних правових цінностей);

– також функції упорядкування, стабілізації, консервації правовим менталітетом правової свідомості. Під час упорядкування, стабілізації, консервації правова свідомість індивіда дещо трансформується і частково відкладається за рівнями правового менталітету. Щось осідає на свідомому рівні правового менталітету, а щось переходить на несвідомий. Як наслідок, створюється відповідний зв'язок, за якого юридична стаціонарність правосвідомості залежить від якості складу правового менталітету, ступеня розвитку духовно-психологічних структур.

З перелічених функцій, основними вважаємо функції категоризації, регуляції, підтримки ідентичності, захисту, гомеостазу.

Український правовий менталітет має певні особливості, що тісно пов'язані з історичними передумовами його виникнення, розвитку і становлення. Вони спричинені тим, що Українська держава майже увесь час свого існування перебувала у складі інших держав, внаслідок чого національна правова культура не мала умов для свого природного розвитку.

Базисні ознаки українського правового менталітету втрапили під вплив російської ментальності, коли наша держава знаходилася у складі Радянського Союзу. Насаджена московитами “колективізація” суспільної свідомості викорінювала будь-які паростки індивідуалізму, щоби наблизити спосіб мислення українців до російського.

Визначальною при формуванні та ідентифікації правового менталітету українців є релігія, а саме взаємовідношення правового менталітету і релігії. Та й релігія впливає на сам менталітет в цілому.

Як зауважує Вікторія Кобко-Одарій, на початковій стадії формування права, його значну частину складають насамперед релігійні норми [7, с.169]. Згодом їх переносять у чинне право методом санкціонування, вони стають офіційними та отримують захист з боку державної влади. Релігія виступає первісним суспільним регулятором, своїм авторитетом закріплюючи певний обсяг дозволеної або небажаної поведінки для суспільства та наділяє його характером належного. Біблія, Коран, Тора, Авеста та інші сакральні тексти встановили основи особистих, майнових та інших відносин всередині соціуму.

Український менталітет не можливо зрозуміти, якщо не заглиблюватися в релігійні цінності. Право протягом всієї історії української державності органічно пов'язане з релігією, яка відіграла важливу роль у формуванні та розвитку українського права та правосвідомості. Християнство сильно вплинуло на культуру українського народу та замінило багатьом поколінням українців

інститут державності, оскільки всі соціальні рухи, визвольні війни, повстання мали на основі релігійний підтекст.

З релігійністю пов'язана схильність до ідеологізації, тобто погляд на націю як на щось високе, що шукає способи свого прояву зусиллями обраних (інтелігенції, героїв нації). І основі цієї ідеологізації лежить віра в щасливе майбутнє та щастя, на яке заслуговує український народ, який багато чого пережив та натерпівся у ході своєї історії.

Сама ж Західна Україна формувалася під впливом греко-католицької церкви в той час, як на Східній Україні свій вплив вершили православна церква та державно-владні структури, що стали фортецею консерватизму та причиною антиукраїнських настроїв. На Західній Україні, яка тривалий час перебувала у складі Польщі та Австро-Угорщини, в неабиякій мірі греко-католицька церква допомогла українському народові зберегти свою індивідуальність та цілковито не відійти від західної культури [7, с.171].

Релігійність визначає унікальність української душі, її прагнення до цілісності і деяку відчуженість від мирських справ. Однак, релігійність слов'янського народу доволі специфічна. Православний принцип соборності наклався на громадський спосіб життя, закріпив колективістську природу національного характеру з усіма її позитивними та негативними наслідками. Православ'я виховувало в українців такі якості, як жалісливість, мрійливість, милосердя, емпатію, безкорисливість, дружелюбність.

Висновки. Правовий менталітет відображається у ставленні особистості чи групи людей до законодавства, державної влади, фактично впливаючи на розвиток держави і права в цілому. Вивчення правового менталітету допомогло б здійснювати законотворчу та правозастосовну діяльність більш ефективно і раціонально задля збагачення та зміцнення українського правового менталітету, де значною мірою відображалися справедливість, рівність та гуманність. Український менталітет тісно пов'язаний з історичним розвитком та становленням української державності, що сильно впливає на засади побудови держави і права сьогодні, тому ми повинні викоринити все чуже нам, насаджене московією.

Список використаних джерел

1. Галушко К.Ю. Ментальність, менталітет. Енциклопедія історії України. Т.6 Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во "Наукова думка", 2009. 790 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Mentalist

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ – Ірпінь: Перун, 2005.
3. Скуріхін С.М. Правовий менталітет: структура та види. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №3. С. 61-64.
4. Коваль І.М. Правосвідомість особи як критерій визначення її правового менталітету. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2015. №825. Серія «Юридичні науки». С. 155-161.
5. Кравчук В.М. Правовий простір особи та правовий менталітет. *Порівняльно-аналітичне право: Електронне наукове фахове видання*. 2016. № 4. С. 281-283. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/6753/1/84.pdf>
6. Черкас М.Є. Правовий менталітет як складова правосвідомості: особливості становлення та розвитку в Україні. *Право та інновації*. 2018. № 3 (23). С. 95-96.
7. Кобко-Одарій В.С. Вплив релігії на правовий менталітет (український дискурс). Юриспруденція сьогодні: між апологією і креативністю. Пам'яті проф. Ю.М. Оборотова: (до 75-річчя від дня народж. д.ю.н., проф. Ю.М. Оборотова): матер. Міжнар. наук.-практ. конф.(Одеса, 17 верес. 2021 р. / Нац. ун-т «Одеська юрид. академія»; за заг. ред. А. Ф. Крижановського. Одеса : Фенікс, 2021. С. 168-172.

Рацин В. І.

*студент юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та
історії держави і права ЗУНУ
Подковенко Т. О.*

УКРАЇНСЬКИЙ МЕНТАЛІТЕТ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Менталітет завжди був і залишається суттєвою складовою кожного народу, адже саме завдяки йому люди можуть триматися разом, розвивати себе та країну, досить часто він допомагає зрозуміти культуру, світобачення, звички й дії як у історичних аспектах так і сьогодні. Сам менталітет проходить довгий та нелегкий шлях формування, на нього впливає чимало чинників, наприклад таких як різні історичні події: війни, переселення, гострі протистояння, котрі в подальшому перетворюються у певне підсвідоме бачення чогось усім народом.

Дослідження проблем саме менталітету українського народу у сучасних складних умовах збройного протистояння з агресором набувають особливої актуальності. Менталітет відображає складний історичний шлях формування та розвитку української державності, протягом якого вироблявся світогляд українського народу, особливості його світосприйняття.

У сучасних наукових дослідженнях доволі часто використовуються такі категорії, як «світогляд», «національний характер», «етнічна самосвідомість», «самосвідомість нації» як змістовного аналогу розуміння менталітету та його тлумачення в якості духовного феномену, що характеризує особливості національної культури та суспільної свідомості. Як стверджує Н. Терещенко, це «спрямованість індивідуальної та групової свідомості, набір вже складених на підсвідомому рівні, норм, принципів, архетипів, життєвих орієнтацій, відтворення сукупного досвіду попередніх поколінь» [1, с. 77].

Становлення і еволюцію національного менталітету, зокрема і українського, зумовлює соціально-історична детермінанта. Український менталітет зазнавав впливів багатьох складових суспільного життя таких, як політика, мораль, релігія, ритм буття, соціальні катаклізми, характер комунікацій, реформи та ін., що в подальшому призводило до зміни усталених основ життєдіяльності народу та спрямованості його орієнтирів.

Проте, багато позитивних рис українського національного характеру деформуються в процесі реалізації українцями своєї всесвітньо-історичної місії, як важливого буфера між двома типами цивілізацій – західної, європейської і східної, мусульманської. Це обумовлює те, що на ментальному рівні це викликало постійну гіперболізацію зовнішніх чинників та постійне прагнення покласти на них провини за свої біди. Свій вплив здійснила і тривала відсутність в українців власної держави, оскільки в українській ментальності знайшло своє місце така ситуація коли, людина, що є фактичним хазяїном землі, проте через дію зовнішніх чи ворожих сил, не може стати її вільним господарем («прийдуть кляті бусурмани і все попалять»). Саме із цього коріння і проростають примирення із негативними явищами, терплячість та зайва сором'язливість, а також прагнення уникнути особистої відповідальності за певні громадські справи [2].

Особливість історичного шляху України в аспекті державотворення полягає у тому, що її незалежне та самостійне життя обмежувалося досить невеликими проміжками часу. Адже часті навали різних держав та народів спричиняли часті втрати територій. Несталість та постійні загрози духовно-культурного придушення і знищення найсвідоміших та найактивніших прошарків українського народу, в тому числі зради власного

народу саме українською елітою, людьми, котрі виступали його керманічами, і характеризують життя нації. Всі ці фактори на думку І. Питайло і спричинили прагнення українців до самозбереження, зневіру до влади тощо [3]. Однак, ще митрополит А. Шептицький відмітив суперечливий характер українців, стверджуючи, «що є у душі українця сильна воля мати власну державу, проте ця держава має бути саме такою, котрою її хоче бачити певна партія, група та навіть окрема людина. Саме тому кожна українська національна справа знищується фатальним розподілом, чварами, розбратом, браком злагоди» [4].

Прагнення до демократичних та республіканських форм влади і водночас прояви індивідуалізму (котрий породжує егоїзм та амбіційність) у багатьох випадках стають причиною гострих конфліктів та боротьби за владу, виявляються у фактичній неспроможності українців створити міцну державу та забезпечити її незалежність.

Тривале перебування українських земель в складі Австро-Угорської та російської імперій, Речі Посполитої, Румунії, Чехословаччини істотно вплинуло на особливості політичного та культурного життя українців. Сьогоднішня воєнна інтервенція зі сторони росії та ускладнення соціально-політичної ситуації у світі в черговий раз демонструють нам надзвичайно складний шлях щодо утвердження та захисту демократичних цінностей.

Сучасні процеси модернізації українського суспільства тісно пов'язані із реформуванням вітчизняної політико-правової системи, формуванням загальнолюдських цінностей у системі політико-правової ментальності, солідаризмом як основою консолідації соціокультурного простору України. У сьогоднішніх умовах ми як ніколи потребуємо єдності, консолідації нації у збереженні незалежності нашої держави.

Євроінтеграційні прагнення України детермінують трансформацію всієї політичної системи на основі ліберально-демократичних стандартів, до яких належать: ідеї верховенства права, свободи індивіда, непорушності приватної власності, громадянського суспільства, плюралізму, конкуренції як основи ринкової економіки, толерантності та ін. [5, с. 10].

Отже, менталітет українського суспільства вважається складним та доволі суперечливим комплексом психічних явищ й процесів, які спричинюються до формування ніби несумісних (в межах індивідуальної психіки) поведінкових моделей (тобто стратегій). Тут мова йде, зокрема, про здатність українського суспільства саме до самоорганізації і високого рівня патріотизму у екстремальних умовах та певну соціальну дезорганізацію і інституційну дегенерацію у нормальних умовах.

Таким чином, менталітет є складним духовним феноменом, маючи глибоку внутрішню природу, пов'язану з почуттями, емоціями, самоусвідомленням та самоідентифікацією, маючи глибинні соціокультурні основи, у той же час є і зовнішнім проявом через поведінку у різних сферах суспільного життя. Важливе значення в менталітеті народу відіграють політико-правові цінності, оскільки відображають та є результатом спільних дій соціальної спільноти, яка об'єднана певними ідеалами та цінностями в аспекті творення та реалізації політики державного будівництва та правотворення.

Список використаних джерел

1. Терещенко Н. В. Особливості трудового менталітету української нації. Історико-політичні студії. 2015. № 1. С. 76-82.
2. Смітюх Г. Є., Стрілецький В. В. Український менталітет. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Publ/SacralUkraine/Mentality.html>
3. Питайло І. Особливості українського менталітету : чому ми такі, якими ми є? URL: <http://ukrconf.fl.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/12/6.-Pytaylo-Iryna.pdf>
4. Ткачов В. Український менталітет очима іноземців та співвітчизників. URL: <https://tusovka.kr.ua/news/2018/12/11/-ukrainskii-mentalitet-ochima-inozemtsiv-ta-spivvitchiznikiv>
5. Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської

Савоцка Х. М.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету*

*Науковий керівник: к. ю. н., доц.,
завідувач кафедри
теорії та історії держави і права,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.*

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. З розвитком державності все більше і більше набуває актуальності проблема становлення та розвитку громадянського суспільства в Україні. Це пов'язано з виникненням нових для нас умов, що постали як в економічній, так і в політичній сфері життя країни. У сьогоденні можна простежити, що саме громадянське суспільство є тією основою, яка спонукає державу до активності, зміцнює приватну ініціативу, формує політичну культуру

громадян. Тобто звідси випливає, що його існування та розвиток є невід'ємною частиною в житті держави та народу. Адже за твердженням М. Кравчука – «це спільність вільних, рівноправних людей, які проживають на визначеній території, об'єднаних системою суспільних відносин, що служать основою реалізації їх загальних та особистих інтересів», «саме розвинене громадянське суспільство надає можливість створити правову державу», підкреслив він [2, с.66].

Стан дослідження. Перелік вчених, які досліджували дане питання: Е. Арато, В. Бабкін, В. Баркова, С. Бобровник, В. Борденюк, В. Варивдіна, М. Кеннеді, Т. Ковальчук, М. Козюбра, А. Кочетков, М. Кравчук, І. Кресіна, А. Мацюк, В. Нерсесянц, Н. Нижник, П. Рабінович, Т. Розова, Дж. Роулз, О. Скаун, Ю. Тодика.

Мета дослідження. Встановити зміст, сутність і роль громадянського суспільства у житті держави та пізнати й окреслити особливості його становлення й розвитку в Україні.

Завдання дослідження. Висвітлити основні риси громадянського суспільства, етапи його зародження, а також визначити генезис взаємозв'язку цього інституту з державою.

Виклад матеріалу. Громадянське суспільство – це добровільне об'єднання людей, що не залежить від держави, а тісно взаємодіє з нею. Тобто в цьому випадку держава може втручатися в життя суспільства лише в найважливіших питаннях, що визначені законом, і саме на це вказує М. Кравчук [2, с. 66].

Проте часто люди думають, що поняття «суспільство» та «громадянське суспільство» є тотожними. Однак вважати так є помилкою, адже суспільством називають об'єднання, яке створене на засадах спільних інтересів та взаємного співробітництва.

Основною відмінністю суспільства від громадянського суспільства є те, що його існування не залежить від таких факторів, як: економічна свобода громадян; духовна свобода; рівноправ'я серед його членів; плюралізм у всіх сферах життя тощо.

У той час як суть громадянського суспільства полягає в гарантуванні свободи проявів власних інтересів особи та захисту від надмірного втручання державної влади. Для нього характерні такі ознаки: визнання людини найвищою суспільною цінністю; забезпечення економічної, політичної і духовної свободи громадян; плюралізм у всіх сферах людського життя; система соціального захисту життя людини; свобода особистості.

Громадянське суспільство розпочало історію свого становлення ще в античному Римі та Стародавній Греції. Проте протягом певного часу дане поняття прирівнювали, ототожнювали з державою, тобто вважали, що це один інститут. А вже з XVII століття тутешні мислителі сформуvalи думку, що держава навпаки часто утискає

суспільство, і запевняли, що державна влада повинна формуватися народом, який добровільно погоджується їй підкорятись.

У цей період німецький просвітителю В. фон Гумбольдт зумів здійснити чіткий та обґрунтований розподіл цих інститутів, а також висвітлив основні відмінності між ними. І вже згодом І. Канту вдалося сформулювати основні засади, на яких повинно формуватися громадянське суспільство, а саме: свобода, рівність та самостійність. Отже, вже в XVII столітті поняття «громадянське суспільство» вчені переосмислили та надали йому нового якісного значення.

В Україні ж воно розпочало своє формування ще за часів радянської влади. Тому слід зазначити, що саме активізована діяльність громадських організацій стала основною причиною розпаду СРСР і, відповідно, становленню незалежної України.

Під час свого розвитку в Україні громадянське суспільство зазнало чотири вагомих етапи. Перший етап датується 1991 роком, а саме Акту проголошення незалежності України, проведенням Всеукраїнського референдуму. Адже саме це стало початком політичного плюралізму та багатопартійності. У цей час громадянське суспільство характеризується активізацією своєї діяльності та орієнтацією на інтереси людини. Проте нестабільна економічна ситуація, невизначеність пріоритетів, відсутність бажання брати участь в управлінні державою стали на заваді ефективного його розвитку.

Другий етап почався 1996 року, під час якого постала мета залучити громадян до участі в управлінні державою, а основним завданням ж було сформулювати свободи особистості та розвіяти стереотипи. А ще, це час прийняття Конституції України. Визначною кінцевою подією цього етапу стала помаранчева революція, що виразила всенародний протест суспільства проти фальсифікації президентських виборів.

Новий етап, тобто третій, виявив себе в 2005 році. У цей період відбувається зростання ролі громадських організацій, побудова різних підходів до визначення економічних засад в Україні. Також в цей ж час порушується проблеми політичної нестабільності й партійного протистояння.

І останній етап формування громадянського суспільства розпочався одразу після Революції гідності. Цей етап характеризується зосередженням суспільно-політичних інтересів на реформах судочинства, самоврядування, а також боротьбі з корупцією. Водночас політичні інститути та громадські організації намагаються якомога більше застосовувати досвід іноземних країн для захисту прав і законних інтересів кожної людини [7].

Сьогодні ж громадянське суспільство в Україні виступає як надзвичайно складна система зв'язків та структур, яка виникла з

міжособових відносин та незалежних суспільних інститутів. У вересні 2021 р. Президент України затвердив Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства України на 2021–2026 роки, яка зазначила, зокрема, виключну цінність партнерства держави та громадянського суспільства для реалізації демократичних цінностей, закріплених Конституцією України, передусім свободи вираження поглядів і переконань, свободи об'єднання, участі громадян в управлінні державними справами тощо [5, с.8; 6]. У четвертому розділі цього документу зазначено, що «Метою реалізації Стратегії є створення сприятливих умов для розвитку громадської ініціативи та самоорганізації, формування та діяльності інститутів громадянського суспільства, налагодження взаємодії між громадянами, згаданими інститутами та органами державної влади, органами місцевого самоврядування, у тому числі для реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина, задоволення суспільних інтересів, забезпечення громадської участі у прийнятті та реалізації владних рішень» [6]. Однак слід зазначити, що нині все ще існує безліч перепон на шляху становлення та розвитку громадянського суспільства в нашій країні, наприклад: державна бюрократія, проблеми під час створення нових суспільних організацій, а також відсутність зв'язків між соціальними групами.

Висновки. Отже, підсумовуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що проблема формування громадянського суспільства у сьогоденні є надзвичайно актуальна і водночас складна, адже зрозуміло, що цей процес буде не просто довгим, а й важким та болючим. Незважаючи на це, його становлення є необхідним для нашої держави, тому що саме так народ може змусити владу працювати більш ефективно, особливо в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Камінська Н. В. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2019. 192 с.
2. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти) : навч. посіб. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 523 с.
3. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки. Затверджена Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (дата звернення: 10.09.2022).
4. Роль і місія громадянського суспільства. Чи потрібні людям посередники? *УКРІНФОРМ*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2834247-rol-i-misia-gromadanskogo-suspilstva-ci-potribni-ludam-poseredniki.html> (дата звернення: 13.09.2022).

5. Словник української мови. *УКРЛІТ.ORG*: веб-сайт. URL: <http://ukrlit.org/slovnyk> (дата звернення: 13.12.2022).
6. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні: шлях протягом 30-ти років та ключові аспекти 2021 року: аналіт. доп. / Тищенко Ю. А. та ін. Київ, 2021. 112 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Tyschenko_Yuliia/Stan_rozvytku_hromadian_koho_suspilstva_v_Ukraini_shliakh_p_rotiahom_30_ty_rokiv_ta_kliuchovi_aspekty.pdf (дата звернення: 10.09.2022).
7. Становлення та розвиток громадянського суспільства. *Актуальні проблеми суспільствознавства*: Зб. наук. пр. викл. каф. екон. теорії та соціально-екон. політики, м. Ніжин, 26 січ. 2012 р. Ніжин, 2012. С. 151-160. URL: http://lib.ndu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/240/1/163_Aktyalni_problemy.PDF#page=150 (дата звернення: 10.09.2022).

Турчин К.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету
Науковий керівник: к.і.н., доц. кафедри
теорії та історії держави і права ЗУНУ
Ухач В. З.*

ШЛЮБНО-СІМЕЙНІ ВІДНОСИНИ ЗА ПЕРШОЮ КОДИФІКАЦІЄЮ ПРАВА УРСР

Актуальність проблеми. З активним розвитком і неоднозначністю сучасних напрямів у шлюбно-сімейних відносинах великої уваги потребують не тільки сучасні чинники їх розвитку, а й історичні події, тобто еволюція шлюбно-сімейної сфери в історичній тенденції. Великою проблемою української сім'ї є її короткотривалість і нестабільність шлюбу. В багатьох сім'ях є лише по одній дитині, або взагалі сім'ї є бездітними. Причина такої великої трагедії бере свій початок ще з радянського періоду, а саме з недосконалого врегулювання шлюбно-сімейних відносин і осучасненням їх за «радянським типом».

Теоретичну основу дослідження становлять праці: Є. Ворожейкіна, К. Граве, Н. Єршова, Г. Матвєєва, В. Маслова, А. Ткача, В. Кульчицького, Ю. Червоного та інші.

Мета статті полягає у дослідженні і аналізі шлюбно-сімейних відносин в період першої кодифікації права в радянській Україні.

Виклад основного матеріалу. «Міцна сім'я – міцна держава» - таке гасло мала радянська пропаганда щодо шлюбно-сімейних відносин. Радянська влада у встановленні тоталітарного режиму

намагалася опиратися на сім'ю, відбувалося у душі комуністичної пропаганди, переосмислення різноманітних поглядів щодо сімейно-шлюбних відносин. 20 лютого 1919 року було видано декрет Раднаркому України «Про громадянський шлюб і про введення книг запису актів громадського стану». Згідно з цим декретом було скасовано церковний шлюб, який до приходу більшовиків був обов'язковим для подружжя. Взамін визначалася реєстрація шлюбу в РАГСі [1, с. 93-94].

У названому декреті були зазначені основні умови вступу в шлюб. Шлюб мав бути добровільний і свобідний. Було скасовано дозвіл батьків на весілля, різниця у віросповіданні. В декреті було прирівняно церковні шлюби, які були зареєстровані до видання декрету, до цивільних шлюбів. Також в ньому були закріплені норми розірвання шлюбу. Якщо шлюб розривався за згодою з двох сторін, то в поданій заяві подружжя повинно було вказати, яке прізвище вони і їхні діти будуть носити після розлучення. Якщо шлюб розривався при односторонній ініціативі, то їх прізвища повертались до дошлюбних прізвищ, а прізвище дитини мав визначити суд. Питання щодо розірвання шлюбу вирішувались у нотаріальних або домашніх договорах, а якщо виникав спір, то питання вирішував народний суд [2, с. 18-19].

Отже, низка декретів 1919 року визнавала законним лише громадянський шлюб зареєстрований у відділі загсу, скасовувалися релігійні обмеження (різна віра), дозвіл батьків, наявність посагу, станові, гільдій ні обмеження. Розлучення ставало вільним, на прохання однієї із сторін [4, с. 216].

У 20-х роках ХХ століття в УРСР продовжується удосконалення сімейного права. 30 травня 1926 року ВУЦВК ухвалив «Кодекс законів про родину, опіку, подружжя і про акти громадянського стану». Новий Кодекс складався з загальної і спеціальної глав. Він повністю урівнював в правах позашлюбних дітей і встановлював порядок щодо визначення їх батьківства. Цікавим було те, що назва цього кодексу у різноманітних виданнях була різною. Після набрання цим кодексом чинності було стандартизовано видання загальносоюзних актів, які були обов'язковими для всіх республік. Були видані такі нормативні акти: «Про заборону абортів, збільшення грошової допомоги породіллям, державна допомога багатодітним, розширення дитсадків, пологових будинків, посилювання кримінальної відповідальності за не сплату аліментів». Закон вперше закріплював допомогу багатодітним сім'ям, затвердив розширення дит'ясел, пологових будинків. Він ввів кримінальне покарання за несплату аліментів і відмову від взяття на роботу вагітних жінок. Новий кодекс зрівнював у своїх правах фактичний і зареєстрований шлюби, тобто було скасовано обов'язкову реєстрацію шлюбу у державних органах. Згідно статті 105 Сімейного

кодексу було визнано лише державну реєстрацію шлюбу. У Сімейному кодексі 1926 року вільний (фактичний) шлюб вважався укладеним, коли чоловік і жінка разом проживали, мали спільне господарство, треті особи в особистих листах чи в будь-яких інших документах виявляли подружні стосунки, виховували дітей (якщо вони були) і мали спільний бюджет [3, с. 219].

Спеціальна глава Кодексу закріплювала інститут усиновлення, який в українському законодавстві був введений вперше. Також Кодекс закріплював такий інститут як опіка і піклування, а саме як призначалися і звільнялися опікуни, які обов'язки мав опікун і піклувальник.

Шлюбу базувався на принципах рівності прав і обов'язків чоловіка і жінки, а також їх незалежності. У Кодексі вже було зазначено, окрім особистого майна, і спільне подружжя. Розділювати можна лише майно, яке було куплене до весілля, а майно, яке було надбане під час спільного сімейного життя вважалось спільним і у разі розлучення поділялося між подружжям на рівні частини. Працю дружини (ведення домашнього господарства і виховання дітей) прирівнювали до праці чоловіка, який заробляв гроші для того, щоб забезпечити свою сім'ю. Мінімальний шлюбний вік для хлопців становив 18 років, а для дівчат – 16. Особи, які були психічно хворими, мали кровний зв'язок, були повнорідні чи неповнорідні брати і сестри, не мали права одружуватися [5, с. 96].

Отже, під час першої кодифікації законів шлюбно-сімейне право набуло нових характерних рис. З'явилися нові інститути права, які поклали початок подальшому розвитку в майбутньому. Дослідження цих законів є дуже цінними для нашого уявлення про минуле. Ми можемо окреслити проміжний етап у вирішенні шлюбно-сімейних потреб у наш час. Багато норм є збереженими і функціонують у сучасному праві, яке вдосконалюється протягом всього свого існування.

Список використаних джерел

1. Гуменюк О. Розвиток шлюбно-сімейного законодавства в СРСР: розвиток української варіації. *Історія України*. 2016. Вип. 34. С. 92-95.
2. Куріленко О. «Фактичний шлюб» як прояв правового нігілізму. *Віче*. 2013. № 12. 32 с.
3. Сіончук В. В. Шлюбно-сімейні відносини у Радянській Україні періоду I та II Кодифікації. Житомир: ЖНАЕУ, 2018. С. 218-222.
4. Ухач В. З. *Історія держави і права України*. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 378 с.
5. Циверенко Г. П., Трикоз О. О. Шлюбний договір: українська сучасність. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія Юридичні науки*. 2013. №1(4). 112 с.

Хоцька А.
студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
теорії та історії держави і права ЗУНУ
Подковенко Т. О.

СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ВЗАЄМОВПЛИВ ПРАВА І МОРАЛІ

Право і мораль – два слова, відомі століттями, які, як і інші невід’ємні атрибути людського життя, необхідні для гідного існування людини. Як зазначає М. Космій: «Мораль та право – це і форми духовного життя суспільства, і види суспільної свідомості, і соціальні інститути, під впливом яких відбувається формування особистісних якостей людини, її соціальне спілкування з іншими людьми, стійкий розвиток суспільства та держави, що характеризується як історичною наступністю основних моральних цінностей певної соціальної системи, так і необхідними інноваціями [1, с. 33].

З тих пір, як людина, об’єднуючись в громади, почала визначати норми поведінки, обов’язкові для членів цих спільнот, ведуться суперечки про те, що таке право за своїм внутрішнім змістом, тобто яким цінностям воно повинно служити та які цінності воно має захищати. Саме тому, питання існування права і моралі завжди було актуальним, оскільки це одні із першочергових соціальних норм, які регулюють відносини між людьми. Їх взаємовплив та взаємовизначальність, роль у регулюванні суспільних відносин, значення у житті людини – це теми для досліджень, які завжди будуть актуальними, оскільки із динамічним розвитком суспільства, ускладненням та появою нових сфер суспільних відносин, змінюються та розвиваються і їхні регулятори.

Право – не єдина нормативна система, яка діє в суспільстві. Вона функціонує як елемент загальної культури даного суспільства, а це означає, що цінності, на яких вона базується, мають бути принаймні певною мірою спільними для членів цього суспільства. Тому важливо встановити взаємозв’язки між двома основними системами, що діють у кожному суспільстві – правом і мораллю.

Мораль є сукупністю правил поведінки, що сформувалась в процесі тривалого суспільного розвитку, згідно з якою конкретна поведінка оцінюється як хороша чи погана, правильна чи неправильна. У кожному суспільстві існує певний набір моральних норм, які дозволяють оцінювати поведінку людей один до одного і до навколишнього світу як хорошу чи погану. Ці стандарти називають первинними цінностями або елементарними моральними стандартами. Мораль засуджує будь-які аморальні вчинки, несправедливість, зло, все, що шкодить інтересам людини. Такі дії

викликають осуд суспільства, злочинець може відчутти провину, йому стане соромно за свої вчинки. Із позиції права (зокрема позитивне право, тобто закон конкретної держави) злочинець заслуговуватиме на покарання, міру якого буде визначати суд.

Вважається, що закон повинен поважати моральні переконання більшості суспільства, тому що без цього в демократичному суспільстві він не мав би шансів через відсутність громадської підтримки. З іншого боку, демократія не може означати тиранію більшості, яка нав'язує свою волю культурним, релігійним та іншим меншинам. Захист прав меншин останнім часом став важливим елементом як внутрішнього, так і міжнародного права. Проте узгодження змісту закону з різними етичними системами є надзвичайно складним завданням, про що свідчать дискусії про евтаназію, штучне переривання вагітності та одностатеві шлюби.

З приводу співвідношення права і моралі склалися три основні підходи: радикальний юридичний позитивізм, школа природного права і теза раціонального законодавця.

Основним положенням юридичного позитивізму є відокремлення права від моралі. Відповідно до цього підходу право і мораль утворюють дві окремі і незалежні нормативні системи. Несправедливість правових норм не впливає на їх дію, якщо ці стандарти були встановлені відповідно до визначених процедур і не були скасовані. Виразом цього підходу є твердження *dura lex sed lex* (від лат. – суворий закон, але це закон). Звичайно, це не означає, що позитивізм припускає протиріччя між правом і мораллю, а свідчить про те, що правова норма не втратить своєї обов'язкової сили, якщо вона суперечить моралі. З встановленого правового стандарту можна дізнатися, яка поведінка є доброю і заслуговує на захист, а яку слід оцінити негативно.

Доктрина природного права визнає існування об'єктивного порядку цінностей, який стоїть вище волі законодавця, а отже, якщо закон не поважає основні моральні цінності, він не може застосовуватися.

Непрякий підхід (теза раціонального законодавця) припускає, як правило, що дії законодавця є цілеспрямованими і спрямовані на реалізацію моральних цінностей, однак у випадках, коли правова норма грубо порушує елементарні моральні норми, вона втрачає свою обов'язкову силу [2].

Більшість правових систем базується на позитивістському припущенні про відокремлення права від моралі, наслідком чого є те, що правова норма не втрачає своєї сили якщо вона суперечить моральній нормі. Однак це не означає, що моральні норми ігноруються в процесі створення та застосування закону.

Доволі часто право та мораль збігаються та знаходяться у певній взаємодії, відображаючи практично однакову реакцію

суспільства на ту чи іншу ситуацію. Вони можуть разом підтримувати однакову поведінку людей за конкретних умов, і в цей же час також разом засуджувати іншу поведінку за іншого перебігу подій.

Проте, незважаючи на їх взаємозв'язок, вони мають низку відмінностей у своєму функціонуванні. Право з'явилося пізніше моралі, оскільки мораль виникла одночасно із суспільством, а право ж у свою чергу виникло із появою держави. Якщо ж розглядати правову і моральну системи, то перша може бути лише єдиною у конкретній державі, а друга є різноманітною, оскільки моральні цінності кожної людини залежать у першу чергу від її ж поглядів на усе, хоча і багато хто може говорити, що в суспільстві панують загальноприйняті моральні погляди.

Більшість дослідників у дилемі співвідношення права і моралі, вбачають моральний обов'язок громадянина у дотриманні норм права, який визначається моральною і правовою культурою суспільства. Однак, зазначаючи, що «жодне суспільство в історії розвитку людства не досягло гармонії права й моралі» [3, с.116]. З іншої сторони, історія вже дала нам доволі багато трагічних прикладів того, чим закінчується відокремлення права від моралі. Це і війни, і гострі протистояння, тоталітарні режими тощо.

Тому варто наголосити, що серед багатьох чинників ефективності права також залежить, від того, чи є воно соціально прийнятним, що, у свою чергу, залежить від відповідності суспільно схваленим моральним нормам. Правові системи відкриті для моральних цінностей, і в них розроблено ряд механізмів і прийомів, за допомогою яких вони приймають моральні цінності. «Взаємодія права і моралі в суспільстві – це складний та багатогранний процес. Активно впливаючи на мораль, право сприяє глибшому її вкоріненню в суспільстві, одночасно під впливом моральних вимог право постійно збагачується, зростає його роль як соціального регулятора суспільних відносин» [4, с. 275-276].

У сучасних умовах йдеться лише про те, щоб не було гострої колізії між змістом встановлених державою правових норм і змістом моральних норм, що впливають із загальнолюдських цінностей. Чим більше буде підтримуватися гармонія між двома типами норм, тим більше буде поважатися закон, який буде мати правову основу, глибокий гуманістичний потенціал та відображатиме загальнолюдські цінності цивілізованого суспільства. Мораль дозволяє робити право гуманнішим у відношенні до людей, покращувати його суть. Та ж відмінна смертної кари – це вплив моралі на право, оскільки люди все ж дійшли висновку, що дане покарання не є гуманним.

Імпонує думка І. Сердюка, що «взаємозалежність цих соціальних регуляторів має не причинно-наслідковий, а здебільшого логічний характер, коли одне поняття є обов'язковою складовою іншого.

Процес взаємодії права та моралі сприяє більш ґрунтовному утвердженню моральних норм у суспільстві, а також підвищенню авторитету права, збільшення його ролі як соціального регулятора [5, с. 104].

Таким чином, проблема співвідношення права і моралі постійно присутня як в повсякденному житті, так і в практиці правозастосовних органів. Юридична діяльність не є і не повинна бути морально нейтральною сферою. Від аксіології, етичних поглядів і установок, домінуючих у даному суспільстві, залежить правотворення та застосування права, а також конкретні результати діяльності в цих сферах. Гармонія цих двох, лише на перший погляд, окремих світів допоможе підтримувати належний порядок у суспільних відносинах, сприятиме внутрішній рівновазі та розумінню справжнього сенсу людського існування.

Список використаних джерел

1. Косьмій М. М. Мораль і право: питання розмежування та взаємодії. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2011. № 3. С. 33-38.
2. System prawny i system moralny – czy coś je łączy? URL: <https://zpe.gov.pl/pdf/PyyDdYa3v>
3. Нерсесянц В. С. Філософія права: Учеб. для вузов. М., 2003. 345 с.
4. Зайчук О. В., Заєць А. П., Журавський В. С. та ін. За ред. Зайчука О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. К.: Юрінком, Інтер, 2006. 688 с.
5. Сердюк І.В. Взаємодія права та моралі в історії філософсько-правової думки. Філософські та методологічні проблеми права. 2015. №1-2 (9-10). С. 97-105.

Худий Д. В.

*студент юридичного факультету
Західноукраїнського національного
Університету.*

*Науковий керівник: к. ю. н., доц.,
доктор права УВУ, завідувач кафедри
теорії та історії держави і права,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.*

ПРОЦЕС СТВОРЕННЯ УПА ТА ЇЇ ВІДНОСИНИ З ІНШИМИ ВІЙСЬКОВИМИ ФОРМУВАННЯМИ

Постановка проблеми. Українська історія ХХ століття була багатою на події, які згодом призвели до створення сучасної України.

Унікальною і вагомою частиною цього періоду стала Українська Повстанська Армія (далі – УПА), яка виступала найпотужнішим військовим формуванням на території України. Саме створення УПА, як мілітарної сили, що захищала незалежність, права і свободи українців, розбудову Української держави та відносини з іншими українськими військовими повстанськими формуваннями, такими як Українська народно-революційна армії (далі – УНРА) на чолі з Тарасом Бульбою-Боровцем, стало предметом дослідження. За твердженням М. Кравчука, Н. Щербатої «сама тема про діяльність УПА носить дискусійний характер, оскільки стосується найбільш драматичного періоду боротьби за відродження самостійної Української держави» [2, с.139].

Стан розробки теми: Ця тема знайшла висвітлення у наукових розробках таких вчених: В. В'ятровича, М.Кравчука, М. Руцького, П. Содоля. Н. Щербата та інших.

Мета дослідження. З'ясувати та висвітлити процес створення УПА, її назва та структуру, відносини з іншими українськими військовими формуваннями.

Для досягнення мети ми ставимо **наступні завдання:** висвітлити передумови створення УПА; відобразити еволюцію поглядів українських військових формувань до УПА та ОУН(б); проаналізувати командний склад та військово-адміністративну організацію УПА.

Виклад матеріалу. В українському науковому і суспільному дискурсі досить жваво обговорювалася і обговорюється правильність використання усталеної дати створення Української Повстанської Армії, а саме 14 жовтня 1942 року. Історики і науковці дослідники цього періоду розділилися на два табори: перші вважають дату створення 14 жовтня як реальну і правдиву, інші вважають цю дату пропагандистським ходом керівництва ОУН(р) та майбутніх очільників УПА, для того щоб поєднати історію України та українські традиції зі своєю боротьбою, адже саме 14 жовтня українське суспільство святкувало Покрову Пресвятої Богородиці, напряду пов'язуючи це свято з добою козацтва, у яких це свято було надзвичайно важливим. Особисто я притримуюся думки про те, що чіткої дати створення не було, адже процес підготовки військових загонів та формування керівного складу повстанської армії розтягнулося з осені 1942 року до літа 1943 року. Адже в серпні-жовтні 1942 р. волинські бандерівці починають об'єднуватися у перші бойові підрозділи, перетворюючи їх на партизанські загоны. Робилося це всупереч наказам Головного проводу, який засуджував партизанські методи боротьби, як провокативні, вимагаючи лише накопичення сил і підготовки до загального повстання [2, с. 12].

Основними передумовами створення УПА були: намагання об'єднати неорганізовані повстанські загоны України під єдиним

керівництвом, потреба захисту українського населення від нацистських окупаційних військ, ініціатива створити Українську соборну самостійну державу під єдиним партійним керівництвом ОУН(б). Останній пункт був неприйнятним для інших повстанських загонів та організацій що діяли в той час, в тому числі і УПА Бульби-Боровця, які підпорядковувалися Уряду УНР в екзилі. Згодом по суті «однопартійна диктатура» була змінена на демократичні ідеї, які набагато краще сприймалися українським населенням. Організаційно УПА оформилась упродовж першої половини весни 1943 року на базі відділів ОУН(б). УПА формувалась на позапартійній основі, хоча члени ОУН(б) становили приблизно половину її особового складу. Досить логічно підкреслити те, що крім українців, у лавах УПА перебували представники багатьох інших етносів (росіян, азербайджанців, татар, узбеків, грузинів, євреїв, вірмен, чехів та інших національностей). Це були колишні радянські військовополонені, партизани, дезертири, дезертири з німецьких військових формувань, СС, окупаційної поліції, а також представники етнічних меншин.

Реальне створення УПА на основі ОУН(б) почалося в квітні 1943 року, коли за ініціативи Романа Шухевича було створено «Головну команду», яку в травні очолив Дмитро Клячківський, організатор перших загонів УПА на Волині та Поліссі. Назву «Українська повстанська армія» взяли в УПА Бульби-Боровця, які вже були відомі місцевому населенню. Тарас Бульба-Боровець у свою чергу змінив назву власного повстанського формування на УНРА, що згодом призвело до об'єднання під УПА Клячківського майже всього українського повстанського руху в Україні і водночас зменшення кількості УНРА Бульби-Боровця, яка згодом була розформована [3, с. 14]. Переговори про об'єднання між двома на той момент УПА були безуспішними, адже УПА під керівництвом Дмитра Клячківського мала за ідеологічну доктрину інтегральний націоналізм ОУН(б), яка не передбачала політичного плюралізму в новоствореній Українській державі.

УПА мало досить оригінальну структуру. Найменшим військовим формуванням був так званий «кущ», який складався з 20-30 військових, які відповідали за територію декількох сіл. Рівнем вище була повітова сотня, яка об'єднувала кущі одного повіту. У свою чергу декілька сотень об'єднувалися у курінь. Найбільшими територіальними одиницями УПА на початку жовтня 1942 року була УПА-Північ, яка налічувала декілька сотень. Згодом, у 1943 році командування УПА утворили перші курені. За твердженням М. Кравчука і Н. Щербатої: «В основу організаційної будови УПА було покладено територіальний принцип. УПА поділялася на чотири групи: УПА – «Північ» (Волинь, Полісся); УПА – «Захід» (Галичина, Буковина, Закарпаття і Закерзоння); УПА – «Південь» (Кам'янець-

Подільська, Житомирська, Вінницька, частина Черкаської, Кіровоградська і південна частина Київської областей); УПА – «Схід» (Північ Житомирщини і Київщина, частина Чернігівщини. Кожна з груп поділялася на округи, а вони – на тактичні відтинки). Безпосередньо керували УПА Головний командир і члени Головного штабу УПА. До складу Головного штабу УПА входили відділи: оперативний, розвідки, постачання, організаційно-персональний, вишкільний, політично-виховний, військових інспекторів. Для вояків УПА була запроваджена військова присяга. ОУН-УПА мали паперові гроші «бофони» [1, с.142].

Висновки. Отже, створення УПА не було одномоментним та з чіткою датою у вигляді 14 жовтня 1942 року. Це було поетапна і планомірна розбудова, в майбутньому, однієї з найбільших повстанських армій Європи часів Другої світової війни та післявоєнного періоду, яка внесла вагомий вклад у справу відновлення Української держави. УПА намагалася контактувати з іншими українськими повстанськими формуваннями, які діяли в Україні, задля об'єднання зусиль проти диктаторських режимів Гітлера та Сталіна, що їм і вдалося, хоча на початку мало хто вірив у подібний сценарій [3, с. 12]. Згодом УПА створило майбутню базу для створення УГВР та підпільної Української держави. Це стало можливим завдяки керівництву ОУН(б) та бійців Дружини українських націоналістів (далі – ДУН), які змогли створити унікальний адміністративний устрій та військову структуру, успадкованими ще з козацьких часів.

Список використаних джерел

1. Кравчук Микола, Щербата Наталя .Організаційно-правові засади будівництва Української Повстанської Армії. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. Вип. 12.* Тернопіль. 2001. С.139-143.
2. Патриляк І. Створення Української Повстанської Армії під проводом ОУН(б): малодосліджені аспекти проблеми. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: історичні науки.* 2010. № 16. С. 12.
3. Содоль П. Українська повстанча армія, 1943-49 : довідник. Нью-Йорк: Пролог, 1994. 200 с.

СЕКЦІЯ 2

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ДЛЯ СУЧАСНОСТІ

Дзюбановський Ю.

*суддя Тернопільського міськрайонного суду
Тернопільської області, здобувач ЗУНУ*

РОЛЬ СУДУ В УБЕЗПЕЧЕННІ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Забезпечення безпеки дорожнього руху є одним з найважливіших завдань у державі, оскільки кількість дорожньо-транспортних пригод як із травмованими, так і без таких на дорогах щороку значно зростає. У цьому процесі важливу роль відіграють судові органи, діяльність яких зводиться до повноважень однієї сторони до контролю за законністю дій (бездіяльності) та рішень органів національної поліції у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, а з іншої сторони – до розгляду справ про адміністративні правопорушення (у сфері безпеки дорожнього руху), що входять до їх компетенції згідно КУпАП. Така діяльність суду спрямована як на попередження порушень правил дорожнього руху, так і притягнення порушників ПДР до відповідальності. На ефективність діяльності суду у цій сфері впливає багато чинників, які спробуємо проаналізувати в роботі..

Ефективність судової діяльності у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні залежить від багатьох чинників, таких як стан законодавства, якість самої судової системи, а також гласність та врахування громадської думки, щодо безпеки дорожнього руху. Одним з найважливіших факторів, що впливають на ефективність судової діяльності, є стан законодавства.

Діяльність суду у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху регулюється значною кількістю нормативно-правових актів, починаючи від Основного закону нашої держави, закінчуючи підзаконними правовими актами. В той же час, основним законодавчим актом, який визначає адміністративну відповідальність фізичних осіб за адміністративні проступки, а також процедуру притягнення до адміністративної відповідальності та процедуру провадження з застосування адміністративних стягнень за вчинення таких проступків, є Кодекс України про адміністративні правопорушення. [1]

У п. 24 Постанови №14 від 23.12.2005 року «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту,

а також про адміністративні правопорушення на транспорті» Пленум Верховного Суду України звернув увагу суддів на неприпустимість спрощеного підходу до судового розгляду справ про адміністративне правопорушення на транспорті та ігнорування прав осіб, яких притягують до відповідальності, потерпілих, їх законних представників і захисників. [2]

Відповідно до ст. 213 КУпАП, справи про адміністративні правопорушення розглядаються, в тому числі, районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами (суддями), а у випадках, передбачених КУпАП, місцевими адміністративними та господарськими судами, апеляційними судами, вищими спеціалізованими судами, Верховним Судом. [5] Статті 221 та 221-1 КУпАП наводять перелік адміністративних проступків, які підвідомчі саме судам, серед яких є і окремі правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху. [5] Крім того, окремі правопорушення у цій сфері розглядаються, як вже було сказано органами Національної поліції, рішення яких може бути оскаржено в судовому порядку. Незважаючи на те, що досить чітко КУпАП передбачає компетенцію суду щодо справ у сфері безпеки дорожнього руху, все ж таке законодавство потребує змін та вдосконалення, адже застарілість самого КУпАП та його окремих норм, зокрема тих, що пов'язані зі строками розгляду справ (випадки затягування строків правопорушниками для уникнення відповідальності), про що вказує практика судів [6] негативно впливає на стан забезпечення безпеки дорожнього руху.

Надзвичайно важливою роль у забезпеченні безпеки дорожнього руху відводиться громадськості. Систематична освіта та підвищення свідомості населення щодо правил дорожнього руху може допомогти у зниженні кількості аварій та порушень. Також важливим є залучення громадських організацій до роботи з забезпечення безпеки дорожнього руху, які можуть бути партнерами правоохоронних органів у виконанні цієї важливої роботи.

Отже, ефективність діяльності судових органів у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні є актуальним питанням, яке вимагає уваги та дослідження. Наслідки порушень правил дорожнього руху можуть бути надзвичайно серйозними, тому необхідно підвищувати компетенцію суду та вдосконалювати законодавство у цій сфері. На цьому шляху можуть бути запропоновані різні заходи, які включають у себе не тільки підвищення якості роботи правоохоронних органів та судової системи, але й освітню роботу з громадськістю та залучення громадських організацій до роботи з забезпечення безпеки дорожнього руху. Крім того, необхідно забезпечити належне фінансування правоохоронних органів та судової системи. І оскільки важливим елементом забезпечення безпеки дорожнього руху є освіта та підвищення свідомості громадськості щодо правил

дорожнього руху, то необхідно залучати до цієї роботи не тільки державні органи, а й громадські організації та ініціативи.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / за заг. ред. С.В. Петкова. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 792 с.
2. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті. Постанова Пленуму ВСУ від 23 грудня 2005 року № 14. (дата звернення: 05.09.2022)
3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за порушення правил дорожнього руху: Закон України від 05.04.2001 № 2350-III (дата звернення: 05.09.2022)
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху: Закон України від 24.09.2008 № 586-VI (дата звернення: 05.09.2022)
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: закон від 07.12.1984 № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122 (дата звернення 05.09.2022)
6. Узагальнення Апеляційного суду Донецької області судової практики розгляду місцевими судами Донецької області справ про адміністративні правопорушення на транспорті у 2016 році. URL: <https://sl.dn.court.gov.ua/sud0544/pres-centr/news/362639/> (дата звернення 05.09.2022)

Козут А. В.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету*

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
конституційного, адміністративного
та фінансового права ЗУНУ
Шевчук О. Р.*

ІНФОРМАЦІЙНО – ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ, ОДЕРЖАНИМИ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ

Сучасні інформаційні технології – це світова тенденція, яка зачіпає всі сфери соціальної політики та життя націй та громадян. У сфері державного управління із запровадженням електронного

уряду розширився інформаційний потенціал публічної влади на тлі демократичних перетворень. Сам електронний уряд може підняти взаємодію між державними органами та громадськістю на новий рівень та мінімізувати корупцію. Прозорість, доступність та мінімальний контакт між простими людьми та чиновниками – головні переваги електронних послуг. Покращення інформаційного забезпечення ARMA як нещодавно створеної державної установи надзвичайно важливо не лише з точки зору прозорості та спрямованості електронного урядування, а й при виконанні її основних функцій – виявлення, пошуку та управління вилученими активами. Без великого обсягу різної обробки інформації, що генерується ARMA або є активним учасником, кожна не може відбутися.

В теоретичному аспекті є багато сучасних думок щодо форм, механізмів та змісту та елементів інформаційного забезпечення як системоутворюючого правового феномену, наприклад, (*Bondarenko, O., Reznik, O., Yevgen, G., Andriichenko, N., & Stohova, O. (2020)*). [1; с. 407]. Більшість з них різні, але вони заслуговують на увагу. Більшість науковців починають думати про аспект "діяльності" терміна "інформаційна підтримка". Зокрема Дем'янчук В.А. (*Demyanchuk, V.A. (2018)*) вважає, що це діяльність (певний набір дій, управлінські рішення), реалізована певним чином і методом, спрямована на збір, реєстрацію, передачу, зберігання, обробку, аналіз, розповсюдження та обробку інформації [2]. У діяльності антикорупційних органів О. Дрозд (*Drozdz, O., Nykytiuk, Y., Dorofeieva, L., Andriiko, O., & Sabluk, S. (2020)*) розглядає інформаційне забезпечення як сукупність передбачених законодавством процедур збору, зберігання, розповсюдження та захисту інформації відповідно до повноважень антикорупційних органів та їх посадових осіб на виконання завдань [3].

Однак, на наш погляд, тема інформаційної підтримки охоплює не лише процедури обробки інформації. Не менш важливою є обробка інформації, яка безпосередньо не виконується посадовими особами, і це необхідно враховувати при прийнятті управлінських рішень, складанні нормативних актів тощо. Ширше розуміння явища інформаційного забезпечення дає можливість розмежувати терміни "інформаційне забезпечення" та "інформаційна діяльність". Розглядаючи сучасні аспекти обробки інформації, категорія "інформаційно-аналітичне забезпечення" є дуже важливою. Оскільки обробка інформації в сучасних умовах невіддільна від аналізу та обробки інформаційних технологій, набір апаратних, програмних та інших інструментів є невід'ємною частиною інформаційно-аналітичного забезпечення.

На думку Г. Муляр (*Mulyar, G., & Khovpun, O. (2019)*), інформаційно-аналітична підтримка державних органів – це низка

заходів (апаратних, технологічних, аналітичних, організаційних та законодавчих), що використовуються для збору, обробки та використання інформації, необхідної для виконання функцій та завдань, покладених на державне управління [4]. О. Новіков (*Novikov, O. (2020)*) вважає, що інформаційне та аналітичне забезпечення - це сукупність прийомів, методів збору та обробки інформації, що мають характеристики об'єктів (соціальних, політичних, економічних та інших процесів), на які впливає управління, та їх конкретні методи діагностики, аналізу і синтезу, і оцінка прийняті Наслідки різних варіантів управлінських рішень [5].

Інформаційна діяльність у сфері державного управління розглядається як інформаційна діяльність у сфері державного управління як специфічна інтелектуальна діяльність державних органів та службовців місцевого самоврядування, спрямована на інформаційне забезпечення, обмін інформацією, захист та захист інформації в державному управлінні, а також забезпечити право на публічну інформацію [6].

Згідно з подібним підходом, інформаційна діяльність у сфері вилучення активів у сфері державного управління - це створення, обробка, захист та обмін інформацією службовими особами АРМА під час здійснення діяльності з виявлення, пошуку та управління активами, отриманими внаслідок корупції. та інші злочини.

Отже, виходячи із трьохскладового компонентного складу, його правові механізми включають:

- суб'єктивну складову – існування суб'єкта інформаційних відносин, існування інформаційної юридичної особи;

- юридичні фактори – система регулювання в інформаційно-аналітичній діяльності в галузі виявлення, пошуку та управління активами

- організацію технічної підтримки - набір інструментів та методів, методи інформаційної діяльності, набір апаратних та програмних засобів.

АРМА стає суб'єктом інформаційних правовідносин як на стадії вироблення, так і використання інформації. Так, наприклад, формування інформаційного продукту може відбуватися при: аналізі звернень правоохоронних органів про виявлення та розшук активів, а також надання висновків та довідок; проведенні роботи із наданням доступу до публічної інформації за зверненнями громадян, установ, підприємств, організацій, службових та посадових осіб; аналіз статистичних даних, результатів наукових досліджень та іншої інформації про розшук, виявлення та управління активами; нормопроектній та законопроектній роботі у сфері розшуку, виявлення та управління активами; формуванні та адмініструванні Єдиного державного реєстру арештованих активів,

як результату узагальнення інформації про конфісковані, арештовані активи у кримінальних провадженнях.

Список використаних джерел

1. Bondarenko, O., Reznik, O., Yevgen, G., Andriichenko, N., & Stohova, O. (2020). Participation of Ukraine in International Cooperation against Corruption. *Amazonia Investiga*, 9 (29), 407–416. <https://doi.org/10.34069/AI/2020.29.05.45>
2. Demyanchuk, V.A. (2018). Ways to improve the level of interaction between the subjects of preventing and combating corruption in Ukraine. *Legal Journal of Donbass*, 1 (62). 97–102.
3. Drozd, O., Nykytiuk, Y., Dorofeieva, L., Andriiko, O., & Sabluk, S. (2020). High Anti-Corruption Court of Ukraine: the peculiarities of establishment and the first results. *Amazonia Investiga*, 9(29), 170–178. <https://doi.org/10.34069/AI/2020.29.05.20> United Nations Convention against Corruption (UNCAC) 31.10.2003. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16/conv (дата звернення 27.09.2022)
4. Mulyar, G., & Khovpun, O. (2019). Interaction of anti-corruption bodies of Ukraine during the investigation of criminal proceedings. *Bulletin of the APSVT*, 5. 56–65.
5. National Agency for the Prevention of Corruption (2021). Anti-corruption strategy for 2020-2024. Recovered from <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/NAZK-Antykoruptsijna-strategiya-23.06.2020.pdf>
6. Oleksandr O. Bryhinets, Ivo Svoboda, Oksana R. Shevchuk, Yevgen V. Kotukh, Valentyna Yu. Radich (2020). Public value management and new public governance as modern approaches to the development of public administration. *Revista San Gregorio. Special edition-2020.Núm. 42 (2020)* DOI: <http://dx.doi.org/10.36097/rsan.v1i42.1568>

Колодійчук О.

*аспірант кафедри безпеки та
правоохоронної діяльності,
Західноукраїнський національний
університет.*

*Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри
безпеки та правоохоронної діяльності ЗУНУ
Карапетян О.*

ФІНАНСОВА РОЗВІДКА УКРАЇНИ В ЗАПОБІГАННІ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ПРОТИПРАВНИХ ДОХОДІВ

Згідно із Міжнародними стандартами FATF та Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів,

одержаних злочинним шляхом, і про фінансування тероризму, ратифікованих Україною 17 листопада 2010 року, кожна країна повинна мати підрозділ фінансової розвідки (ПФР), що є національним центром для отримання та аналізу повідомлень про підозрілі операції та іншої інформації, що стосується відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів і фінансування тероризму, а також для розповсюдження результатів такого аналізу. Відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму» Державна служба фінансового моніторингу України є органом, уповноваженим Україна виконуватиме функції підрозділу фінансової розвідки.

В Україні функціями фінансової розвідки наділена Державна служба фінансового моніторингу, яка здійснює діяльність відповідно до постанови Кабінету Міністрів України №537 від 29 липня 2015 р. «Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України», підпорядкована Міністерству фінансів України, котра реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення [1].

До повноважень Держфінмоніторингу, в частині аналізу фінансових операцій відносяться:

- одержання інформації щодо підозрілих та порогових фінансових операцій,
- виявлених розбіжностей у даних щодо кінцевих бенефіціарних власників;
- широкі повноваження щодо одержання додаткової інформації від фінансових установ та нефінансових посередників на запит, а також іноземних ПФР;
- можливість зупинення проведення фінансових операцій;
- можливість одержання на запит від державних органів, правоохоронних органів, судів, Національного банку України, органів місцевого самоврядування,
- суб'єктів господарювання, підприємств, установ та організацій інформації (довідки, копії документів), у тому числі інформації з обмеженим доступом;
- доступ, у тому числі автоматизований, до інформаційних та довідкових систем, реєстрів та банків даних органів державної влади (крім Національного банку України) та інших державних інформаційних ресурсів.

Сучасна практика діяльності правоохоронних та розвідувальних органів свідчить про те, що ефективна протидія злочинності неможлива без активного використання аналітичних матеріалів як результату проведених фінансових розслідувань.

Важливим етапом у розвитку фінансової розвідки в Україні є проведення національних оцінок ризиків, зокрема із застосуванням міжнародних рекомендацій, кращих практик та керівних вказівок та звітів відповідно. Як вже зазначалося Україна вже двічі проводила Національну оцінку ризиків, зокрема у 2016 та 2019 роках. І в 2022 році буде наступна, яка однозначно врахує всі прогалини попередніх та буде черговим етапом у 46 покращенні та підвищенні якості у сфері відмивання коштів одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму. Також варто зазначити, що не менш вагомим у даному процесі є політична воля на найвищому рівні управління державою, зокрема прийняття Верховною радою відповідних нормативно-правових актів щодо забезпечення якісного процесу у співпраці усіх суб'єктів фінансового моніторингу з Держфінмоніторингом, так і імплементація міжнародного законодавства до сучасних реалій [2].

Розслідування будь-якого злочину передбачає планування цього процесу. За своїм змістом і функціями планування є складним процесом визначення шляхів, методів, засобів, сил і термінів успішного досягнення заздалегідь поставлених цілей. Участь у роботі слідчої групи є формою взаємодії правоохоронних органів. При розслідуванні легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, формування групи є обов'язковим. Слідчо-оперативна група має бути сформована зі спеціалістів, які здійснюють перевірку (ревізори, інспектори). Базові знання та вміння фахівців слідчо-оперативної групи є: (табл.1).

Подальший перелік розшукуваних документів і предметів визначають залежно від:

- 1) специфіки діяльності ділового підприємства;
- 2) способів легалізації злочинних доходів;
- 3) обраного слідчим напряму пошуку підозрілих фінансових операцій та угод.

Допит, як найбільш інформативна слідча дія початкового етапу розслідування легалізації, проводиться з метою отримання свідчень підозрюваних, тобто осіб, які безпосередньо здійснювали легалізацію, а також широкого кола свідків. Тактика допиту підозрюваного, в тому числі його предмет, залежить від категорії, до якої належить допитуваний. До першої належать особи, які легалізують отримані злочинним шляхом доходи. Другу категорію становлять особи, які легалізують чужі злочинні доходи, тобто допомагають власникам цих доходів, одержаних злочинним шляхом, розірвати безпосередній зв'язок між цими доходами та злочином, який їх спричинив, маскуючи сліди цих доходів. злочинністю та подальшим введенням у легальний цивільно-правовий обіг доходів, одержаних злочинним шляхом. з метою, нарешті, створити вигляд, що вони отримані законним шляхом [1].

Знання та навички для проведення фінансових розслідувань*

Основні завдання проведення фінансового розслідування	Володіння методами перевірки на різних об'єктах	Володіння методикою оцінки й аналізу
<ul style="list-style-type: none"> – виявлення фінансових операцій та інших угод, спрямованих на легалізацію (відмивання) злочинних доходів; – доказування конкретних фактів легалізації (відмивання) злочинних доходів; – доказування злочинного джерела походження грошових коштів; – розшук, арешт, конфіскація злочинних доходів; – виявлення і доведення раніше невідомих фактів та епізодів злочинної діяльності щодо легалізації (відмивання) доходів; – розширення доказової бази шляхом організації та здійснення оперативного супроводу всього процесу розслідування 	<ul style="list-style-type: none"> – касового залу, операційної (оборотної) каси, сховища грошей і цінностей; операційного залу; бухгалтерії (у тому числі внутрішньої); пунктів обміну валют; активних та пасивних операцій, послуг; автоматизованої системи обробки інформації; – кредитних і депозитних операцій; – здійснення операцій з цінними паперами та формування статутного фонду; – здійснення валютних операцій; – кадрової роботи; юридичної служби; внутрішньої аудиторської служби. 	<ul style="list-style-type: none"> а) фінансових звітів банку (шляхом вивчення фінансових показників); б) стратегії управління активами й пасивами; в) політики управління ліквідністю та резервами

*Побудовано самостійно

Як показує практика, на початковому етапі розслідування підозрювані – учасники злочинного угруповання – зазвичай відмовляються давати будь-які свідчення або надавати неправдиву інформацію.

Для проведення аудіо-, відеоконтролю особи згідно п. 5 ч. 1 ст. 267 КПК України, можна здійснити обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, причетної до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, застосовуючи таємне проникнення до них, після чого встановити технічні засоби аудіо- та відеоконтролю особи [2].

Згідно з ч. 3 ст. 267 КПК України, неможливо провести обстеження приміщень, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання). Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи може здійснювати слідчий або оперативний підрозділ за його письмовим дорученням у порядку ст.

41, 246 КПК України. За результатами її проведення, відповідно до вимог ст. 104, 106, 252 КПК України складається протокол, який з додатками не пізніше ніж через 24 год. з моменту припинення цієї дії передається прокурору для подальшого збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати в кримінальному провадженні (ст. 252 КПК України).

Як показує аналіз оперативно-розшукової та слідчої практики, для отримання необхідних результатів від цієї дії необхідно володіти певними професійними здібностями, які десятиліттями накопичувались у підрозділах, які обслуговують оперативні підрозділи суб'єктів МВС. оперативно-розшукова діяльність, забезпечення їх необхідною інформацією [3].

Одним із пріоритетних напрямків розслідування злочинів цієї категорії є визначення необхідності проведення різноманітних експертиз, зокрема, судово-економічної та криміналістичної (технічна експертиза документів, почерку, комп'ютерно-технічна експертиза тощо). Враховуючи, що для проведення цих експертних досліджень потрібен певний час, їх доцільно призначити на початку розслідування. Використовуючи висновки експертів, слідчий зможе підтвердити версії слідства щодо обставин легалізації доходів. Основними видами судово-економічних експертиз є: – судово-бухгалтерська (80% від загальної кількості експертиз); – фінансово-економічні (15%); – грошові (1%); – податкові та фінансово-аналітичні (4%). На практиці у провадженнях про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, найчастіше проводяться судово-бухгалтерські, почеркознавчі експертизи, а також техніко-криміналістична експертиза документів [1].

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 лют. 2018 р.: (офіц. текст). К.: ПАЛИВОДА А.В., 2018. 404 с.
2. Посібник з деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин) URL: [https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20\(National%20Studies,%20Guidances%20etc\)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf](https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20Guidances%20etc)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf)
3. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <http://www.sdfm.gov.ua/>

Кокітко І. В.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету*
*Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
конституційного, адміністративного
та фінансового права ЗУНУ
Шевчук О. Р.*

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ КОРПОРАТИВНИМИ ПРАВАМИ ДЕРЖАВИ

Визначення дефініції «корпоративні права» здійснено у ч. 1 ст. 167 Господарського кодексу України, відповідно до положень якої корпоративні права – це право особи, частка яких визначається у статутному фонді господарського товариства, що включають можливість участі цієї особи в керівництві господарською організацією, можливість отримання частини прибутку зазначеної організації та активів під час її ліквідації відповідно до закону, а також правомочності, передбачені статутними документами і законом [2].

Подібне визначення категорії корпоративних прав встановлено в Законі України «Про акціонерні товариства», Податковому кодексі України. Категорія «корпоративні права» відсутня у ЦК України, що, з позиції науковців, передбачає виключно господарсько-правову природу корпоративних відносин і корпоративних прав.

Корпоративні права реалізуються у низці правомочностей, які є спільними і для юридичної особи, і для громадянина, і для держави, в особі органів державної влади, а саме: право на участь в управлінні господарським товариством, право на отримання частки прибутку даної організації, а також активів у разі її ліквідації відповідно до закону, право на одержання інформації про діяльність господарського товариства, право на вихід зі складу товариства і т. [3; с. 8].

Корпоративні права держави детермінують як право держави на частку в статутному капіталі господарських товариств, що передбачає право на управління господарським товариством, право на отримання частки його прибутку, фінансових активів у разі його ліквідації відповідно до законодавства, а також права, передбачені установчими документами та законом [4; с 437].

Важливим є питання, які особливості корпоративних прав держави, адже «корпоративні права» охоплюють правомочності, властиві усім засновникам, які не мають індивідуального характеру, і можуть змінюватися залежно від організаційно-правової форми юридичної особи, проте властиві усім без винятку суб'єктам господарювання носіям корпоративних прав.

Варто погодитися з позицією науковців (*Hoque, A.; Rakhi, S.; Hassan, K.; Le, T., 2020*) [5; с. 178] які вважають, що корпоративні права держави варто відмежувати від корпоративних прав приватних підприємств стосовно окремих підстав виникнення державних корпоративних прав, для наприкладу, націоналізація як одна із, передбачених законом, підстав виникнення державних корпоративних прав [6].

Варто зазначити, що при визначенні корпоративних прав держави, необхідно звертати увагу на такі характеристики: корпоративне управління, відносини з керівниками компаній, розподіл прибутку господарського товариства та характеристики механізму захисту корпоративних прав держави.

Науковці (*Coskun, Y.; Seven, U.; Ertugrul, H.M.; Ulussever, T., 2017*) [7; с. 19] звертають увагу, що формування механізму управління державними корпоративними правами (акціями, паями, частками) має ряд особливостей, що залежить від таких факторів: 1. спеціалізованого порядку правового регулювання; 2. обмеження правомочностей та наявності спеціального порядку відчуження і розпорядження корпоративними правами; 3. особливої процедури призначення виконавчих органів. Наприклад відбір кандидатури на посаду голови виконавчих органів господарських товариств, що належать до державного фінансового сектору відповідно до положень Постанови Кабінету Міністрів України Про затвердження Основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави: від 11 лютого 2004 р. №155. [8]; 4. поєднання матеріальної відповідальності осіб та майнової зацікавленості у результаті державного управління [9].

В юридичній літературі (*Martin, J., Dubé, C., & Coover, M. D. (2018)*) [10; с. 1179] формується класифікація корпоративних прав держави залежно від різних критеріїв, а саме:

– суб'єкта державного управління:

1) корпоративні права, що перебувають в управлінні Фонду державного майна України;

2) корпоративні права, що перебувають в управлінні уповноважених осіб;

3) корпоративні права, що перебувають в управлінні органів виконавчої влади;

– рівня корпоративного контролю держави:

1) контроль держави у сфері прийняття рішень у господарських товариствах (більше 50 % акцій);

2) частково забезпечують реалізацію зазначеного контролю;

3) за ступенем закріплення за державою частки (пакету акцій).

Державні підприємства, які здійснюють діяльність в Україні, можна класифікувати на дві групи:

а) підприємства, 100 відсотків статутного капіталу яких належать державі:

- унітарні державні підприємства;
- казенні підприємства;
- державні акціонерні компанії;
- державні корпорації;

б) господарські товариства, які частково належать іншим фізичним чи юридичним особам, а держава незначною мірою впливає на їх діяльність:

- акціонерні компанії у яких держава володіє контрольним пакетом акцій, який становить понад 50%, проте менше ніж 75%;
- акціонерні компанії, блокуючий пакет акцій яких належить державі становить понад 25%, проте менше, ніж 50%;
- акціонерні товариства, у статутному фонді яких частка власності держави менша, ніж 25%;
- державні холдингові компанії [11; с. 37].

За результатами дослідження рекомендуються наступні заходи, запровадження яких зумовить підвищення ефективності національної стратегії управління корпоративними правами держави як суб'єкта корпоративних правовідносин:

1) одним із пріоритетних завдань є законодавче забезпечення для координації створення та діяльності різних організаційно - правових форм державних підприємств;

2) потрібно не лише створити ефективну, але насамперед реальну систему управління правами держави (акції, акції, паї), яка базуватиметься на високій майновій відповідальності осіб, які уповноважені управляти державними корпоративними правами, та виборі осіб з високою матеріальною зацікавленістю у результатах корпоративного управління;

3) уповноважені органи державної влади повинні підвищити вимоги до керівництва акціонерних товариств, у яких держава володіє «блокуючим» пакетом акцій, а також щодо прибутковості та ефективності фінансово-господарської діяльності, підвищення капіталізації таких підприємств;

4) уповноважені органи державної влади мають виробити ефективну та прозору інвестиційну політику щодо акціонерних товариств, у яких держава володіє контрольним пакетом акцій; дотримуватися принципів корпоративного управління, відповідно до яких представники держави в органах управління акціонерного товариства повинні діяти в інтересах такого товариства а також враховувати інтереси усіх зацікавлених осіб, це відповідає інтересам акціонерів та сприяє зростанню капіталізації товариства;

5) на практиці необхідно впроваджувати інноваційну модель приватизації в країні. Щонайменше 50% коштів, отриманих від

приватизації, має бути використано для фінансування потреб реальної економіки (запозичення) коригування структури виробництва для забезпечення випереджаючого розвитку перспективних галузей.

Список використаних джерел

1. Звіт про роботу Фонду державного майна України та хід приватизації державного майна у 2020 році. URL: http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/zvit-fdmu-2020_15965.pdf
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Васильєва В.А. Щодо питання про поняття корпоративного права: Правове регулювання корпоративних відносин в Україні : матер. науково-практ. Семінару. м. Львів, 28 лютого 2003 р., 2003. С. 8–10.
4. Nyre-Yu, Megan & Gutzwiller, Robert & Caldwell, Barrett. (2019). Observing Cyber Security Incident Response: Qualitative Themes From Field Research. Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society Annual Meeting. p. 437-441.
5. Hoque, A.; Rakhi, S.; Hassan, K.; Le, T. The performance of stock portfolios: Evidence from analyzing Malaysia case, and implication for open innovation. J. Open Innov. Technol. Mark. Complex. 2020, 6, 178
6. Kibert, A. The Effect of Government Bonds on Capital Market Growth in Kenya. Master's Thesis, School of Business, University of Nairobi, Nairobi, Kenya, 2015.
7. Coskun, Y.; Seven, U.; Ertugrul, H.M.; Ulussever, T. Capital Market and Economic Growth Nexus: Evidence from Turkey. Cent. Bank Rev. 2017, 17, 19–29
8. Про затвердження Основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави: Постанова Кабінету Міністрів від 11 лютого 2004 р. №155. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/155-2004-%D0%BF> (дата звернення 14.05.2020)
9. Bahuguna, Ashutosh & Bisht, Raj & Pande, Jeetendra. (2019). Don't Wanna Cry: A Cyber Crisis Table Top Exercise for Assessing the Preparedness against Eminent Threats. International Journal of Engineering and Advanced Technology. 9. 10.35940/ijeat.A9893.109119.
10. Martin, J., Dubé, C., & Coover, M. D. (2018). Signal detection theory (SDT) is effective for modeling user behavior toward phishing and spear-phishing attacks. Human Factors, 60(8), 1179–1191.

Пелих В. Б.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету*
*Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
конституційного, адміністративного
та фінансового права ЗУНУ*
Шевчук О. Р.

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРОЦЕДУРИ РОЗГЛЯДУ ТА УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ ОРГАНОМ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ

Результатом конституційної реформи 2016 року стала втрата Конституційним Судом права тлумачити закони України [1], проте виник інститут індивідуальної *конституційної скарги*: право на таку скаргу має особа, яка вважає, що закон на якому базується остаточне судове рішення в її справі суперечить Конституції України.

Конституційний Суд зазначає у своєму рішенні що вирішення ним питань конституційності актів Президента України та правових актів Верховної Ради України не виключає можливості оскарження до судів загальної юрисдикції зазначених актів індивідуального характеру. Конституційний Суд України приймає рішення щодо конституційності зазначених актів, а суди загальної юрисдикції – щодо їх *законності* [2].

Відповідно до положень статей 83 та 84 Закону України «Про Конституційний Суд України»: «Суд ухвалює рішення, надає висновки, постановляє ухвали, видає забезпечувальні накази. Рішення Суду ухвалюється: Великою палатою – за результатами розгляду справ за конституційним поданням щодо відповідності Конституції законодавства України, актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради АРК та офіційного тлумачення положень Конституції України, а також за результатами розгляду справ за конституційними скаргами; Сенат - за результатами розгляду справ за конституційною скаргою» [3].

Отже, Рішення Конституційного Суду України – це рішення, що видається Великою палатою, або Сенатом КСУ, за результатами розгляду справ за конституційними поданнями щодо конституційності законодавства України актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради АРК, а також офіційного тлумачення положень Конституції України, а також розгляду конституційних скарг. Відповідно до положень щорічної інформаційної доповіді про діяльність Конституційного Суду України за 2019 рік : «У 2019 році Конституційним Судом України було розглянуто 28 справ. За результатами розгляду

ухвалено 19 рішень, з них 10 – за конституційним поданням, 9 – за конституційною скаргою. У виключних випадках Конституційний Суд ухвалював єдині рішення за результатами розгляду декількох клопотань, що розглядалися в об'єднаному провадженні. У 2019 році Конституційний Суд України ухвалив рішення у 21 конституційному провадженні, відкритому до 2019 року, і у 10 провадженнях, які були відкриті у 2019 році».

Процес прийняття Рішення Конституційним Судом України – детально регламентований законодавством України, а також Регламентом Конституційного Суду України. Конституційна процедура у науці конституційного права визначається як комплекс дій конституційного суду та учасників судового процесу, що спрямовані на вирішення конкретної правової ситуації та складається зі стадій, що послідовно змінюють одна одну. Чітка послідовність та регламентованість стадій має за мету винесення Конституційним Судом рішення, яким буде розв'язаний конституційно-правовий конфлікт [4].

Стадія конституційного провадження чітко визначений, обмежений часовими рамками, спрямований на вирішення конкретної правової ситуації комплекс дій учасників конституційного провадження.

Враховуючи наведене, вважаємо, що стадія конституційної процедури прийняття рішення охоплює відносно замкнений комплекс, передбачених законодавством, дій конституційного суду та суб'єктів конституційного провадження, що обмежені у часі та спрямовані на вирішення конкретної конституційно – правової ситуації.

На думку автора ознаками стадій конституційного провадження в Україні є: а) кожна стадія конституційної процедури – це низка процесуальних дій; б) це процесуальні дії спрямовані на вирішення конкретних правових ситуацій та остаточне прийняття рішень Конституційного Суду України щодо конкретних справ; в) процесуальні дії, що становлять конституційно – процесуальну стадію, здійснюються відповідно до законів, судової практики, правових звичаїв, сформованих на базі Конституційного Суду України; г) зазначені дії вчиняються виключно Конституційним Судом та учасниками конституційної процедури.

Аналіз положень Закону України «Про Конституційний Суд України» дозволяє виокремити стадії конституційного провадження, результатом якого є прийняття Рішення Конституційного Суду України.

Стадіями конституційного провадження є звернення до Конституційного Суду України, відкриття конституційного провадження, підготовка матеріалів справи до слухання, розгляд

справи у пленарному засіданні, ухвалення рішення його офіційне оприлюднення та контроль за його виконанням [3].

Звернення до Конституційного Суду України. Формою звернення до Конституційного Суду є конституційне подання, конституційне звернення, конституційна скарга (ст. 50 Закону).

Конституційне подання це клопотання щодо: визнання нормативного акта (чи окремих його положень) неконституційним та офіційного тлумачення норм Конституції України.

Відповідно до положень Конституції України суб'єктом права на конституційне подання є: Президент України, не менше сорока п'яти народних депутатів, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховний Суд, а також Верховна Рада АРК.

Конституційним зверненням це, подане до Суду, клопотання про надання висновків щодо: відповідності положенням Конституції України чинних міжнародних договорів або міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди щодо їх обов'язковості; конституційності питань, що виносяться на розгляд всеукраїнського референдуму за народною ініціативою; щодо додержання конституційної процедури розгляду справи про імпічмент Президента України; порушення Верховною Радою АРК положень Конституції або законів України; відповідності правових актів Верховної Ради АРК положенням Конституції та законів України.

Суб'єктами права конституційного звернення є: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, сорок п'ять народних депутатів України

Відкриття конституційного провадження, підготовка матеріалів справи до слухання.

Звернення до Суду мають бути надіслані поштою або подані безпосередньо до Секретаріату. Суддя КСУ не може приймати участь у підготовці, розгляді та прийнятті рішень, а також не здійснювати інші повноваження з питань, щодо яких у нього є фактичний або потенційний конфлікт інтересів.

Розгляд справ у Конституційному суді. Справи, щодо яких відкрито, конституційне провадження Конституційний Суд розглядає в порядку письмового або усного провадження. Основна форма розгляду справ - письмове провадження. Вибір форми провадження належить до повноважень Сенату та Великої палати.

Офіційне оприлюднення *Рішень Конституційного Суду України.* Рішення суду за результатами конституційного провадження можуть бути опубліковані на офіційному веб-сайті суду або в окремих випадках оголошені у Залі засідань, але не пізніше наступного робочого дня.

Моніторинг стану виконання рішень Конституційного Суду. Доцільність існування зазначеної стадії в конституційному провадженні завжди викликала жваві дискусії науковців.

Отже, результатом дослідження стали пропозиції та висновки, що відображать досягнення мети та певний внесок удослідження конституційної процедури в Україні. Зокрема доведено, що Рішення Конституційного Суду України – це рішення, що видається Великою палатою, або Сенатом КСУ, за результатами розгляду справ за конституційними поданнями щодо конституційності законодавства України актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради АРК, а також офіційного тлумачення положень Конституції України, а також розгляду конституційних скарг.

Список використаних джерел

1. Конституційний суд втратив повноваження тлумачити закони / Українське право, 17.11.2016. [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://ukrainepravo.com/news/ukraine/konstytutsiynyy-sud-vtratyv-povnovazhennya-tlumachyty-zakony-/>
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) від 7 травня 2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-02> (Дата звернення 13.05.2020)
3. «Про Конституційний Суд України»: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19> (Дата звернення 13.05.2020)
4. Chafetz & Michael J. Gerhardt, Debate, Is the Filibuster Constitutional?, 158 U. Pa L. Rev. PENNumbra 245 (2010).
5. Basic Law for the Federal Republic of Germany [Електронний ресурс] Режим доступу до ресурсу: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>.

Рацин В. І.
*студент юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету
Науковий керівник: д.ю.н., професор кафедри
міжнародного права та міграційної
політики ЗУНУ
Дракохруст Т. В.*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ЗА ЄВРОПЕЙСЬКОЮ СОЦІАЛЬНОЮ ХАРТІЄЮ

Протягом періоду незалежності України вітчизняному законодавцю так і не вдалось врегулювати соціальну сферу таким чином, щоб вона відповідала європейським зразкам: все ще не ратифіковані всі європейські нормативно-правові акти соціального законодавства, на науковому рівні регулярно аналізуються проблеми сучасного стану законодавства України про соціальне забезпечення. В таких умовах необхідність дослідження європейських соціальних стандартів пов'язана із тим, що ефективність реалізації євроінтеграційного курсу безпосередньо залежить від стану національного законодавства та його відповідності європейським стандартам. Враховуючи те, що вітчизняне соціальне законодавство сьогодні є не до кінця адаптованим до європейських стандартів, питання дослідження європейських актів соціального законодавства залишається актуальним для дослідження.

Європейська соціальна хартія, яка отримала назву «Соціальної конституції Європи», є одним з двох основних договорів системи захисту прав людини в рамках Ради Європи, поряд з Європейською конвенцією з прав людини.

Європейська соціальна хартія – міжнародний договір, що захищає соціальні та економічні права громадян держав, що приєдналися до Хартії. Встановлює механізм міжнародного захисту економічних та соціальних прав людини для держав-членів Ради Європи. Доповнює у рамках Ради Європи Європейську конвенцію про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року, яка передбачає захист громадянських та політичних прав [1, с. 78-81].

Відповідно до вимог Хартії, Україна зобов'язана щорічно направляти національні доповіді про виконання вимог за статтями однієї з чотирьох тематичних груп, в яких має звітуватись, як саме виконуються взяті нею зобов'язання. Держава зобов'язана звітувати не лише про правову відповідність національного законодавства положенням Хартії, а й про практичну її реалізацію, надаючи статистичні відомості по відповідним питанням [4, с. 90-95].

Для досягнення проголошеної в хартії мети зміцнення європейської єдності в соціальній сфері шляхом прийняття загального для всіх Договірних Сторін системи основних зобов'язань передбачається, що Договірні Сторони повинні прийняти у повному обсязі зобов'язання щодо принаймні шести з дев'яти конкретно зазначених в хартії статей. Таким чином, державам надається можливість в подальшому розширювати коло своїх зобов'язань. Слід зазначити, що в період підготовки до ратифікації хартії українське законодавство в соціально-трудої сфері розвивалося в напрямку відповідності нормам і положенням Хартії.

Реалізований ряд пріоритетних національних проєктів, спрямованих на підвищення якості життя громадян України, в тому числі в галузі охорони здоров'я, освіти, придбання житла, дозволяє Україні наблизитися до стандартів, проголошених в хартії і це дає можливість виконання зобов'язань, прийнятих при її ратифікації [8, с. 77-81].

Так, Європейська соціальна хартія (переглянута) (ETS № 163) від 03.05.1996 року є одним із найважливіших нормативно-правових актів європейського соціального законодавства. Саме тому ратифікація Україною Європейської соціальної хартії (переглянутої) 14 вересня 2006 року є одним із найважливіших кроків нашої держави на шляху до адаптації соціального законодавства України до *acquis communautaire* [3, с. 38-41].

Як зазначають Боднарук М. І., Орловський О. Я., Бурка А. В., однією із особливостей Хартії є те, що у змісті цього нормативно-правового акту права, назви яких винесені у назву статті, поділяються на більш конкретні права, що закріплені в окремих пунктах зазначених статей. У такий спосіб і шляхом такої конкретизації перелік прав значно розширено. При цьому під час ратифікації держава сама визначає, які саме пункти конкретної статті вона обирає для ратифікації [2, с. 65-68].

Так, у змісті Європейської соціальної хартії (переглянутої) (ETS № 163) від 03.05.1996 року закріплено низку основоположних соціальних прав людини та гарантій їх здійснення. Прикладами таких прав є: визначене у статті 11 право на охорону здоров'я; передбачене статтею 12 право на соціальне забезпечення, яке включає комплекс зобов'язань сторін Хартії (стаття не ратифікована Україною); встановлене статтею 13 право на соціальну та медичну допомогу (не ратифікована Україною); регламентоване у статті 14 право на користування послугами соціальних служб; встановлене у статті 15 право осіб з інвалідністю на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства; визначене у статті 16 право сім'ї на соціальний, правовий та економічний захист; регламентоване статтею 17 право дітей та підлітків на соціальний, правовий та економічний захист; встановлене у статті 23 право осіб

похилого віку на соціальний захист; передбачене статтею 30 право на захист від бідності та соціального відчуження та інші соціальні права. При цьому, як зазначається на науковому рівні, аналіз відповідності національного законодавства ратифікованим статтям Європейської соціальної Хартії (переглянутої) свідчить про те, що норми соціального законодавства України не є адаптованими до європейських соціальних стандартів, передбачених Хартією. Наприклад, у частині 1 та 2 статті 31, які були ратифіковані нашою державою, визначено, що Україна взяла на себе обов'язок сприяння доступу до житла належного рівня та запобігання бездомності і її скорочення з метою її поступової ліквідації. Проте, по суті, у національному законодавстві відсутні гарантії реалізації цього обов'язку. Тому можна зробити висновок про те, що реалізація стандартів, визначених Хартією, є недостатньо ефективною [5, с. 302-307].

З іншого боку, є і протилежні приклади. Так, стаття 30 Хартії визначає право на захист від бідності та соціального відчуження. Не зважаючи на те, що Україна є державою із стабільно високим рівнем бідності, держава здійснює діяльність, спрямовану на подолання цього негативного явища [6, с. 158-160].

Наприклад, в Україні прийнято Стратегію подолання бідності, і при цьому щороку Кабінетом Міністрів України затверджується план заходів, спрямованих на реалізацію цієї Стратегії. А тому зробимо висновок, що норми національного соціального законодавства були частково приведені у відповідність до європейських соціальних стандартів, визначених у Європейській соціальній хартії (переглянутій), але водночас деякі зобов'язання не виконані Україною донині [7, с. 107-109].

Отже, Європейська соціальна хартія (переглянута) (ETS № 163) від 03.05.1996 року у своєму змісті визначає систему основоположних соціальних прав та контекстних напрямів щодо їх реалізації, які мають бути запроваджені державами, які до неї приєднались. Україна взяла на себе обов'язок імплементувати окремі положення, які наша держава визначила у спеціальному порядку, у національне соціальне законодавство.

Положення хартії, зобов'язання за якими прийняла Україна, не містять правил інших, ніж передбачені законодавством України. Ухвалення цих положень можливо без внесення змін до чинного законодавства, а їх реалізація не спричинить за собою додаткових витрат з державного бюджету.

Ратифікація Хартії забезпечила громадянам додаткові гарантії захисту соціальних і економічних прав, а також послужить орієнтиром для подальшого проведення реформ у соціальній сфері.

Список використаних джерел

1. Андрієнко І. С. Європейська соціальна хартія як джерело європейських міжнародних соціальних стандартів у сфері подолання бідності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 1. С. 78-81
2. Боднарук М.І., Орловський О.Я., Бурка А.В. Право соціального захисту: навч.-метод. посібник. / М.І. Боднарук, О.Я. Орловський, А.В. Бурка. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 184с.
3. Лінник Н. В. Європейська Соціальна Хартія на захисті прав дітей. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 38-41
4. Мельник О. Європейська соціальна хартія у системі джерел права соціального забезпечення: теоретико-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 90-95
5. Павлів-Самоїл Н. П. Аналіз відповідності національного законодавства ратифікованим статтям Європейської соціальної Хартії (переглянутої). *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 302-307
6. Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина: навчальний посібник / Б. І. Сташків. Чернігів: ПАТ "ПВК "Десна", 2016. 692 с.
7. Смуш-Кулеша М. Судовий захист соціальних та економічних прав, гарантованих Європейською соціальною хартією, у Польщі. *Слово Національної школи суддів України*. 2020. № 2. С. 107-109
8. Федорова А. Л. Зобов'язання України за Європейською соціальною хартією (переглянутою): юридичні наслідки в разі невиконання. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2015. Т. 168. С. 77-81

Романів К. Ю.
*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського
національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
конституційного, адміністративного
та фінансового права ЗУНУ
Шевчук О. Р.*

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ
ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ,
РОЗШУКУ ТА УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ, ОДЕРЖАНИМИ ВІД
КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ**

Тема інформаційної підтримки охоплює не лише процедури обробки інформації. Не менш важливою є обробка інформації, яка безпосередньо не виконується посадовими особами, і це необхідно враховувати при прийнятті управлінських рішень, складанні нормативних актів тощо. Ширше розуміння явища інформаційного забезпечення дає можливість розмежувати терміни "інформаційне забезпечення" та "інформаційна діяльність". Розглядаючи сучасні аспекти обробки інформації, категорія "інформаційно-аналітичне забезпечення" є дуже важливою. Оскільки обробка інформації в сучасних умовах невіддільна від аналізу та обробки інформаційних технологій, набір апаратних, програмних та інших інструментів є невід'ємною частиною інформаційно-аналітичного забезпечення.

На думку Г. Муляр (*Mulyar, G., & Khovpun, O. (2019)*), інформаційно-аналітична підтримка державних органів - це низка заходів (апаратних, технологічних, аналітичних, організаційних та законодавчих), що використовуються для збору, обробки та використання інформації, необхідної для виконання функцій та завдань, покладених на державне управління. [1]. О. Новіков (*Novikov, O. (2020)*) вважає, що інформаційне та аналітичне забезпечення – це сукупність прийомів, методів збору та обробки інформації, що мають характеристики об'єктів (соціальних, політичних, економічних та інших процесів), на які впливає управління, та їх конкретні методи діагностики, аналізу і синтез, і оцінка прийняті Наслідки різних варіантів управлінських рішень [3].

Ми вважаємо, що підтримка інформаційного аналізу є сучасним проявом інформаційної діяльності, і його правові механізми включають:

– суб'єктивну складову – існування суб'єкта інформаційних відносин, існування інформаційної юридичної особи;

– юридичні фактори - система регулювання в інформаційно-аналітичній діяльності в галузі виявлення, пошуку та управління активами;

– організацію технічної підтримки – набір інструментів та методів, методи інформаційної діяльності, набір апаратних та програмних засобів [2].

У теоретичному розумінні участь ARMA як основного органу інформаційних відносин втілюється в різних сферах функціональної та інституційної діяльності, розширюючи концепцію інформаційного забезпечення. Що стосується вдосконалення інформаційного забезпечення функцій виявлення та відстеження активів, необхідно звернути увагу на роботу, спрямовану на отримання великої кількості реєстрів та інформаційних баз даних, якими управляють національні та місцеві органи влади [4].

Серед тенденцій інформатизації показником ефективності ARMA є автоматизація обробки інформації. Виходячи із завдань управління, в процесі реалізації провідних функцій ARMA автоматизація інформаційної діяльності повинна зосередитись на: аналізі інформаційних запитів за місяць, рік, квартал; аналізі більшості запитів, що перебувають в обробці; обробці даних про встановлених юридичних та фізичних осіб під час виявлення та розшуку активів; обліку встановлених активів за окремими видами та окремими виконавцями (або конкретними періодами); обробку інформаційних запитів, що надійшли до ARMA з різних відомств; калькулювання обсягу міжвідомчого листування; обліку та аналізі кримінальних проваджень та активів, створених в рамках розслідування та розшуку; бухгалтерському режиму управління активами; обліку встановлених активів за окремими видами та окремими виконавцями (або конкретними періодами).

Отже, виходячи із трьохскладового компонентного складу, його правові механізми включають:

– суб'єктивну складову – існування суб'єкта інформаційних відносин, існування інформаційної юридичної особи;

– юридичні фактори – система регулювання в інформаційно-аналітичній діяльності в галузі виявлення, пошуку та управління активами

– організацію технічної підтримки – набір інструментів та методів, методи інформаційної діяльності, набір апаратних та програмних засобів.

ARMA стає суб'єктом інформаційних правовідносин як на стадії вироблення, так і використання інформації. Так, наприклад, формування інформаційного продукту може відбуватися при: аналізі звернень правоохоронних органів про виявлення та розшук активів, а також надання висновків та довідок; проведенні роботи із наданням доступу до публічної інформації за зверненнями

громадян, установ, підприємств, організацій, службових та посадових осіб; аналіз статистичних даних, результатів наукових досліджень та іншої інформації про розшук, виявлення та управління активами.

Список використаних джерел

1. Mulyar, G., & Khovpun, O. (2019). Interaction of anti-corruption bodies of Ukraine during the investigation of criminal proceedings. *Bulletin of the APSVT*, 5. 56–65.
2. National Agency for the Prevention of Corruption (2021). *Anti-corruption strategy for 2020-2024*. Recovered from <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/NAZK-Antykoruptsijna-strategiya-23.06.2020.pdf>
3. Novikov, O. (2020). Anniversary of WACS: what the anti-corruption court managed to do. *Word and deed*. Recovered from <https://www.slovoidilo.ua/2020/09/08/kolonka/oleh-novykov/polityka/richnytsya-roboty-vaks-vstyh-zrobyty-antikorupcijnyj-sud>
- Capasso S., and L. Santoro (2018). Active and passive corruption: Theory and evidence, *European Journal of Political Economy*, 52, 103–119.
4. Oleksandr O. Bryhinets, Ivo Svoboda, Oksana R. Shevchuk, Yevgen V. Kotukh, Valentyna Yu. Radich (2020). Public value management and new public governance as modern approaches to the development of public administration. *Revista San Gregorio. Special edition-2020*. Núm. 42 (2020) DOI: <http://dx.doi.org/10.36097/rsan.v1i42.1568>

Рудий Р.

*аспірант кафедри безпеки та
правоохоронної діяльності,
Західноукраїнський національний
університет.*

Науковий керівник:

*к.е.н., доцент кафедри безпеки
та правоохоронної діяльності ЗУНУ
Карапетян О.*

ФІНАНСОВІ РОЗСЛІДУВАННЯ: ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ ТА ЕКСПЕРТИЗ

Розслідування будь-якого злочину передбачає планування цього процесу. За своїм змістом і функціями планування є складним процесом визначення шляхів, методів, засобів, сил і термінів успішного досягнення заздалегідь поставлених цілей. Участь у роботі слідчої групи є формою взаємодії правоохоронних органів. При розслідуванні легалізації (відмивання) доходів, одержаних

злочинним шляхом, формування групи є обов'язковим. Слідчо-оперативна група має бути сформована зі спеціалістів, які здійснюють перевірку (ревізори, інспектори). Базові знання та вміння фахівців слідчо-оперативної групи є: (табл.1).

Подальший перелік розшукуваних документів і предметів визначають залежно від:

- 1) специфіки діяльності ділового підприємства;
- 2) способів легалізації злочинних доходів;
- 3) обраного слідчим напрямом пошуку підозрілих фінансових операцій та угод.

Допит, як найбільш інформативна слідча дія початкового етапу розслідування легалізації, проводиться з метою отримання свідчень підозрюваних, тобто осіб, які безпосередньо здійснювали легалізацію, а також широкого кола свідків. Тактика допиту підозрюваного, в тому числі його предмет, залежить від категорії, до якої належить допитуваний. До першої належать особи, які легалізують отримані злочинним шляхом доходи. Другу категорію становлять особи, які легалізують чужі злочинні доходи, тобто допомагають власникам цих доходів, одержаних злочинним шляхом, розірвати безпосередній зв'язок між цими доходами та злочином, який їх спричинив, маскуючи сліди цих доходів. злочинністю та подальшим введенням у легальний цивільно-правовий обіг доходів, одержаних злочинним шляхом. з метою, нарешті, створити вигляд, що вони отримані законним шляхом [1].

Як показує практика, на початковому етапі розслідування підозрювані – учасники злочинного угруповання – зазвичай відмовляються давати будь-які свідчення або надавати неправдиву інформацію.

Для проведення аудіо-, відеоконтролю особи згідно п. 5 ч. 1 ст. 267 КПК України, можна здійснити обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, причетної до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, застосовуючи таємне проникнення до них, після чого встановити технічні засоби аудіо- та відеоконтролю особи [2].

Згідно з ч. 3 ст. 267 КПК України, неможливо провести обстеження приміщень, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання). Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи може здійснювати слідчий або оперативний підрозділ за його письмовим дорученням у порядку ст. 41, 246 КПК України. За результатами її проведення, відповідно до вимог ст. 104, 106, 252 КПК України складається протокол, який з додатками не пізніше ніж через 24 год. з моменту припинення цієї дії передається прокурору для подальшого збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і

документів, які планує використовувати в кримінальному провадженні (ст. 252 КПК України).

Таблиця 1

Знання та навички для проведення фінансових розслідувань*

Основні завдання проведення фінансового розслідування	Володіння методами перевірки на різних об'єктах	Володіння методикою оцінки й аналізу
<ul style="list-style-type: none"> – виявлення фінансових операцій та інших угод, спрямованих на легалізацію (відмивання) злочинних доходів; – доказування конкретних фактів легалізації (відмивання) злочинних доходів; – доказування злочинного джерела походження грошових коштів; – розшук, арешт, конфіскація злочинних доходів; – виявлення і доведення раніше невідомих фактів та епізодів злочинної діяльності щодо легалізації (відмивання) доходів; – розширення доказової бази шляхом організації та здійснення оперативного супроводу всього процесу розслідування 	<ul style="list-style-type: none"> – касового залу, операційної (оборотної) каси, сховища грошей і цінностей; операційного залу; бухгалтерії (у тому числі внутрішньої); пунктів обміну валют; активних та пасивних операцій, послуг; автоматизованої системи обробки інформації; – кредитних і депозитних операцій; – здійснення операцій з цінними паперами та формування статутного фонду; – здійснення валютних операцій; – кадрової роботи; юридичної служби; внутрішньої аудиторської служби. 	<ul style="list-style-type: none"> а) фінансових звітів банку (шляхом вивчення фінансових показників); б) стратегії управління активами й пасивами; в) політики управління ліквідністю та резервами

*Побудовано самостійно

Як показує аналіз оперативно-розшукової та слідчої практики, для отримання необхідних результатів від цієї дії необхідно володіти певними професійними здібностями, які десятиліттями накопичувались у підрозділах, які обслуговують оперативні підрозділи суб'єктів МВС. оперативно-розшукова діяльність, забезпечення їх необхідною інформацією [3].

Одним із пріоритетних напрямків розслідування злочинів цієї категорії є визначення необхідності проведення різноманітних експертиз, зокрема, судово-економічної та криміналістичної (технічна експертиза документів, почерку, комп'ютерно-технічна експертиза тощо). Враховуючи, що для проведення цих експертних досліджень потрібен певний час, їх доцільно призначити на початку розслідування. Використовуючи висновки експертів, слідчий зможе

підтвердити версії слідства щодо обставин легалізації доходів. Основними видами судово-економічних експертиз є: – судово-бухгалтерська (80% від загальної кількості експертиз); – фінансово-економічні (15%); – грошові (1%); – податкові та фінансово-аналітичні (4%). На практиці у провадженнях про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, найчастіше проводяться судово-бухгалтерські, почеркознавчі експертизи, а також техніко-криміналістична експертиза документів [1].

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 лют. 2018 р.: (офіц. текст). К.: ПАЛИВОДА А.В., 2018. 404 с.
2. Посібник з деяких аспектів здійснення фінансових розслідувань (дослідження фінансових відносин) URL: [https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20\(National%20Studies,%20Guidances%20etc\)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf](https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/200/Typologies%20(National%20Studies,%20Guidances%20etc)/UKR_FINANCIAL%20INVESTIGATIONS%20MANUAL.pdf)
3. Офіційний сайт Державної служби фінансового моніторингу України. URL: <http://www.sdfm.gov.ua/>

Грошко Б.
*аспірант, Західноукраїнський
національний університет*

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕРЕВАЖНОГО ПРАВА НА КУПІВЛЮ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ РИНКУ ЗЕМЛІ

Запровадження ринку землі є одним з ключових та завершальних етапів земельної реформи в Україні, що триває практично з моменту незалежності. Дана реформа покликана запровадити ефективне землекористування та позитивно вплинути на агросектор.

Основними завданнями запровадження обігу землі є:

- створення позитивного інвестиційного клімату в агросектор;
- підвищити конкурентоспроможність економіки як на внутрішньому, так і зовнішніх ринках;
- досягти позитивного соціально економічного ефекту задля економічного зростання;
- легалізація та виведення ринку землі з «тіні»;

Виконання даних завдань неможливе без якісного правового регулювання. Тому аналіз законодавчої бази та виявлення проблем

із висловленням пропозицій їхнього вирішення мають доволі важливий практичний інтерес до таких дослідження.

У цьому матеріалі розриватиметься питання проблем правого регулювання реалізації переважного права на купівлю земельних ділянок сільськогосподарського призначення в реаліях сучасного етапу ринку землі.

На сьогодні більшість земельних ділянок, що є інвестиційно привабливими та можуть оброблятися, перебувають в оренді в агровиробників, в яких відповідно до норм Земельного кодексу України є переважне право на придбання цих ділянок. Зміст цього права полягає в тому, що якщо власник має намір продати землю, що використовується для розроблення родовищ корисних копалин або перебуває в оренді, він зобов'язаний звернутися до нотаріуса та зареєструвати у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно такий намір. Встановлений законом строк для такого звернення — не пізніше 2 місяців до дня укладення договору. Після цього нотаріус має 3 робочі дні для того, щоб повідомити суб'єктів переважного права про майбутній продаж землі. Після отримання повідомлення суб'єкт переважного права має один місяць на надання відповіді нотаріусу. У випадку, якщо він погоджується щодо ціни та умов продажу, то стає власником ділянки [1].

Слід згадати про законодавчі обмеження. У пункті 6¹ перехідних Положень Земельного Кодексу України зазначено, що юридичні особи набувають право на купівлю земельних ділянок сільськогосподарського призначення відповідно до цього пункту з 1 січня 2024 року. Можна зробити висновок, що Відповідно до Закону ринок землі впроваджується у 2 етапи:

- з 1 липня 2021 року по 31 грудня 2023 року обіг земель сільськогосподарського призначення буде відбуватися між громадянами України. Максимальний розмір – 100 га на людину.
- з 1 січня 2024 року поряд з фізичними особами землю зможуть купувати також юридичні особи, створені і зареєстровані за законодавством України, учасниками (акціонерами, членами) яких є лише громадяни України та/або держава, та/або територіальні громади, територіальні громади та держава. При цьому максимальний розмір придбаної землі може становити 10 тис. га [1].

З огляду на зазначену в попередньому абзаці інформацію виникає ситуація, що в юридичних осіб від 1 липня 2021 року до 1 січня 2024 року виникає переважне право на купівлю земельних ділянок, що перебувають в них в оренді, проте реалізувати його, за винятком передачі такого фізичним особам, вони не можуть. Виходом в даній ситуації є передача переважного права фізичній особі (переважно це власники юридичних осіб чи їхні родичі). Проте

вже сьогодні можна спрогнозувати, що такий «вихід з ситуації» згенерує безліч судових спорів у майбутньому.

З наведеного вище, цілком обґрунтованим буде судження, що на початковому етапі до ринку землі слід було на рівні з фізичними особами допустити і юридичні особи та збільшити обмеження концентрації землі в однієї особи хоча б в розмірі 1000 гектарів, що б посприяло активному інвестуванню в дану економічну галузь.

Варто додати, що і в самому механізмі реалізації переважного права виникають непорозуміння через вищезгадану проблему наявності в юридичних осіб переважного права, яке не можна реалізувати. Як приклад можна навести випадок, коли суб'єкт переважного права акцептує ціну та надалі передає це переважне право іншій особі. Виникає питання чи може акцептувати умови купівлі земельної ділянки суб'єкт, що не може та не буде її купляти? На сьогодні відповіді на дане питання немає.

Також існує певна законодавча колізія пов'язана із реалізацією переважного права. Не рідкісними є випадки, коли земельна ділянка сільськогосподарського призначення перебуває у спільній частковій власності двох чи більше осіб і перебуває в оренді. При продажі частки такої ділянки, відповідно до норм статті 362 Цивільного кодексу України, у разі продажу частки у праві спільної часткової власності співвласник має переважне право перед іншими особами на її купівлю за ціною, оголошеною для продажу, та на інших рівних умовах, крім випадку продажу з публічних торгів [2]. Проте, в той же час, відповідно до норм статті 130¹ Земельного кодексу України у орендаря земельної ділянки також виникає переважне право на купівлю ділянки. З огляду на це, виникає питання чиє переважне право є першочерговим? Згідно статті 131 Земельного кодексу України, укладення цивільно-правових угод, що передбачають перехід права власності на земельні ділянки, а також набуття права власності на земельні ділянки за такими угодами здійснюються відповідно до Цивільного кодексу України з урахуванням вимог Земельного кодексу України. У зв'язку з цим можна дійти висновку, що у вищеприписаній ситуації потрібно застосовувати норми цивільного законодавства. Варто додати, що переважне право співвласника походить з права власності, а переважне право орендаря з права користування [1]. Оскільки чинне законодавство ставить право власності вище за право оренди в ієрархії речових прав на нерухоме майно, то в аналізованій ситуації співвласник матиме першочергове право. Такий висновок впливає з того, що Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» називає право оренди похідним від права власності, що є додатковим аргументом, що переважне право співвласника є першочерговим [3]. Проте для того, щоб уникнути потенційних спорів в даній ситуації в статті 130¹ Земельного кодексу

України, було б доцільно включити норму, відповідно до якої при продажі частки земельної ділянки сільськогосподарського призначення, власниками якої є декілька осіб, першочергове право на її придбання має співвласник такої ділянки.

Список використаних джерел

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 10.09.2022).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1960> (дата звернення 12.09.2022).
3. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 р. № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text> (дата звернення: 12.09.2022).

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Юридичний факультет
Кафедра теорії та історії держави і права

Збірник тез доповідей
Всеукраїнської наукової
конференції

УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ДЕРЖАВОТВОРЕННІ (З НАГОДИ 80-РІЧЧЯ СТВОРЕННЯ УПА)

Тернопіль, 6 жовтня 2022 р.

Підписано до друку 06.10.2022.
Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 70 г/м². Друк електрографічний.
Умов.-друк. арк. 6,28. Обл.-вид. арк. 6,13
Тираж 100 примірників. Замовлення № 10/22/2-4.

Видавець та виготувач:
ФОП Осадца Ю.В
м. Тернопіль, вул. 15 Квітня, 2Д/10
тел. (097) 988-53-23

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р.*